

HAASTE

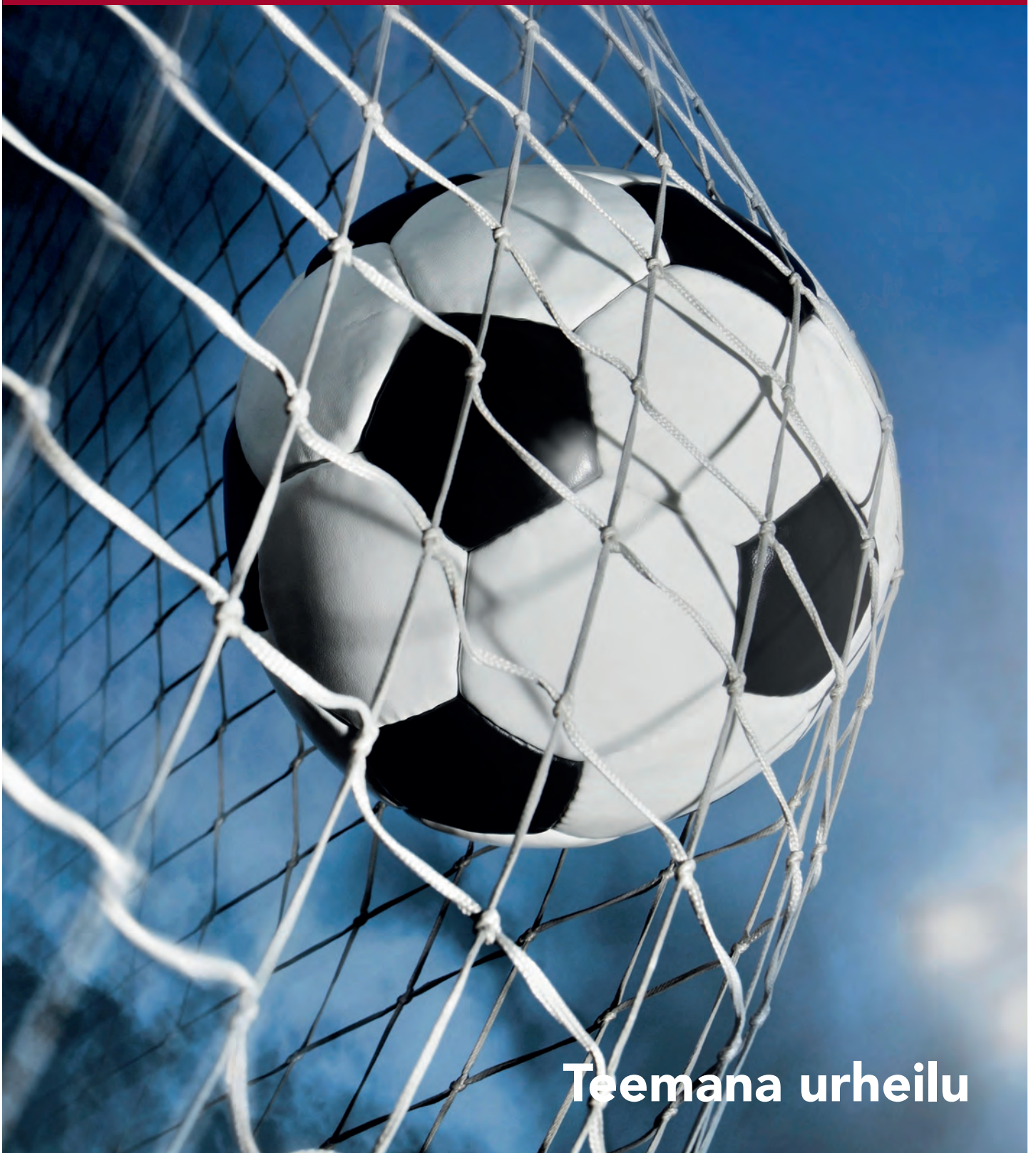
Haastattelussa Harri Syväsalmi **s.4**

Lasten väkivaltakokemukset **s.7**

Urheilukurinpito ja rikosoikeus **s.21**

Ehkäiseekö urheilu rikoksia **s.46**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Teemana urheilu

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA
Urheilun eettisen pohjan vahvistaminen kaiken avain
Riikka Kostiainen

Haasteltavana on Suomen urheilun eettisen keskuksen pääsihteeri **Harri Syväsalmi**. Uuden keskuksen tehtäviä ovat dopingin vastainen toiminta, ottelumanipulaation ja katsomoväkivallan ehkäisy sekä urheilun eettisen pohjan vahvistaminen. Syväsalmi näkee näissä asioissa paljon tehtävää Suomessakin.

7 Lapset kokevat väkivaltaa liikuntaharrastuksissa
Marja Peltola

Eryteisesti poikien kokemukset harrastuksen ohjaajan tekemästä väkivallasta ovat yleisiä lapsiuhrituskimpuksen mukaan.

9 Liikunnan käänköpuolet
Päivi Berg

Kirjoittaja pohtii, kuinka tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa käytännössä toteutuvat.

10 Vapaaehtoisten rikostaustan selvittäminen yleistyy
Riikka Kostiainen

Laki lasten kanssa toimivien vapaaehtoisten rikostaustan selvittämisestä tuli voimaan 2014. Lailla arvioidaan olevan ennen kaikkea ennaltaehkäisevä vaikutus.

12 Icehearts valmentaa elämään
Päivi Känkänen ym.

Joukkueurheiluun perustuva toimintamalli tarjoaa lapselle kokonaisvaltaista tukea. Malli näyttää tutkimustulosten valossa tavoittavan oikean kohderyhmän.

14 Icehearts muutosten edessä
Mirka Smolej

Icehearts-organisaatio elää monen muun kansalaisjärjestön tavoin voimakasta murrostaikaa.

16 Sosiaalinen sirkus tukee ja rohkaisee oppimaan uutta
Sonja Tanttari
Maahanmuuttajanuorille onnistumisen iloa liikunnasta
Turvapaikanhakijanuoret pois paitsiosta Oulussa liikunnalla ehkäistään lapsiperheiden syrjäytymistä
Terveyskasvatusta liikunnan ohella

21 Urheilun kurinpidon ja rikosoikeuden välinen suhde
Timo Ojala

Urheilun kurinpidolla on monta yhtymäkohtaa rikosoikeuteen. Molemmilla on samankaltaiset tavoitteet ja molemmissa noudatetaan laillisuusperiaatetta ja menettelyiltä vaaditaan korkeaa oikeusturvatasoa.

Uusi neuvottelukunta edistää urheilun eettisyyttä
Heikki Halila

24 Doping rikosoikeudellisen sääntelyn näkökulmasta
Essi Kinnunen

Dopingaineisiin on ajatuksellisesti helppoa kohdistaa voimakkaita rikosoikeudellisia keinoja.

26 Kuntodoping on keho vihollinen
Mikko Salasuo

Kuntodopingiin liittyneet toimet olivat esimerkiksi onnistuneesta yhteiskunnallisesta interventtiosta.

28 Hulluna urheilusta
Harri Heinonen

Pelikentän ohella käydään kamppailua kannattajien kesken. Peliin ei tulla vain katsomaan vaan myös osallistumaan.

30 Yleisöturvallisuustyötä kehitetty määrätietoisesti
Riikka Kostiainen

Poliisi ja muut toimijat tekevät Suomessa tiivistä yhteistyötä jalkapallotapahtumiin liittyvän väkivallan ennaltaehkäisemiseksi. Esimerkiksi Palloliitolla on käytössä monia keinoja ilmiön torjumiseksi.

Vaasassa turvallisuustyö on pitkälti ennaltaehkäisyä
Sonja Tanttari

33 Järjestäytyneet rikollisuus ottelumanipulaation takana
Jouko Ikonen

Kansainvälinen järjestäytyneet rikollisuus on tullut mukaan tavoittelemaan ammatillisuudessa liikkuvaa rahaa.

Voiko enää mihinkään luottaa?
Jussi Tapani

Kirjoittaja pohtii kirja-arviossaan jalkapallon ja järjestäytyneen rikollisuuden yhteyttä.

36 Poliisin tietoon tullut korruptio muuttaa muotoaan
S. Mansikkamäki & V. Muttilainen

Varojen väärinkäyttö on yleisin korruption laji Suomessa, mutta tiedon väärinkäyttöön liittyvät tapaukset ovat kasvussa.

38 Päihdehoito koevapauden aikana tukee vangin kuntoutumista
Teemu Rantanen & Minna Lindqvist

Valvottu koevapaus ja siihen yhdistetty päihdehoito tukevat monin tavoin rikoksentekijöiden kuntoutumista.

40 Kulttuurierot luovat tarvetta uusille päihdehoidon muodoille
Jaana Novitskij & Saija Sambou

Kollektiivisessa kulttuurissa kasvaneiden on vaikea taipua suomalaisiin päihdehoito-ohjelmiin.

42 Naapurisuussovittelu ja asukastyö
Tuuli Salmela & Henrik Elonheimo

Restoratiivisen oikeuden menetelmiä voidaan käyttää naapurisuovun edistäjinä esimerkiksi vastaanottokeskuspaikkakunnilla.

44 KRIMINOLOGIA
Matti Laine: Yleisteoriat, evolutiivinen mieshormoniteoria ja väkivalta

46 RIKOKSENTORJUNTA
Jukka-Pekka Takala: Ehkäiseekö urheilurikoksia

48 AJASSA

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikoksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Päivi Honkatukia
Tampereen yliopisto

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen

Toimitusavustaja Sonja Tanttari

Yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: 02951 50252
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Jussi Tapani (pj.)
Turun yliopisto
Mikko Aaltonen
Kriminologian ja oikeuspolitiikan
instituutti

Ilppo Alatalo
Rikosseuraamuslaitos

Mikael Albrecht
F-Secure Oyj

Ville Hinkkanen
Oikeusministeriö

Juha-Mikko Hämäläinen
Valtakunnansyyttäjänvirasto

Jaana Koivukangas
Rikosuhripäivystys

Robin Lardot
Keskusrikospoliisi

Elina Pekkarinen
Nuorisotutkimusverkosto

Marjo-Riitta Pihlajamäki
Turun kaupunki

Minna Piispa
Rikoksentorjuntaneuvosto

Jaana Vilpas
Vantaan kaupunki

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Rodeoimages MI

Tilauhintaa

Vuosikerta 25 euroa + alv. 10%

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Sähköposti: haaste@om.fi
Lomakkeet: www.haaste.om.fi

Painopaikka

Kirjapaino Uusimaa, Porvoo

16. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkojulkaisu)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ P Ä I V I H O N K A T U K I A

Januskasvoinen urheilu

Urheilu on ollut laaja kansanliike Suomessa. Kilpaurheilun avulla Suomea on haluttu nostaa sivistysmaiden joukkoon, ja urheiluliikkeen historiasta löytyy sivistystoimintaa ja kansakunnan eheyttämiseen liittyviä tavoitteita. Urheilun ja liikunnan avulla on haluttu myös ratkoa sosiaalisia ongelmia, kuten kasvatusta villiintyneenä pidetystä nuorisosta moraalisia ja yhteiskuntakelpoisia kansalaisia.

Tämä teemanumero kytkeytyy suomalaisen urheiluliikkeen historiaan dokumentoimalla urheilun ja liikunnan ennaltaehkäiseviä vaikutuksia. Liikuntaharrastuksesta kuka tahansa voi saada itsetuntoa vahvistavia onnistumisen kokemuksia. Samalla esimerkiksi joukkuepelit ovat elämyksellistä yhdessäoloa, joka kehittää sosiaalisia taitoja. Lapselle tai nuorelle turnausmatkat voivat olla turvallinen ympäristö kokeilla omia rajoja yhdessä ikätovereiden ja luotettavien aikuisten kanssa.

Kaikkien ei valitettavasti ole mahdollista päästä osallisiksi tällaisista kokemuksista. Monet urheiluharrastukset ovat kalliita eikä kaikilla perheillä ole varaa, aikaa tai motivaatiota tukea jälkikasvunsa harrastamista. Tässä teemanumerossa esitelläänkin hankkeita, joissa on hyödynnetty liikunnan ja urheilun potentiaalia vaikeissa elämäntilanteissa elävien nuorten kanssa työskentelyssä. Yhdessä liikkuminen voi tarjota heille iloa ja pärjäämisen kokemuksia, jotka saattavat muuten olla harvassa. Urheilun lomassa aikuisen voi olla luontevaa ottaa puheeksi nuoren elämäntilanteeseen liittyviä hankalia asioita. Viime aikoina tämä urheilun ja liikunnan integroiva potentiaali on otettu käyttöön myös nuorten turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä työssä. Urheiluharrastuksen kautta nämä nuoret voivat saada suomalaisia ystäviä ja päästä näin paremmin mukaan suomalaiseen yhteiskuntaan.

Urheilulla on kuitenkin myös pimeämpi puoli. Esimerkiksi lasten ja valmentajien väliset suhteet ovat valtasuhteita, joissa piilee hyväksikäytön mahdollisuus. Tästä kertovat uusimman lapsiuhritutkimuksen tulokset harrastuksissa koetusta väkivallasta. Kilpaurheilussa taas vaatimukset pärjäämisestä ja yhä paremmista tuloksista voivat lisätä paineita dopingin käyttöön tai johtaa nuorten urheilijalahjakkuuksien loppuun palamiseen. Urheilu ei myöskään ole korruptiosta ja muusta epärehellisestä bisneksestä vapaata aluetta, mistä kertovat viimeaikaisten paljastukset aina sopupeleistä järjestelmälliseen dopingin käyttöön.

Urheiluliikkeen tulevaisuus rehtinä ja eheyttävänä voimana edellyttää edellä kuvatun januskasvoisuuden huomioon ottamista. Jokaisella pitäisi olla taustastaan riippumatta mahdollisuus hyötyä liikunnan elävöittävästä ja integroivista vaikutuksista. Saman aikaan on puhuttava avoimesti urheiluun liittyvistä ongelmista sekä kehitettävä keinoja niiden kitkemiseksi.

Urheilun eettisen pohjan vahvistaminen kaiken avain

Uuden Suomen urheilun eettisen keskuksen (SUEK) tehtäviä ovat dopingin vastainen toiminta, urheilukilpailujen tulosten manipuloinnin ja katsomoväkivallan ehkäisy sekä urheilun eettisen pohjan vahvistaminen. Pääsihteeri **Harri Syväsalmi** näkee näissä asioissa paljon tehtävää Suomessa. Toisaalta urheilulla on myös mahdollisuuksia ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia.

Syyskuun alussa SUEKin toimistolla Pasilassa käy kova pauke, käytävillä on muuttolaatikoita ja ovesta lukee vielä Suomen Antidopingtoimikunta ADT. Loppusyksyllä toimisto muuttaa remontoituihin tiloihin kerrosta ylöspäin. SUEKin pääsihteeri Harri Syväsalmen mukaan fyysisten tilojen muutos vertautuu urheilun eettisen työn järjestäytymiseen muutenkin. Urheilun eettinen keskus perustettiin vuoden alussa Antidopingtoimikunta ry:n pohjalle siten, että järjestön toimialaa laajennettiin. Parhailaan on käynnissä SUEKin strategian laatiminen.

SUEK vastaa Euroopan neuvoston (EN) dopingin vastaisen yleissopimuksen, Unescon dopingin vastaisen yleissopimuksen, EN:n

katsomoväkivaltaa koskevan yleissopimuksen sekä EN:n ottelumanipulaation vastaisen yleissopimuksen toimeenpanosta Suomessa. Se on yleishyödyllinen yhdistys, joka saa rahoitusta opetus- ja kulttuuriministeriöltä sekä muilta yhteistyötahoilta. Yhdistyksen jäseniä ovat Suomen Olympiakomitea, Paraolympiakomitea, Urheilulääkäriyhdistys, Valtakunnallinen liikunta- ja urheilujärjestö Valo ja Suomen valtio. SUEK toimii pääosin samalla kentällä kuin urheilun eettisten asioiden neuvottelukunta ja ne tukevat toistensa työtä.

– Eettisen pohjan vahvistaminen on perusta, jolle valtiosopimusten toimeenpano rakentuu. Eettiseen pohjaan kuuluu hyvä hallinto, yhdenvertaisuus, tasa-arvo, alaikäisten suojeleminen ja kestävä kehitys.

Työ onnistuu, jos urheilukulttuuri onnistutetaan muuttamaan sellaiseksi, että se ei hyväksy sääntöjen vastaista käyttäytymistä, Syväsalmi toteaa.

URHEILU NOUDATTA YHTEISKUNNAN PELISÄÄNTÖJÄ

Urheiluliike on aina korostanut olevansa autonominen ja toimivansa yhdistyslain mukaan. Autonomia ei kuitenkaan anna mahdollisuutta rikkoa yhteiskunnan normeja ja lakeja, vaan urheilu on osa yhteiskuntaa ja toimii sen raamien sisällä, Syväsalmi tähdentää.

– Esimerkiksi jääkiekossa on ollut muutama pahoinpitelytapaus. Reilut taklaukset ja fyysisuus kuuluvat moneen lajiin, myös jääkiekkoon, mutta silmitön pahoinpitely on ehdottomasti rikosoikeuden alainen teko ja täysin urhei-

lun etiikan vastaista. Missään lajissa ei saa olla väkivallan hyväksyvä kulttuuri tyyliin ”se kuuluu tähän peliin tai pojat ovat poikia”. Tai jos urheiluseuran taloudenhoitaja vie rahat, tapaus käsitellään tietenkin rikosprosessissa, hän havainnollistaa.

– Nämä ovat vähän naiivejakin esimerkkejä siitä, miten urheilun autonomia toimii yhteiskunnan raamien sisällä. Jo vuosia on puhuttu urheilun oikeudellistumisesta, ja se on myös fakta. Toivon kuitenkin, että eettisten asioiden osalta pystymme vahvistamaan kaikkia muita keinoja ja oikeudellisten osuus jäisi mahdollisimman pieneksi. Urheilun säännöillä voidaan jo paljon ehkäistä tällaisia väärinkäytöksiä.

Kansainvälinen uutisointi on kuitenkin viime aikoina

SUEKin pääsihteeri Harri Syväsalmi on työskennellyt urheilun parissa yli 40 vuotta. Nykyinen työtehtävä pitää sisällään kaiken sen, mitä hän haluaa työurallaan urheilun parissa vielä tehdä.

vyöryttänyt kansalaisille murheellista kuvaa urheilumailman eettisestä pohjasta. Oma lukunsa on Venäjän valtiojohtoinen doping, huonosta hallinnosta taas kertovat kansainväliseen jalkapalloliitto Fifaan ja kansainväliseen olympiakomiteaan liittyvät varojen väärinkäyttö-, korruptio- ja muut skandaalit. Syväsalmi näkee ongelmaksi sen, että kansainväliset urheiluorganisaatiot on luotu 60–70-luvun toimintamalleille, jotka eivät nykymaailmassa enää toimi.

– Urheilun valtava kaupallistuminen ja siihen liittyvä bisnes – pelkästään vedonlyöntibisnes on satojen miljardien luokkaa vuodessa – aiheuttaa ongelmia. Rahan merkityskin voi päättäjätasolla helposti hämärtyä, kun toiminnassa pyritetään miljoonia ja esimerkiksi yksittäinen pelaaja saatetaan ostaa valioligaan sadalla miljoonalla.

Jos organisaation rakenteet on tehty vapaaehtoisuuden tai nappikaupan mukaan, yhtiö ei vain toimi. Sen vuoksi hyvän hallinnon vaatimukset ovat tärkeitä.

KATSOMOVÄKIVALTA TORJUTTAVA

Urheilu ei ole yhteiskunnasta erillinen saareke siinäkään mielessä, että yhteiskunnalliset ongelmat heijastuvat monin tavoin urheiluun. Se näkyy Harri Syväsalmen mukaan erityisesti katsomoturvallisuudessa. Hän pitää nolona HJK:n ja HIFK:n väliin paikallisotteluihin viime aikoina liittynyttä riehumista. Häiriökäyttäytyminen ei kuulu jalkapalloon, urheilukulttuuriin eikä oikeaan fanikulttuuriin, Syväsalmi painottaa. Brittien kokemuksista tiedetään, etteivät huligaanit ole jalkapallosta kiinnostuneita vaan tappelemisesta.

– Toistaiseksi tällaiset ta-

pahtumat ovat olleet yksittäisiä, mutta valitettavasti myös rasistisesta käyttäytymisestä on Suomessa näkyneet havainnot. Suvaitsevuuksien ja monikulttuurisuuden edistäminen on tärkeää ja ne ovat uuteen liikuntalakiin kirjattuja arvoja. Olin lakia valmistelleen työryhmän puheenjohtaja ja olen iloinen siitä, että siihen tuli vahva arvopohja.

Yleisön turvallisuudesta huolehtimisesta vastuu on tapahtumien järjestäjillä. Syväsalmen mielestä on tärkeää laajentaa turvallisuustyön sisältöä. Hän kertoo, että Euroopan neuvoston katsomoväkivasopimuksen nimikin on muutettu ”yleisön turvallisuus, viihtyvyys ja palvelut”-sopimukseksi. Tämä osoittaa ymmärrystä siitä, että katsojilla on oikeus paitsi tuntea olonsa turvalliseksi myös viihtyä.

– Fanikulttuurin kehittäminen kuuluu luonnollisesti

SUEKin toimikenttään. Työ liittyy sopimuksen palveluosastoon mutta myös eettisen pohjan vahvistamiseen. Se edellyttää hyvää yhteistyötä Veikkausliigan, jalkapalloliiton, pelaajayhdistyksen ja faniyhdistysten välillä. Ennen kuin SUEK perustettiin, näitä asioita pohtivat Palloliitto, Valo ja muut tahot erikseen, nyt tätä on haluttu vahvistaa.

VEDONLYÖNTIVILPIN KRIMINALISOINNILLE TARVETTA

Euroopan neuvoston ottelumanipulaatiosopimus ei ole vielä astunut voimaan, mutta sen on jo allekirjoittanut reilut 25 valtiota ja kaksi ratifioinut, Syväsalmi kertoo. Suomi on allekirjoituksellaan sitoutunut noudattamaan sopimusta. Tämä edellyttää välineitä ja keinoja puuttua ottelutulosten manipulointiin. Sopimuksessa on tästä velvoitteita urheilujärjestöille, vedonlyöntioperaattoreille ja valtioille.

Sopimukseen on kirjattu myös, että valtiolla tulee olla sellainen lainsäädäntö, jolla ottelutulosten manipulointi saadaan tuomittua. Valmistelussa esiintyi myös näkemyksiä, että sopimuksessa pitäisi olla valtioille velvoite säätää erillinen pykälä vedonlyöntipetoksesta. Syväsalmi toimi sopimuksen valmistelleen työryhmän puheenjohtajana ja katsoi, ettei tällaista kirjasta kannata tehdä, jotta sopimus etenisi eri maissa. Hän kuitenkin näkee, että Suomen rikoslakiin on tarpeen saada oma pykälä urheiluvedonlyöntirikoksesta, koska ei usko nykyisen lainsäädännön toimivan kaikissa ottelumanipulaatitapauksissa.

– Rovaniemen palloseuran ja Wilson Raj Perumalin tapaus taannoin saatiin selvitettyä, syytettyä ja tuomit-

Suomi on ollut kokoansa paljon aktiivisemmassa ja vaikuttavammassa roolissa eettisissä kysymyksissä kansainvälisesti, ja aikoo sellaisessa pysyä jatkossakin.

→ tua lahjonta elinkeinotoiminnassa pykälän perusteella. Jalkapallon liigajoukkueen katsottiin harjoittavan elinkeinotoimintaa, mutta jos kyseessä olisi ollut ottelu kakkos- tai kolmosdivarissa, jossa raha ei pyöri, meillä ei todennäköisesti olisi ollut lainsäädännössä sellaista pykälää, jonka perustella tulosmanipulaatiota olisi voitu ryhtyä selvittämään.

Hän muistuttaa, että Suomen kakkosdivaristakin eli kolmannen tason jalkapallossa lyödään joka kierros miljoonia vetoa lähinnä aasialaisten vedonlyöntitoimistojen toimesta. Tämä ei johdu suomalaisen jalkapallon korkeatasoisuudesta vaan siitä, että Suomessa pelataan jalkapalloa kesäisin toisin kuin muualla.

– Ottelumanipulaatioon liittyy myös korruptiota ja laitonta uhkailua. Esimerkiksi tunnen tapauksia, joissa pelaajalle on sanottu, että ”häviät ekan erän, koska tiedämme, missä lapsesi käyvät koulu”. Ottelumanipulaatio on kansainvälisten rikollisorganisaatioiden pyörittämää järjestäytyneitä rikollisuutta, minkä vuoksi on mahdollon ajatella, että urheilu hoitaisi tätä ongelmaa yksin vaan tarvitsemme viranomaisten apua. Lisäksi julkisoikeudellinen yhdistys ei voi itse tutkia tapauksia, vaan tutkinnassa tarvitaan poliisin toimivaltuuksia.

Tämän vuoksi Suomeen on perustettu EN:n sopimuksen mukainen kansallinen toi-

mintapiste, jossa on poliisin lisäksi mukana useita viranomaistahoja, urheilujärjestöjä, urheilijoiden edustus sekä vedonlyöntiyhtiö Veikkaus. Syväsalmi toivoo, että tutkinnan yhteistyökuviot saadaan poliisin resurssipulasta huolimatta järjestymään, jotta ottelumanipulaation kaltaista vakavaa rikollisuutta voidaan torjua.

KANSAINVÄLISET ONGELMAT JA RATKAISUT

Ottelumanipulaation ja dopingin vastaisessa työssä korostuu kansainvälisen yhteistyön merkitys, koska ne ovat rajat ylittäviä uhkia. Dopingissa kansainvälinen yhteistyö on jo vakiintunut ja nyt myös ottelumanipulaation vastaiseen toimintaan ollaan rakentamassa kansainvälisiä verkostoja. EN:n lisäksi näissä asioissa yhteistyötä tehdään erityisesti Euroopan jalkapalloliitto Uefan ja kansainvälisen olympiakomitean kanssa. Urheilu on jo lähtökohdiltaan kansainvälistä, joten ratkaisujenkin hakeminen ongelmiin kansainvälisten verkostojen kautta on luontevaa, Syväsalmi kertoo.

Syväsalmi oli käynnistämässä 2000-luvun vaihteessa Maailman antidopingjärjestö Wadan toimintaa. Sen ensimmäisenä pääsihteerinä hän ajoi Suomen linjaa, että dopingin käyttö on urheilun säännöin rangaistavaa eikä käyttöä tarvitse kriminalisoida. Maailmassa on myös valtioita, jotka ovat säätäneet dopingin käytön rikokseksi tai suunnittelevat sitä. Syvä-

salmi toivoo, että kaikki muut toimet vaikuttavat niin, ettei Suomessa tarvita tällaista pelotetta jatkossakaan. Sen sijaan dopingaineiden laitton maahantuonti ja salakuljetus ja ammattimainen välitys ovat meillä rikoksia.

– Suomi on ollut kokoansa paljon aktiivisemmassa ja vaikuttavammassa roolissa eettisissä kysymyksissä kansainvälisesti, ja aikoo sellaisessa pysyä jatkossakin. Tästä kertoo myös kansainvälinen kiinnostus uutta malliamme kohtaan, jossa urheilun integriteettikysymykset ovat samassa paikassa eettisen pohja vahvistamiseksi.

EETTISEN POHJAN VAHVISTAMISESSA TEHTÄVÄÄ

SUEKin pääsihteerinä Harri Syväsalmi näkee tiedon jakamisen, kasvatuksen ja koulutuksen tärkeimmiksi keinoiksi kaikessa keskuksen toiminnassa, niin eettisen pohjan vahvistamisessa kuin dopingin ja ottelumanipulaation vastustamisessa. Tässä työssä SUEK jalkautuu suomalaiselle urheilukentälle asti.

– On tärkeää, että tapamme urheilujärjestöjä, urheilijoita, valmentajia ja erotuomareita ja käymme yhdessä läpi, mitä näille asioille voidaan tehdä. Parhaiten valistus ja koulutus toimivat, kun työ vuorovaikutteista ja osa urheilua ja urheilyyhteisöä. Antidopingin suhteen organisaatio on tehnyt tätä työtä jo pitkään ja hyvin, ja sille pohjalle on hyvä rakentaa muuta työtä. Suomen ur-

heilun eettinen keskus on jo valmiiksi maailman johtavia antidopingtoimistoja.

Syväsalmi korostaa, että urheilijat itse ovat osa ratkaisua, eivät ongelma. Dopingin suhteen tätä ei heti nähty, joten sopupelien torjumiinseen hän on halunnut tuoda alusta asti tätä näkökulmaa. Esimerkiksi Jalkapallon pelaajayhdistys on tehnyt tässä hyvää työtä. He ovat luoneet Red button -sovellukset mobiililaitteisiin, jonka kautta pelaaja voi lähettää nimetön viestin, jos tietää ottelumanipulaatioyrityksestä. Myös esimerkiksi jääkiekon, salibandyn, lentopallon ja koripallon pelaajayhdistykset ovat olleet aktiivisia.

Syväsalmi arvioi, että kaiken kaikkiaan Suomessa on vielä paljon tehtävää eettisissä kysymyksissä – on kyse sitten sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen, rotuun tai uskontoon perustuvasta väärinkäytöstä.

– Parhaimmillaan urheilu kuitenkin yhdistää ihmiset. Esimerkiksi maailman huippujalkapallojoukkueet ovat hienoja sekoituksia monista kansakunnista ja monista kulttuureista. Tätä viestiä toivoisin vietävän eteenpäin ja minusta se koskee niin ihonväriä, uskontoa kuin sukupuolista suuntautuneisuutta. Urheilulla on mahdollisuus ja velvollisuuskin edistää näitä asioita. Urheilulla on annettavaa myös muille kuin urheilijoille, esimerkiksi vapaaehtoistyössä on valtava yhteisöllisyyden mahdollisuus. ■

■ MARJA PELTOLA

Lapset kokevat väkivaltaa liikuntaharrastuksissa

Lapsiuhritutkimukset kertovat lasten ja nuorten kohtaavan yhä väkivaltaa lähes kaikilla elämänaalueillaan. Liikunta- ja urheiluharrastukset eivät muodosta tästä ilmiöstä poikkeusta. Lapsiuhritutkimus 2013 -aineiston mukaan erityisesti poikien kokemukset harrastuksen ohjaajan tekemästä väkivallasta ovat yleisiä.

Lasten ja nuorten liikuntaharrastuksilta odotetaan paljon: harrastusten piirissä lasten ajatellaan oppivan terveellisiä elämäntapoja, sosiaalisia taitoja sekä toisten kunnioittamisen ja vastuunkannon kaltaisia arvoja. Monelle lapselle ja nuorelle liikuntaharrastukset tarjoavatkin paljon myönteisiä kokemuksia ja oppimisen paikkoja. Yhdenvertaisuus on

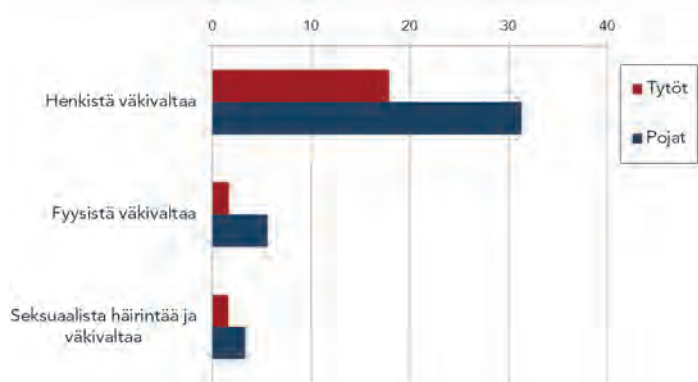
yksi keskeinen arvo ja tavoite lasten ja nuorten liikuntaharrastamisessa sekä poliittisella että seurasatasolla. Kuten kaikkiin muihinkin elämänaalueisiin, liikuntaharrastuksiin kuitenkin liittyy myös kielteisiä ilmiöitä, kuten eriarvoistavia käytäntöjä, väärinkäytöksiä ja väkivaltaa.

Lasten ja nuorten väkivaltakokemuksia kartoittavan lapsiuhritutkimuksen kysely-

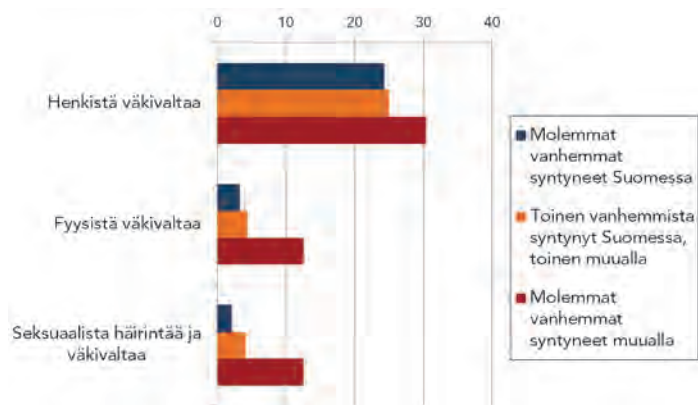
lomakkeeseen lisättiin vuonna 2013 – tuoreimmassa kyselyssä – ensi kertaa kysymys väkivaltakokemuksista harrastusten piirissä. Kyselyyn vastasi 11 364 kuudes- ja yhdeksäsluokkalaista peruskoulun oppilasta, joista noin kaksi kolmasosaa (7275 vastaajaa) osallistui johonkin ohjattuun harrastukseen, ja 5489 johonkin ohjattuun liikunta- ja urheiluharrastukseen.

Näiltä vastaajilta on kysytty heidän kokemuksistaan harrastuksenohjaajan tai valmentajan heihin itseensä kohdistamasta väkivallasta. Kysymyksissä kartoitettiin niin henkistä väkivaltaa (pilkkaminen ja nimittely, kiroilu ja vihainen huutaminen, uhkailu), fyysistä väkivaltaa (kiinni tarttuminen, tönnäminen, lyöminen) kuin seksuaalista häirintää ja väkivaltaa. →

Kuvio 1. Niiden vastaajien osuudet, jotka ovat kohdanneet ohjaajan tekemää henkistä, fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa liikuntaharrastuksissa, sukupuolen mukaan (N=5489).

Kuvio 2. Niiden vastaajien osuudet, jotka ovat kohdanneet ohjaajan tekemää henkistä, fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa liikuntaharrastuksissa, vanhempien syntymämaan mukaan (N=5489).

HENKINEN VÄKIVALTA ON YLEISTÄ

Kuten muillakin elämäntilanteilla, lapset ja nuoret kohtaavat harrastuksissa henkistä väkivaltaa enemmän kuin muita – fyysisiä tai seksuaalisia – väkivallan muotoja. Kiroilusta tai vihaisesta huutamisesta raportoi useampi kuin joka viidennes (22 %) liikuntaa tai urheilua harrastava vastaaja, ja pilkkaamisesta tai nimittelystä kokemuksia oli 10 prosentilla. Näitä osuuksia voi pitää verraten korkeina, ja sitä ne ovat myös verrattuna muuta harrastavien kokemuksiin: ei-liikunnallisiin harrastuksiin osallistuvista vastaajista kiroilusta tai vihaisesta huutamisesta ra-

portoi kahdeksan prosenttia, pilkkaamisesta tai nimittelystä viisi prosenttia.

Kokemukset fyysisestä tai seksuaalisesta väkivallasta ovat huomattavasti harvinaisempia: vajaan kolme prosenttia liikunta- tai urheiluharrastuksiin osallistuvista vastaajista oli kokenut joskus kiinni tarttumista tai tönimistä ja samansuuruisen osuus lyömistä. Seksuaalissävyyteisestä koskettelusta on kokemuksia vajaalla kahdella prosentilla vastaajista liikunta- tai urheiluharrastuksissa, ja vakavimmista seksuaalisen väkivallan muodoista noin prosentilla. Harrastustyyppikohtaista eroa ei fyysisen ja seksuaalisen väkivallan kohdalla ole.

Vaikka suurimmalla osalla ohjatun liikunnan ja urheilun harrastajista ei siis ole kokemuksia itseensä kohdistuneista väärinkäytöksistä ja ohjaajan tekemästä väkivallasta, eivät nämä ilmiöt ole kuitenkaan niin harvinaisia kuin liikuntaharrastuksille asetettujen myönteisten tavoitteiden valossa voisimme odottaa. Merkillepantavaa on myös, että ohjaajien tekemää väkivaltaa koskevat luvut eivät vielä kerro, mikä on väkivallaisen käytöksen koko laajuus harrastuskentällä – myös vertaiset voivat käyttää väkivaltaa ja käyttäytyä loukkaavasti, samoin lapsi tai nuori voi olla ohjaajan toiseen harrastajaan kohdistaman väkivallan todistaja.

SUKUPUOLEN JA MAAHANMUUTTOTAUSTAN MERKITYS

Aiemmasta väkivaltatutkimuksesta tiedämme, että väkivalta ei kohdistu satunnaisesti ja yhtäläisesti kaikkiiin, vaan uhrikokemukset kasautuvat eri konteksteissa erilaisilla tavoilla ja kytkeytyvät muun muassa sukupuolen ja etnisen taustan mukaisesti eroihin. Kun tarkastellaan taustatekijöiden merkitystä väkivaltakokemuksille liikuntaharrastuksissa, silmiinpistävin huomio on se, että pojat raportoivat liikuntaharrastuksissa – kuten muissakin harrastuksissa – systemaattisesti tyttöjä useammin kaikkia kysytyjä väärinkäytöksen ja väkivallan muotoja. Liikuntaharrastuksissa ohjaajan tekemää henkistä väkivaltaa oli kohdannut peräti yli 30 prosenttia pojista, kun tytöistä vastaava osuus oli 18 prosenttia. Sukupuolen mukainen ero on suurimmillaan fyysisen väkivallan kohdalla, jota pojat kohtasivat noin kolme kertaa useammin kuin tytöt. Myös seksuaalista häirintää tai väkivaltaa pojat

ovat kohdanneet noin kaksi kertaa useammin kuin tytöt.

Etnisyyden tai maahanmuuttotaustan osalta näyttää siltä, että väkivaltakokemuksia liikunta- ja urheiluharrastuksia kertyy maahanmuuttotaustaisille vastaajille – niille, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet Suomen ulkopuolella – enemmän kuin niille vastaajille, joiden vanhemmista toinen tai molemmat olivat syntyneet Suomessa. Erityisesti fyysisen ja seksuaalisen väkivallan kohdalla ero on merkillepantava. Samaan aikaan on kuitenkin huomattava, että vastaajia, joiden molemmat vanhemmat olivat syntyneet Suomen ulkopuolella, oli tutkittavassa joukossa suhteellisen vähän (n=112), jolloin lukumääräisesti melko vaatimaton lukumäärä väkivaltaa kohdanneita vastaajia muodostaa suurehkon osuuden koko joukosta. Lukumäärällä mitaten väkivallan uhreista valtaosa on siis valtaväestön edustajia. Ongelma on tyypillinen pienehköjen väestöryhmien tutkimisessa, mutta ei poista erityisryhmien tarkastelun mielekkyyttä: lapsiuhritutkimus on paras saatavilla oleva aineisto tämän kysymyksen määrälliseen tarkasteluun, joten sen antamat viitteet on syytä ottaa vakavasti.

MIKSI VÄKIVALTAKOKEMUSTEN TUTKIMINEN ON TÄRKEÄÄ?

Kaikki väkivaltakokemukset ovat lapsille ja nuorille vahingollisia. Liikuntaharrastuksissa ohjaajan harjoittaman väkivallan voi kenties katsoa olevan vielä vertaisuuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa vakavampi asia, johtuen harrastaja–ohjaajasuhteen valtaepätasapainosta ja siitä, että ohjaaja edustaa liikuntaharrastuksessa aikuista, jonka käytös antaa esimerkin

aikuismaailmassa hyväksyttävistä toimintatavoista.

Havainto poikien väkivaltakokemusten runsaudesta liikuntaharrastuksissa herättää tärkeitä jatkokeskusteluita liikuntaharrastusten piirissä tuetuista mieheyden malleista sekä poikien uhrikokemusten esiintulon ehdoista. On mahdollista, että pärjäämistä ja kestävyttä koskevat maskuliinisuuden ideaalit vaikeuttavat poikiin kohdistuvien väkivaltantekojen tunnistamista ja huomiointia, sekä aikuisten että poikien itsensä joukossa. Myös aineiston tarjoamat viitteet maahanmuuttotaustaisten lasten ja nuorten suuremmasta alttiudesta väkivaltakokemuksille liikuntaharrastuksissa ovat yhdenvertaisuusnäkökulmasta huolestuttavia.

Väkivaltakokemukset näyttävät myös kasautuvan sekä liikuntaharrastusten sisällä että eri elämämpiirien välillä siten, että osalla vastaajista on muita enemmän väkivaltakokemuksia. Tämä havainto kiinnittää liikuntaharrastusten piirissä tapahtuvan väkivallan osaksi laajempaa huono-osaisuuden ja ongelmien kasautumista koskevaa keskustelua. Olisikin erittäin tärkeää, että väkivaltailmiöön kiinnitettäisiin nykyistä enemmän huomiota niin liikuntaharrastuksissa kuin niissä koskevassa tutkimuksessa. ■

Kirjoittaja on tutkijatohtori Nuorisotutkimusverkostossa.

Teksti perustuu artikkeliin Peltola, Marja: ”Ohjaajan väkivaltainen käyttäytyminen liikuntaharrastuksissa: sukupuolen ja maahanmuuttotautien merkitys lapsiuhritutkimuksen valossa”, joka julkaistaan lokakuussa 2016 teoksessa Päivi Berg & Marja Kokkonen (toim.): *Urheilun takapuoli: Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa*. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura.

Liikunnan kääntöpuolet

Liikunta ja urheilu ovat lasten ja varhaisnuorten suosituimpia harrastuksia. Julkisessa keskustelussa ne esittäytyvät usein moniarvoisina, kaikille avoimina kenttinä, joille kaikenikäisten toivotaan osallistuvan kansanterveyden nimissä.

Suomessa liikuntalain (2015) tavoite on muun muassa edistää eri väestöryhmien mahdollisuuksia liikkua ja harrastaa liikuntaa sekä eriarvoisuuden vähentämistä liikunnassa lähtökohtinaan tasa-arvo, yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys, monikulttuurisuus, terveet elämäntavat sekä ympäristön kunnioittaminen ja kestävä kehitys. Entä kuinka tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa käytännössä toteutuvat?

Syksyllä julkaistavassa, yhdessä **Marja Kokkosen** kanssa toimittamassani teoksessa *Urheilun takapuoli – liikunta ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa*, tulee esiin niin lasten ja nuorten kuin aikuisten liikunnan ja urheilun käytännöissä, kuinka sukupuoleen, etnisyyteen ja seksuaalisuuteen liittyviä stereotyyppioita sekä suoraista rasismia voi ilmetä monella eri tasolla samanaikaisesti.

Asenteisiin ja käytäntöihin vaikuttamista vaikeuttaa omalta osaltaan se, että tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden teemat ovat olleet liikuntaan liittyvässä tutkimuksessa vähäisiä ja liikunnan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö on rakentunut yksittäisten, lyhytaikaisten projektien varaan. Suomi vaikuttaa ajoittain tuodittautuvan julkivaansa tasa-arvon mallimaana.

Organisoitu harrastaminen vaatii myös rahaa. Tutkimusten mukaan organisoitua liikuntaa harrastavat Suomessa etenkin neljän lapset, joiden vanhempien sosioekonomisen asema on korkea. Polarisoituva trendi on vahvistunut viimeisten vuosikymmenten aikana ja samanaikaisesti liikunnan harrastaminen urheiluseuroissa on myös kallistunut. Niin ikään seurojen talkootyössä ja toimitsijoina on ennen kaikkea varakkaampien perheiden vanhempia.

Useat kotimaiset tutkimukset osoittavat myös, että pojat osallistuvat tyttöjä selvästi enemmän urheiluseuratoimintaan – myös 10–14-vuotiaana, jolloin liikuntaseuraharrastaminen tavallisesti on huipussaan. Tutkimustulokset sukupuoleen liittyvistä liikuntaeroista vaimennetaan helposti arkipuheessa stereotyyppisillä väittämällä siitä, että tytöt liikkuvat ”luonnostaan” vähemmän kuin pojat tai että tyttöjen liikkumisessa yksilöllisillä ominaisuuksilla olisi suurempi paino kuin poikien. Sukupuolta kuitenkin tehdään arkisissa käytännöissä esimerkiksi puhumalla tai olemalla puhumatta ”tyttöjen/ poikien lajeista”. Sukupuolta voidaan kuitenkin toistaa toisin – mahdollistamalla lapsille ja nuorille harrastuksia heidän sukupuolestaan riippumatta.

Etnisyys palautuu usein tutkimuksissa maahanmuuttajataustaisten henkilöiden kotouttamiseen suomalaiseen yhteiskuntaan liikunnan avulla. Varsin vähän on toistaiseksi tietoa siitä, missä määrin urheiluseuroissa harrastavissa lapsissa ja nuorissa on maahanmuuttajataustaisia suhteessa suomalaistaustaisiin tai osuuteen koko väestöstä. Vaikuttaa kuitenkin, →

→ että pääsy organisoituihin liikuntaharrastuksiin on etnisyyden osalta eriarvoista.

Esimerkiksi **Marja Peltolan** ja **Antti Kivijärven** analyysissä Lapsiuhritutkimuksen 2013 aineistosta urheiluseuroissa harrastaneet pojat raportoivat tyttöjä enemmän ohjaajan heihin kohdistamaa henkistä, fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa. Lisäksi maahanmuuttajatausta lisäsi riskiä kokea näitä väkivallan muotoja ohjaajan taholta.

Ei ole myöskään tavatonta, että sukupuoli, yhteiskuntaluokka tai perheen sosioekonominen asema ja etnisuus kiertoutuvat yhteen. ”Maahanmuuttajuuden” nähdään edelleen viittaavan tummaihoisuuteen, pakolaistaustaisuuteen ja tiettyyn uskontoon, kuten tulee esille omassa aineistossani, jossa olen seurannut jalkapalloa sekä yleisurheilua harrastavia lapsia ja nuoria sekä heidän vanhempiaan ja valmentajiaan.

Olen analysoinut ”kunnon kansalaisuutta”, joka rakentui tutkimusaineistossani keskiluokkaisuutta, kilpailullisuutta, ammattimaisuutta ja perhekeskeisyyttä yhdistelevässä puhutavassa, johon kuuluu lapsen harrastuksen seuraaminen, valvonta ja osallistuminen. Vanhempien haastatteluissa määritettiin myös ”toisia” vanhempia, jotka eivät paneudu samalla tavoin ja samalla intensiteetillä oman lapsensa harrastukseen. Tällöin yhteiskuntaluokka, etninen tausta ja yksinhuoltajuus määrittyivät erottavaksi tekijäksi – toiseus liitettiin heikompaan toimeentuloon (tai ”liialliseen” rikkauteen), maahanmuuttajuuteen ja etenkin yksinhuoltajaäitiyteen.

Voidaan väittää, että urheiluseurahrastamisesta on rakentunut symbolisen pääoman tuottamisen areena, jonka välityksellä viestitään vastuullisesta vanhemmuudesta ja ”kunnon kansalaisuuteen” tähtäävistä kasvatuskäytännöistä. Katson tämän olevan ristiriitaista suhteessa voimassa olevan liikuntalain tavoitteeseen tasa-arvoisesta ja yhdenvertaisesta liikkuemisesta. ■

Kirjoittaja on dosentti ja työskentelee erikoistutkijana Nuorisotutkimusverkostossa.

Vapaaehtoisten rike

Lailta ennaltaehkäisevä vaikutus

Laki lasten kanssa toimivien vapaaehtoisten rikostaustan selvittämisestä tuli voimaan toukokuussa 2014. Oikeusrekisterikeskuksen tilastojen mukaan rikostausta on lain voimaantulon jälkeen tarkastettu 971 henkilöstä vuonna 2014, 2498 henkilöstä vuonna 2015 ja tämän vuoden elokuun loppuun mennessä 1993 henkilöstä. Vapaaehtoisten rikostaustan selvittäminen on siis vähitellen lisääntymässä, mutta mahdollisuuden käyttö on ollut vähäisempää kuin lakia valmisteltaessa arvioitiin (HE 149/2013).

Toiminnan järjestäjällä on oikeus mutta ei velvollisuutta selvittää vapaaehtoiseksi hakevan rikostausta, jos vapaaehtoinen on tehtävässään suoraan ja säännöllisesti tekemisessä lasten kanssa. Ainoastaan lain voimaantulon jälkeen toimintaan mukaan tulleen vapaaehtoisen rikostausta voidaan selvittää ja siihen on saatavan tämän suostumus. Otteeseen merkitään tiedot mm. seksuaalirikoksista, väkivaltarikoksista sekä huumausainerikoksista annetuista tuomioista Suomessa ja EU:ssa. Otteen hakeminen Oikeusrekisterikeskuksesta maksaa toiminnan järjestäjälle 12 euroa. Vapaaehtoistoiminnan järjestäjä pääsee tarkistamismenettelyn piiriin kuitenkin vasta, kun

se on luonut toimintaohjeet lasten turvallisuuden parantamiseksi.

– Rikostaustan tarkastaminen on vain yksi ennalta estävä toimi. Vapaaehtoistehävän järjestäjän luomilla menettelyillä on rikostaustan selvittämistä merkittävämpi rooli lasten turvallisuuden kannalta. Muut ennalta estävät toimet, kuten toimintaohjeen luominen ja tehtävien luokittelu, on nostettu merkittävään osaan vapaaehtoisjärjestöissä tapahtuvassa prosessissa, joten kaikkien ennalta estävien toimien yhteisvaikutus on varmasti todellinen, rekisteripäällikkö **Teemu Mikkola** Oikeusrekisterikeskuksesta arvioi.

URHEILUSEURAT EIVÄT OLE OLLEET AKTIIVISIA

Rekisteriasiantuntija **Joel Rouvinen** kertoo, että Oikeusrekisterikeskus ei varsinaisesti tilastoi vapaaehtoistoimijoita toiminnan perusteella. Kun toimijan nimen perusteella arvioi, urheilu- ja liikuntatoiminnan järjestäjät kysyivät vuonna 2014 rikosrekisteriotetta 34:stä, vuonna 2015 29:stä ja 2016 elokuun loppuun mennessä 32 vapaaehtoiseksi hakevasta henkilöstä. Rouvisen mukaan urheilu- ja liikuntatoimintaa varten on tullut hakemuksia sen verran vähän, että niistä on vaikea tehdä johtopäätök-

Rikostaustan selvittäminen yleisty

siä. Hakemuksia on kuitenkin tullut ympäri maata ja koskien niin yksilö- kuin joukkuelajien valmennusta.

Vapaaehtoisten rikosrekisteriotteista on paljastunut vain yksi rikostausta ja siinä tapauksessa oli kyse tukiperheenä toimimisesta, ei urheiluvalmennuksesta. Liikunta- ja urheiluseurojen työntekijöiltä rikostaustoja on paljastunut muutaman kerran (v. 2014: 3, v. 2015: 3 ja tilanne 31.8.2016: 0).

Valtakunnallisen urheilun liikuntaorganisaatio Valon järjestöpäällikkö **Rainer Anttila** näkee mahdollisuuden vapaaehtoisten rikostaustan selvittämiseen tarpeelliseksi keinoksi seuratoiminnan turvallisuuden lisäämisessä. Entistä useampi lapsi ja nuori on mukana liikunta- ja urheiluseuratoiminnassa. Samalla tarvitaan entistä enemmän vapaaehtoisia ohjaus- ja valmennustehtäviin. Mukaan tulevien taustojen selvittäminen on tässä tilanteessa entistäkin tärkeämpää.

– Valo on tehnyt sekä yksin että yhdessä muiden keskusjärjestöjen kanssa ohjeistusta asiasta. Näin on pyritty tekemään vapaaehtoisten rikostaustan selvittämisen mahdollisimman helpoksi. Asia on esillä erilaisissa yhdistyshallinnon koulutuksissa ja se tiedostetaan paremmin ja paremmin, vaikka mahdollisuutta ei vielä olekaan paljon käytetty.

Keskusjärjestö Valon näkemyksen mukaan ennalta-

ehkäisy on lainsäädännön merkittävin vaikutus. Liikunta- ja urheiluorganisaatioiden keskeinen ohjenuora on urheilun eettiset periaatteet, jossa on huomioitu väkivallattomuus, päihitteettömyys ja seksuaalinen koskemattomuus sekä moni muu asia, jotka edistävät kaikille turvallista seuratoimintaa.

LASTENSUOJELUJÄRJESTÖT SELVITTÄVÄT PALJON

Erityisesti lastensuojelujärjestöt Pelastakaa Lapset ja Mannerheimin lastensuojeluliitto (MLL) ovat olleet aktiivisia selvittämään vapaaehtoisten rikostaustoja.

– Rikostaustan selvittämisen toteuttaminen mahdollistamiseksi on tärkeää, koska se edistää lapsen oikeuden toteutumista ja lasten turvallista kasvuympäristöä. Lapsen oikeuksien sopimuksen 19. artiklan mukaan sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja sosiaalisiin toimiin suojellakseen lasta kaikelta väkivallalta. Tämä on yksi esimerkki tällaisista toimista ja siksi pidämme tärkeänä sen toteutumista myös käytännössä, MLL:n järjestöpäällikkö **Arja-Liisa Maunu** kertoo.

MLL oli aktiivisesti luomassa lain soveltamista koskevia ohjeita jo lain valmisteluvaiheessa vuosina 2013–2014. Omassa toiminnassaan MLL soveltaa sekä Sosten, Allianssin, Valon ja Taiken kanssa yhteistyössä laadittua toimin-

taohjetta, sekä sitä täydentävää Lasten turvallisuuden edistäminen MLL:n vapaaehtoistoiminnassa -ohjetta.

Maunun mukaan MLL:ssa lasten ja perheiden kanssa toimii lukuisia joukko vapaaehtoisia. Sekä paikallisyhdistyksen, piirin että keskusjärjestön tasolla on mahdollisuus saada vapaaehtoista koskeva rikosrekisteriote, kun vapaaehtoinen hoitaa sellaisia tehtäviä, joihin kuuluu olennaisesti ja säännöllisesti yhdessäoloa alaikäisen kanssa, henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa.

MLL on määrittänyt ne vapaaehtoistehtävät, joissa aloittavilta uusilta vapaaehtoisilta rikostausta selvitetään. Tehtävät ovat: kaveri, lasten hoitaja, lasten ja nuorten puhelimen ja netin päivystäjä, lasten ja nuorten tukihenkilö, lasten kerhohjoaja ja lasten ryhmien ohjaaja, leirien ohjaaja, lukumummi ja -vaari sekä perhekummi. Lisäksi MLL:n piireillä ja paikallisyhdistyksillä voi olla yksittäisiä vapaaehtoistehtäviä, joissa rikostaustan selvittämisen edellytykset täyttyvät. Otteen hakemisena ehtona on aina se, että vapaaehtoinen on antanut siihen suostumuksensa.

– Mainittakoon, että olemme kahden vuoden aikana, jonka laki vapaaehtoisten rikostaustan selvittämisestä on ollut voimassa, pyytäneet otteen lähes 1200 vapaaehtoiseltamme. Määrä kasvaa tasaisesti koko ajan,

Maunu kertoo.

MLL:n ohjelmajohtaja **Marie Rautava** näkee, että lailla vapaaehtoisten rikostaustan selvittämisestä vaikutetaan erityisesti vapaaehtoistoiminnan toimintakulttuuriin. Sillä itsessään on todennäköisesti tehokkaampi vaikutus lasten turvallisuuteen kuin pelkällä rikostaustaotteen tarkistamisella.

– Haluamme myös eri tavoin tehdä aktiivista ennaltaehkäisevää työtä sitoutumalla jo laadittuihin toimintaohjeisiin sekä selkeyttämällä jatkuvasti erilaisia menettelytapoja, joilla turvataan toimintaamme osallistuvien lasten henkilökohtainen koskemattomuus. Lasten tietoisuuden lisääminen omista oikeuksistaan sekä siitä, miten heidän tulee menetellä, jos he kohtaavat seksuaalista häirintää tai muuta epäasiallista kohtelua, kuuluu niin julkiselle vallalle kuin meille vapaaehtoistyötä toteuttaville tahoille.■

Lisätieto: www.oikeusrekisterikeskus.fi – vapaaehtoisen rikostaustan selvittäminen

Toimintaohje. Lasten turvallisuutta lisäävät toimintatavat ja vapaaehtoisen rikostaustan selvittäminen. Allianssi ry, SOSTE ry, Taiteen edistämiskeskus ja Valo 2014. Saatavilla esim. soste.fi, sport.fi

Icehearts valmentaa elämään

Joukkueurheiluun perustuva toimintamalli tarjoaa lapselle kokonaisvaltaista tukea

Lasten ja nuorten kasvun ja kehityksen tukemisessa tarvitaan rinnalla oloa, kuulevaa korvaa ja suurta sydäntä. Tätä tarjoaa Icehearts-kasvattaja, joka on sitoutunut pitkäkestoisesti lapsen elämään.

Icehearts-toiminta on sosiaalinen innovaatio, jonka pitkäkestoinen, varhaisen tuen toimintamalli on suunnattu niiden lasten auttamiseksi, joista on jo varhaiskasvatusikäisinä herännyt erityinen huoli.

Toimintamallissa Icehearts-kasvattaja kokoaa esikouluikäisistä lapsista yhdessä muiden tahojen kanssa urheilujoukkueen, ja sitoutuu ohjaamaan ja tukemaan lasta joukkueessa, koulunkäynnissä ja lapsen arjessa 12 vuoden ajan.

Kasvattaja tekee myös tiivistä yhteistyötä esikoulun, koulun ja erityispalvelujen kanssa. Icehearts-toimintaa on ollut Suomessa jo 20 vuotta. Toiminta on valtakunnallista ja sen piirissä on yli 500 lasta eri puolilla Suomea.

Icehearts-toiminta vahvistaa parhaimmillaan lapsen itsetuntoa, jakaa vaikeita kokemuksia ja kohentaa lapsen sosiaalisia taitoja.

ELÄMÄN NIVELVAIHEET KÄÄNNEKOHTIA LAPSEN JA NUOREN ELÄMÄSSÄ

Icehearts-toiminta osuu lapsen ja nuoren kannalta tärkeisiin kehityksellisiin vaiheisiin ja elämän ratkaiseviin nivel-

kohtiin. Kenties suurimpia ovat siirtymät varhaiskasvatuksesta ja esikoulusta alakouluun, alakoulusta yläkouluun sekä yläkouluun toisen asteen opintoihin. Kaikissa vaiheissa lapsi rakentaa itsensä kuvaa onnistujana tai epäonnistujana, ryhmään kuuluvana tai ulkopuolelle jätettynä. Nivelvaiheisiin liittyy myös nuoren tulevaisuuden kannalta tärkeitä valintoja, jotka vaikuttavat nuoren elämäntulkintaan.

Icehearts-toiminta käynnistyy samanaikaisesti yhden lapsen tärkeimmän

elämänmuutoksen – koulunkäynnin aloituksen – kanssa. Valtaosalle lapsista koulunaloitus on kohokohta ja ilonaihe elämässä. Kuitenkin, osa jo aivan pienistä lapsista näyttää törmäävän suuriin vaikeuksiin ja haasteisiin pian koulun portista sisään astuttuaan.

Syksyllä 2015 Icehearts-joukkueissa aloittaneista 7-vuotiaista pikkukoululaisista 60 prosenttia arvioi olevansa usein väsynyt koulussa ja joka kolmas kertoi, että häntä itkettää usein, hänellä on mahakipuja ja monet asiat huolettavat

MARKKU ULANDER / LEHTIKUVA

Iceheartsin jääharjoitukset Vuosaaren jäähallissa Helsingissä joulukuussa 2015.

häntä. Joka toinen Icehearts-lapsi kertoi muiden lasten ärsyttävän häntä ja lähes puolet lapsista kertoi joutuvansa helposti hankaluuksiin muiden lasten kanssa.

Opettajien arvioiden mukaan käyttäytyminen on poikkeavaa noin puolella Icehearts-joukkueissa aloittaneista ekaluokkalaisista. Huoli lapsen käyttäytymisestä ja tunne-elämän vaikeuksista oli yleistä myös Icehearts-lasten vanhempien keskuudessa. Samaan aikaan vanhempien luottamus avun saamiseen oli heikohko.

KASVATTAJA TUKEE NUORTA JA ENNALTAEHKÄISEE ”PERSEILYÄ”

Tutkimuksessa haastatellut, 12 vuoden ajan Icehearts-toimintaan osallistuneet nuoret kuvasivat etenkin yläkoulussa tilanteita, joihin liittyi esimerkiksi tappelua, päihteidenkäyttöä tai muuta hölmöilyä. Välillä nuoret olivat päätyneet tekemisiin viranomaisten kanssa. Haastatelluista pojista yli puolella oli ollut vaikeuksia 12–16-vuotiaana ja kolmasosa haastatelluista kertoi olleensa myös poliisin tai vartijan kanssa tekemisissä.

Tutkimuksessa havaittiin, että joukkue-toiminta näytti ennaltaehkäisevän ”perseilyä”, kuten eräs nuori tällaista nuoruudelle tyypillistä hölmöilyä ja hankaluuksiin johtavaa toimintaa nimitti. Joukkueen tukipilarina toimiva ja joukkuetta johtava Icehearts-kasvattaja oli lähes poikkeuksetta puuttunut tämän kaltaiseen toimintaan jo ennalta tai ollut mukana selvittelemässä seurauksia. Kasvattaja oli myös tehnyt yhteistyötä viranomaisten ja nuoren kanssa hakien tilanteisiin rakentavia ratkaisuja.

Turvallinen, luotettava ja pysyvä aikuinen – Icehearts-kasvattaja – näyttäytyi erityisen merkityksellisenä haastateltujen poikien puheissa etenkin silloin, kun elämässä oli hetkiä, joista olisi ollut vaikeaa selvittää ilman tukea. Kiinnittyminen ja luottamuksen rakentuminen ovatkin toiminnan keskeinen edellytys, jotta avun anto mahdollistuu.

Icehearts-joukkueeseen kiinnittymisen ja sitoutumisen prosessit ovat kunkin lapsen kohdalla erilaisia ja jokaiselle lapselle valikoituu oma tapansa olla mukana ja läsnä toiminnassa. Tämä edellyttää, että toimintamalli on joustava ja

pitkäkestoinen.

Icehearts-joukkue näyttäytyi tutkimuksessa pojille merkityksellisenä yhteisönä, joka tarjosi turvaa ja yhdessä oloa sekä loi arjen osallisuuden tukirakenteita. Kannustava kasvattaminen ja tinkimätön rinnalla olo tuottivat arvokkuuden kokemuksia, joilla oli pojille itsetuntoa vahvistava ja rohkaiseva merkitys.

TOIMINNAN HYÖDYISTÄ SAATU ROHKASEVIA TULOKSIA

Icehearts-toimintamalli näyttää tutkimustulosten valossa tavoittavan oikean kohderyhmän eli ne lapset, joilla on varhaisen tuen tarvetta ja haasteita käyttäytymisen tai tunne-elämän säätelyssä. Kasvattajat havaitsivat jo yhden vuoden seurannassa positiivisia muutoksia erityisesti lasten sosiaalisissa taidoissa, kaverisuhteissa, itsetunnossa sekä mielialassa. Vaikuttavuudesta tarvitaan kuitenkin vielä lisää tutkittua tietoa. ■

Erikoistutkija Kaija Appelqvist-Schmidlechner työskentelee Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella Mielenterveys -yksikössä ja tutkija Jenni Wessman Yhdenvertaisuus ja osallisuus -yksikössä. Erityisasiantuntijat Marjatta Kekkonen ja Päivi Känkänen työskentelevät molemmat Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Lapset, nuoret ja perheet -yksikössä.

Icehearts on pitänyt mut pois huonoilta teiltä. Se on aina ollut yhteydessä muhun ja auttanut kaikessa, ni se on pitänyt mut poissa huonoilta teiltä. Mitä mä nyt näen, et mitä jengi tekee nyt niinku minkä ikäsiä ne ois, seitsemän vuotiaita, ni mitä ne tekee ni, ne hengaa tuolla metriksellä ja mitä mä tein silloin, mä olin kentillä. (Poika, 18 vuotta)

Tutkimuksia Icehearts-mallista

Icehearts on pitkäkestoinen, varhaisen tuen toimintamalli niiden lasten auttamiseksi, joista on jo varhaiskasvatuksikäisinä herännyt erityinen huoli. Toimintamallissa Icehearts-kasvattaja kokoaa esikouluikäisistä lapsista yhdessä muiden tahojen kanssa urheilujoukkueen, ja sitoutuu ohjaamaan ja tukemaan lasta joukkueessa, koulunkäynnissä ja lapsen arjessa 12 vuoden ajan. Kasvattaja tekee myös tiivistä yhteistyötä esikoulun, koulun ja erityispalvelujen kanssa. Icehearts-toimintaa on ollut Suomessa 20 vuotta. Toiminta on valtakunnallista ja sen piirissä on yli 500 lasta eri puolilla Suomea.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos käynnisti vuonna 2015 kaksiosaisen

tutkimushankkeen, jossa tarkastellaan Icehearts-toiminnassa mukana olevia lapsia ja nuoria. Seurantatutkimuksessa kerätään tietoa 13 vuoden ajan Icehearts-joukkueissa mukana olevista lapsista sekä samanikäisiä verrokilapsista. Tietoa kerätään toistuvasti lapsilta, vanhemmilta, opettajilta ja Icehearts-kasvattajilta.

Hankkeen toisessa osatutkimuksessa on haastateltu Icehearts-toiminnassa mukana olleita nuoria, joista suurin osa on ollut joukkueessa mukana esikouluikäisestä aikuisikään asti. Tutkimuksessa kerättiin jo toimintansa päättäneen joukkueen nuorten kokemuksia Icehearts-toiminnan merkityksellisyydestä ja kannattelevuudesta.

Icehearts muutosten edessä

Miten ammatillisuus sovitetaan Icehearts-toimintamalliin?

Icehearts on liikuntaa painottava lastensuojelutyön malli, jossa järjestöön palkattu työntekijä – Icehearts-kasvattaja – tukee ja ohjaa arjessa sekä valmentaa valitussa joukkueurheilulajissa ryhmänsä lapsia 12 vuoden ajan. Ensimmäiset lapset valitaan Icehearts-joukkueeseen 6-vuotiaina yhteistyössä varhaiskasvatus- ja sosiaalitoimen ammattilaisten kanssa. Tämä ydinryhmä, johon kuuluu kuudesta kymmeneen lasta, valikoituu toimintaan ammatillisin perustein syntyneen huolen kautta. Ydinryhmän jälkeen joukkueen kokoa kasvatetaan vähitellen sosiaalinen kantokyky ja käytännön toiminnan toteutus huomioiden. Yhteistä kaikille Icehearts-joukkueissa pelaaville lapsille on ammatillisesti määritelty ja tunnistettu tuen tarve. Ydinryhmän jälkeen valittavilla tasapainottavilla lapsilla tuen tarpeet ovat luonteeltaan lievempiä. Tyypillisesti ryhmän kokoonpano on valmis neljanteen toimintavuoteen mennessä, jolloin joukkueessa on lopulta 20–30 keskenään saman ikäistä lasta tai nuorta.

PAINOTUS URHEILUSTA LASTENSUOJELUUN?

Icehearts-toiminta rakentuu ajan kuluessa jonkin joukkue-

urheilulajin ympärille, mutta käytännössä työn keskiössä on Icehearts-kasvattajan sitoutuminen ryhmänsä lapsiin kahdentoista vuoden ajaksi. Icehearts-kasvattajan työnkuvassa on yhtymäkohtia kerho- ja liikunnanohjaajan, koulunkäyntiavustajan, urheiluvalmentajan, tukihenkilön, mentorin ja sosiaaliohjaajan tehtäviin. Icehearts-kasvattaja tekee työtään luokahuoneessa opetuksen ja oppilaiden tukena, järjestää ja ohjaa koulunjälkeistä iltapäivätoimintaa, valmentaa lapsia urheilussa, ohjaa, kuljettaa ja saattaa lapsia perheineen sosiaali- ja terveystieteiden pariin, osallistuu lasta koskeviin verkostopalaveriin muiden ammattilaisten kanssa sekä toimii välittäjänä lapsen asioissa perheen, viranomaisten ja palvelujärjestelmän välillä. Toiminnan pitkäkestoisuus, jatkuvuus ja samojen aikuisten pysyvä sitoutuminen yhteistyöhön ovat tutkitusti merkittäviä motivaatiotekijöitä ongelmista kärsiville lapsille.

Icehearts-toimintaa on Suomessa ollut 20 vuotta ja viime vuosina toiminta on laajentunut merkittävästi. Syksyllä 2016 toimintaa on kymmenen kunnan alueella ja toiminnassa olevia tai toimintaansa aloittavia joukkueita on 27, joissa

on mukana yhteensä 408 tuen tarpeessa olevaa lasta. Vuonna 1996 perustetusta urheiluseurasta on 2000-luvulle tultaessa vähitellen kehittymässä lastensuojelutyötä tekevä ammatillinen sosiaalialan järjestö, jossa liikunnalle ja urheilulle on varattu toiminnassa aikaisempaa voimakkaammin välinearvo.

AATTEELLISESTA JÄRJESTÖSTÄ PALVELUNTUOTTAJAKSI?

Icehearts-organisaatio elää monen muun kansalaisjärjestön tavoin voimakasta muros-aikaa. Kuntien tuottamia palveluita ulkoistetaan kiihty-

vään tahtiin ja järjestöistä on muodostunut palvelutuottajia, joiden työ tehdään entistä useammin palkkatyösuhteessa vapaaehtoistyön sijaan. Ammatitaitoista palkattua työvoimaa tarvitaan järjestöissä sekä varsinaiseen palvelutuotantoon että hallintoon, erityisesti talous- ja henkilöstöhallinnon puolelle. Palvelutuotanto edellyttää järjestön toiminnalta jatkuvuutta ja ennustettavuutta, joita voidaan harvoin saavuttaa pelkällä vapaaehtoisten työpanoksella. Esimerkiksi Vantaalle lähivuosina perustettavat uudet Icehearts-joukkueet rahoitetaan muiden ostopalve-

Kuvio 1. Toiminnassa 2016 mukana olevien lasten tuen tarpeet Icehearts-kasvattajien näkemysten mukaan, % (n=283).

Tietoja ei ole ollut käytettävissä kaikkien 27 joukkueen osalta. Kuvion tiedot perustuvat 16 joukkueen tilanteeseen keväällä 2016.

Toiminnan pitkäkestoisuus, jatkuvuus ja samojen aikuisten pysyvä sitoutuminen yhteistyöhön ovat tutkitusti merkittäviä motivaatiotekijöitä ongelmista kärsiville lapsille.

luna hankittavien avohuollon tukitoimien tavoin suoraan lastensuojelun budjetista. Keskeiset tulevaisuuden haasteet Icehearts-toimintamallille ja sitä toteuttavalle organisaatiolle palautuvatkin nimenomaan siirtymään aatteellisesta työstä ammatilliseen lastensuojelutyöhön ja palvelutuotantoon.

Sosiaalialan järjestötoiminta rakentuu usein kansalaislähtöisesti jonkin ongelman tai epäkohdan havaitsemisesta, joka organisoi aluksi vapaaehtoistoiminnaksi. Niin myös Icehearts-toiminnassa, jonka käynnistämisen motivaationa oli perustajan lastensuojelulaitostyössä tekemät havainnot siitä, ettei suurella osalla huostaan otetuista lapsista ollut lainkaan kokemuksia kodin ulkopuolisesta, aikuisen ohjaamasta harrastustoiminnasta. Järjestöille tyypilliseen tapaan Iceheartsin ensimmäiset palkatut työntekijät olivat järjestön perustaja sekä toimintamallin alkuvaiheen työhön tiiviisti osallistuneet, aatteelliseen toimintaan sitoutuneet henkilöt. Järjestön toiminta oli pitkään pienimuotoista ja vähäinen henkilöstö teki työtä suurelta osin vapaaehtoistyönä järjestön ulkopuolisen palkkatyönsä ohessa. Iceheartsissa aatteellisesta järjestöstä palveluntuottajaksi siirtyminen on tapahtunut vaiheittain. Keskeisenä murroskohtana voi pitää ajanjaksoa 2013–2015, jolloin palkattujen työntekijöiden määrä lähes kolminkertaistui.

Suomalaisissa järjestöissä tapahtunut ammatillistumiskehitys ja palvelutuotantoon

siirtyminen kirvoittavat ristiriitaisia näkemyksiä. Toisaalta nähdään, että järjestöjen uudenlainen organisoituminen edistää järjestöille tärkeiden asioiden ajamista ja vahvistaa niiden kansalaisyhteiskuntaroolia. Tämä toteutuu silloin, jos uudella tavalla organisoitumisen toiminnassa kyetään tekemään kompromisseja ja sovittelemaan omat intressit muiden toimijoiden kanssa niin, ettei suuria konflikteja synny organisaation sisällä tai suhteissa muihin toimijoihin. Toisaalta järjestötoiminnan ammatillistumisen on usein nähty johtavan rationalisointumiseen: ammatillisesti toimiva järjestöjohto muuttaa organisaation toimintamalleja ja tavoitteita maltillisemmiksi. Tämän seurauksena kolmas sektori menettää kansalaisyhteiskuntaulottuvuuttaan, kun toimintaa ei enää ohjaa aatteellisuuden vaan ammatillisuuden eetos.

Palkkatyön kasvu Iceheartsissa on johtanut nopeasti siihen, että toiminnan motiivit ovat monipuolistuneet. Osa palkatuista työntekijöistä tekee työtä aatteellisen eetoksen ohjaamina, osalle työ on ensisijaisesti palkkatyötä siinä missä mikä tahansa muukin ansiotyö. Palkkatyönä tehtävään järjestötyöhön sitoutuminen ei voi enää perustua ainoastaan työn aatteelliseen arvopohjaan, vaan aatteellisuuden tilalle tai sen rinnalle muodostuu uudenlaisia motiiveja. Iceheartsin kuten muidenkin järjestöjen on aiheellista paitsi tunnistaa tämä kehitys, myös

kehittää uusia sitouttamisen keinoja työntekijöilleen.

Ammatillinen järjestötoiminta merkitsee, että järjestötyöntekijän tehtäväkuva joustavana välittäjänä väistämättä kaventuu ja tarkentuu kattamaan ennalta määritellyn osan auttamistyöstä. Tämä voi vahvistaa mielikuvaa Icehearts-kasvattajasta ammatilaisena muiden ammattilaisten joukossa. Toisaalta on vaarana, että organisaatio menettää alkupehkeitä arvonsa, tehtävänsä ja vapaaehtoistoiminnan ideaaliin palautuvan luonteensa ja että toiminnassa alkaa korostua eettisten lähtökohtien sijaan taloudelliset arvot ja toiminnan määrällinen arviointi. Uhkakuvissa Icehearts-kasvattaja ei enää vietä työaikaansa työn kohteensa – syrjäytymisuhan alla olevan lapsen – kanssa, vaan erilaisissa byrokraattisissa oheistoiminnoissa.

TIETOA TARVITAAN KEHITTÄMISTYÖSSÄ

Ammatilliseen lastensuojelutyöhön siirtyminen väistämättä edellyttää jatkossa aikaisempaa kattavampaa toiminnan dokumentointia, seuranta- ja arviointia. Kuormittavuudesta huolimatta dokumentointi on välttämätöntä, jotta toiminnan vaikuttavuutta voidaan mitata ja tarkastella tulevaisuudessa kattavasti. Yksi Icehearts-toiminnan keskeisistä kehittämiskohteista on lisäksi toiminnan kohderyhmän nykyistä tarkempi määrittely, rekrytointi ja toiminnassa mukana olevien lasten hyvinvoinnin muutosten

seuranta toiminnan edetessä. Samoin tietoa toimintamallin keskeyttäneistä lapsista ja keskeyttämisen syistä on tarkoitus jatkossa kerätä systemaattisesti, jotta toimintamallia voidaan kehittää paremmin palvelemaan kohderyhmänsä tarpeita. Yleisemmin toimintamallin käytännön sisältöjen ja vaikutusten avaaminen lisää tietoa siitä, millaisten suojaavien ja selviytymistä tukevien mekanismien yhteisvaikutuksesta ehkäistään syrjäytymistä ja edistetään lasten ja nuorten hyvinvointia. ■

Kirjoittaja on tehnyt prosessiarviointitutkimusta Icehearts-toimintamallista sekä kirjoittanut toimintamallin käsikirjan. Lokakuusta alkaen Smolej työskentelee seurantavastaavana Raha-automaattiyhdistyksen avustusosastolla teema-alueenaan Kriisiytyö ja arjen turvallisuus.

Sosiaalinen sirkus tukee ja rohkaisee oppimaan uutta

Sosiaalinen sirkus on erityisryhmille räätälöityä sirkusopetusta, joka toimii välineenä uusien taitojen, kuten sosiaalisten taitojen ja elämänhallinnan, oppimiseen ja jonka tavoitteena on tuoda onnistumisen iloa osallistujille. Opetukseen voivat osallistua monet ryhmät, jotka syystä tai toisesta tarvitsevat erityistä tukea. Sirkusopetus on erityisryhmille sinänsä samanlaista kuin muillekin, mutta sosiaalisen sirkuksen ryhmät ovat hie- man pienempiä ja niissä on enemmän ohjaajia. Sosiaalinen sirkus on laajalle levinnyt toimintamalli, jota toteutetaan useissa sirkuskouluissa ja muissa taideopetusta tarjoavissa paikoissa Suomessa sekä ympäri maailmaa.

Sorin Sirkus Tampereella on ollut edelläkävijä sosiaalisen sirkuksen opetuksessa ja opetusmuotoa on toteutettu sirkuksessa monta vuotta. Sorin Sirkuksen apulaisrehtori **Kaisa Penny** ja sosiaalisen sirkuksen vastuupettaja **Kamilla Nisso** pitävät sosiaalisesta sirkuksesta saatuja kokemuksia erittäin positiivisina. Sorin Sirkuksen toiminnan painopisteenä

ovat olleet lapset ja nuoret ja heidät on otettu huomioon myös sosiaalisen sirkuksen opetuksessa. Sorin Sirkuksen sosiaalisessa sirkuksessa on kuitenkin ollut mukana osallistujaryhmiä laidasta laitaan, kuten turvapaikanhakijoita, vankeja, vanhuksia, mielenterveys- ja päihdekuntoutujia sekä erityisluokkien oppilaita. Tällä hetkellä sirkuksessa ovat käynnissä esimerkiksi monenlaisille ryhmille soveltuva *Tee itse taidetta ja osallistu (TEIJO)* -hanke sekä tänä vuonna aloitettu *Taide in Action* -hanke turvapaikanhakijalapsille ja -nuorille. Aloite osallistumisesta sosiaaliseen sirkukseen voi tulla osallistujaryhmiltä itseltään, heidän kanssa työskenteleviltä ohjaajilta tai opettajilta, tai sirkus voi itse ehdottaa toimintamallia jollekin ryhmälle.

– Opetusta suunnitellaan aina kunkin ryhmän tarpeiden mukaan osallistujien kyvyt ja rajoitteet huomioiden. Sirkus on hyvin monimuotoinen laji ja siitä löytyy jokaiselle soveltuvia osa-alueita: fyysisistä rajoitteista huolimatta oikeastaan kuka tahansa voi osallistua. Halu oppia uutta on kes-

Kuvassa Sorin Sirkuksen esiintyvän ryhmän jäseniä.

keisintä. Sosiaalisen sirkuksen ideana ei ole vain opetella uusia sirkustemppejuja, vaan omaksua esimerkiksi ryhmätyötaitoja sirkusopetuksen välityksellä. Moni osallistuja on toisaalta hämmästyttänyt vetäjät oppimalla jotain sellaista, mitä ei etukäteen olisi uskottu. Parkinsonin tautia sairastaneiden ryhmässä opittiin tekemään vaikka mitä, ja eräs pyörätuolissa istunut tyttö hyödynsi hienosti käsi-voimiaan trapetsilla, Penny ja Nisso kertovat.

Sosiaalisessa sirkuksessa olennaista on, että opetuksen sitoudutaan, ja monelle ryhmälle sirkuksesta on muotoutunut pitkäaikainen harrastus. Useimmat osallistajat löytävät sosiaalisen sirkuksen avulla kipinän uuden tekemiseen, vaikka alku olisikin hankala. Esimerkiksi eräässä nuorten mielenterveyskuntoutujien ryhmässä opetuksesta innostuttiin ja siihen kasvettiin kiinni lukukauden kuluessa, mutta päihdekuntoutujista osa ei lopulta-kaan sitoudu sirkustunneilla käymiseen. Sosiaaliseen sirkukseen osallistuvat vangit eivät myöskään välttämättä

ole helppo ryhmä vetäjille. Penny ja Nisso muistelevat kuitenkin ilolla vankien reaktioita Kylmäkosken vankilassa pidettyyn sirkusesitykseen. Esitystä katsomaan tulleet vangit vaikuttivat aluksi varsin epäileviltä, mutta esityksen edetessä useat heistä ryhtyivätkin seuraamaan mielenkiinnolla ja lopussa osoittivat innokkaasti suosiotaan.

Kaisa Penny muistuttaa, että sosiaalinen sirkus ulottuu itse osallistujien lisäksi muihin heidän kanssaan työskenteleviin ammattilaisiin ja normaaliin päivätoimintaan sirkuksen ulkopuolella. Opetusta kehitettäessä tulee huomioida, miten sirkus vaikuttaa osallistuvien ryhmien ohjaajiin tai opettajiin. Saadun palautteen perusteella sosiaalinen sirkus on tuonut positiivisia vaikutuksia ammattilaisten toimintaan, kun osallistujaryhmien aktiivisuus ja hyvinvointi ovat lisääntyneet. Sorin Sirkuksessa iloitaan siitä, miten sosiaalinen sirkus on osoittanut sosiaali- ja terveysalan sekä kulttuurialan uudenlaisen yhteistyön merkityksellisyyden ja tarpeen yhteistyön kehittämiseksi myös jatkossa. ■

Maahanmuuttajanuorille onnistumisen iloa liikunnasta

Vaasan Kerhotutorointi-hankkeessa maahanmuuttajanuorille tarjotaan mahdollisuutta liikuntaharrastuksiin yhteistyössä koulujen kanssa.

Vaasassa on jo pitkään ollut maahanmuuttajaperheitä ja kaupungin ensimmäisen vastaanottokeskuksen perustamisesta tuli hiljattain kuluneeksi 20 vuotta. Uusia malleja maahanmuuttajien kotouttamistoimintaan ja etenkin maahanmuuttajanuorille tarvitaan kuitenkin edelleen. Vuonna 2014 aloitettiin Aluehallintovirastosta rahoitusta saanut Kerhotutorointi-hanke, jossa ohjataan maahanmuuttajaperheiden nuoria liikuntakerhoihin ja -harrastuksiin. Hankkeen kohderyhmänä ovat yläkoulussa tai toisella asteella opiskelevat nuoret.

Vaasan kaupungin nuorisotoimen johtaja **Tuula Ahonpää** kertoo, että tarve maahanmuuttajien harrastustoiminnalle ja liikkumaan kannustamiselle oli selkeä. Esimerkiksi maahanmuuttajien uimataitoon on syytä panostaa jo Vaasan merellisen sijainnin takia. Monet maahanmuuttajanuoret tarvitsevat erityistä tukea pitkäaikaisemmän harrastuksen aloittamiseen. Ahonpään mukaan maahanmuuttajanuorilla ei aina ole käsitystä siitä, mitä vapaa-ajan harrastaminen oikeastaan tarkoittaa. Kun nuoret tutustuvat harrastuskulttuuriin, he tutustuvat samalla laajemminkin suomalaiseen kulttuuriin ja kokevat olevansa osa yhteisöä. Liikunta myös tuo kohtaamisia kantaväestön

kanssa ja kohentaa kielitaitoa. Liikunnan valitseminen hankkeen toimintamuodoksi oli siis monella tapaa luontevaa.

Hankkeen parissa työskentelevä monikulttuurisen nuorisotyön ohjaaja **Gunlög Ingves** kertoo, että maahanmuuttajanuoria on ollut käteväntä tavoittaa koulujen, erityisesti maahanmuuttajaluokkien, kautta. Kouluista on muutenkin etsitty osallistujia kerhotoimintaan, sillä on tärkeää, että myös kantasuomalaisia nuoria on mukana harrastamassa. Myös valmistavia maahanmuuttajaluokkia, joiden nuoret ovat olleet Suomessa vasta vähän aikaa, on otettu mukaan.

– Koulut ovat suhtautuneet yhteistyöhön hyvin positiivisesti ja tarjonneet mahdollisuuksia mainostaa hanketta oppitunneilla. Nuoret ovat mielellään lähteneet mukaan harrastuksiin. Myös esimerkiksi Vaasan monikulttuurisen nuorisotyön Facebook-sivujen kautta on saatu tavoitettua osallistujia. Maahanmuuttajanuorille on tärkeää aktiivisesti tarjota harrastusmahdollisuuksia ja opastaa niiden pariin, sillä moni ei tiedä tarjolla olevista vaihtoehdoista tai osaa itse etsiä tietoa. Sellaisille osallistujille, joiden arvellaan tarvitsevan erityisesti kannustusta harrastamiseen, voivat myös esimerkiksi koulukuraattorit, opinto-ohjaajat

tai nuorisotoimen henkilöt ehdottaa kerhotoimintaan lähtemistä, Ingves kuvaa hankkeen toimintaa.

RYHMÄN KUULUMINEN ON TÄRKEÄÄ

Suoraan nuorilta tullut palaute on ollut innostunutta. Hankkeessa tarjotuista lajikerhoista erityisen suosittuja ovat olleet kesäaikaan jalkapallo ja talvella vastaavasti futsal. Nuoret ovat päässeet kokelemaan myös muita pallopelejä, nyrkkeilyä, yleisurheilua ja afrikkalaista tanssia. Paikalliset urheiluseurat ovat olleet mukana tarjoamassa harrastusmahdollisuuksia. Kerhojen ja kurssien ohjaajia on saatu myös lasten ja nuorten hyvinvointia edistävän WAU ry:n kautta, ja ohjaajien joukossa on ollut niin maahanmuuttajia kuin kantasuomalaisia. Nuoret ovat päässeet liikuntaryhmiin, kun niissä on ollut tilaa. Moni on innostunut harrastamisesta, kehittynyt lajissaan ja pääsyt halutessaan esiintymään tai kilpailemaan. Tyttöjen, joilla joskus on korkeampi kynnys lähteä uusiin harrastuksiin, osallistumismahdollisuuksia on parannettu tarjoamalla kerhoja, joihin voi tulla suoraan koulupäivän jälkeen. Tyttöjen toiveita esimerkiksi pyöräilyn opettelusta on kuultu ja toteutettu. Pyörällä liikkuminen tuo nuorelle vapautta ja itsenäisyyttä etenkin perheissä,

Monikulttuurisen nuorisotyön ohjaaja Gunlög Ingves sanoo, että liikunnalla on suuri merkitys kotoutumisessa.

joissa autoa ei ole käytössä.

– Liikuntaharrastuksilla on suuri merkitys kotoutumisen ja integroitumisen kannalta. Kun nuori kehittyy harrastuksessa, hän saa onnistumisen kokemuksia ja itsevarmuus kasvaa. Kun kerhoissa on mukana sekä maahanmuuttajataustaisia että kantasuomalaisia nuoria, kaikille tulee tunne siitä, että kuuluu johonkin. Ei ole tarpeen niputtaa nuoria eri ryhmiin, vaikka hankkeen toiminta kohdistetaankin tietyille ryhmälle. Liikuntakerhoihin halutaan kaikki kiinnostuneet taustaan katsomatta. Koulun arjessa eri ryhmät myös sekoittuvat ja liikunta- →

→ kerhot edesauttavat uusien ystävyysuhteiden vahvistumista koulumaailman puolella, Gunlög Ingves kertoo.

TOIMINTA LAAJENTUNUT VASTAANOTTOKESKUKSIIN

Turvapaikanhakijamäärien lisääntyttyä Vaasassa on laajennettu monikulttuurista työtä myös vastaanottokusten pariin. Uusille turvapaikanhakijoille haluttiin nopeasti järjestää mielekästä tekemistä, ja Vaasan Palloseura lähti mukaan organisoimaan miehille jalkapallopelejä kaksi kertaa viikossa. Niin maahanmuuttajataustaisten nuorten kuin uusien turvapaikanhakijoiden kanssa on huomattu, että jalkapallon pelaamiseen otetaan innolla osaa. Jalkapallo onkin kansainvälinen laji, jonka pelaaminen onnistuu, vaikkei yhteistä kieltä muuten olisi.

Kerhotuutorointi-hanke jatkuu Vaasassa kevääseen 2017 asti. Gunlög Ingvesillä on ajatuksia siitä, miten toimintaa voisi jatkaa. Jos löytyy rahoitusta, liikunnan rinnalle voisi tuoda vaihtoehtoisia harrastuskerhoja, sillä kaikki potentiaaliset osallistujat eivät välttämättä halua juuri liikuntakerhoihin tai -kursseille, vaan kiinnostusta voisi olla myös esimerkiksi käsillä tekemiseen. Yhteistyötä koulujen ja urheiluseurojen kanssa halutaan jatkaa. Jatkossa voitaisiin vielä kehittää tiedonkulkua ja nuorten mahdollisuuksia päästä suoraan mukaan urheiluseuran toimintaan. Hankkeen tärkeänä aikaansaannoksena tähän mennessä Ingves mainitsee erityisesti verkostoitumisen ja eri alan toimijoiden yhteistyön kehittämisen, jonka pohjalta Vaasan maahanmuuttajanuorten parissa työskentelyä on hyvä viedä eteenpäin. ■ /ST

Jalkapallo tekee nuorten turvapaikanhakijoiden arjesta mielekkäämpää.

Turvapaikanhakijanuoret pois paitsiosta

Helsingin Diakonissalaitoksen (HDL) VOK-liikunta-hankkeessa järjestetään alaikäisille yksin Suomeen tulleille turvapaikanhakijoille mahdollisuuksia liikunnan harrastamiseen. Tavoitteena on lisätä turvapaikanhakijoiden hyvinvointia ja elämäntaitoja liikunnan avulla ja tarjota mielekästä tekemistä turvapaikkapäätöstä odotellessa.

Helsingin Diakonissalaitoksella on yksin tulleille nuorille turvapaikanhakijoille kaksi tukiasumisyksikköä sekä yksi ryhmäkoti. Maaliskuussa alkanut liikuntahanke jatkuu vuoden loppuun asti ja sitä toteutetaan kaikissa HDL:n tukiasumisyksiköissä. Hanketta rahoittaa Aluehallintovirasto.

Suurin osa HDL:n asut-

tamista alaikäisistä turvapaikanhakijoista on kotoisin Afganistanista. Karhusaaren ryhmäkodissa on parikymmentä 14–17-vuotiasta turvapaikanhakijanuorta. Ryhmäkoti perustettiin marraskuussa 2015 ja asukkaille alettiin heti suunnitella harrastustoimintaa. Hankkeen projektipäällikkö **Pasi Lehto** toteaa, että kotouttamisen

on alettava heti turvapaikanhakijan saavuttua: harrastaminen, kuten liikunta, on yksi olennainen osa nuorten sopeutumista koulunkäynnin ja kielen opiskelun ohella. Yksin tulleiden nuorten on erityisen tärkeää saada aikuisten tukea itsenäistymiseen ja uudessa maassa pärjäämiseen.

Hankkeessa nuorille tarjotaan mahdollisuutta harrastaa

tai kokeilla eri liikuntamuotoja. Jalkapallo on osallistujien kiistan suosikki. Lisäksi on harrastettu esimerkiksi painia, nyrkkeilyä ja taekwondo. HDL tekee hankkeen yhteydessä paljon yhteistyötä urheiluseurojen kanssa: esimerkiksi jalkapallojoukkue FC Viikingit on ottanut turvapaikanhakijanuoria mukaan toimintaansa. Tapahtumiin ja kilpailuihin osallistuminen mahdollisuuksien tai halukkuuden mukaan on myös ollut keskeistä. Osa nuorista on ollut mukana Helsinki Cupissa FC Viikinkien kanssa tai pienemmässä epävirallisessa VOK-cupissa.

Pasi Lehdon mukaan nuorten hyvinvoinnin ja uuden oppimisen kannalta olenaisinta ei ole kilpaileminen tai urheilussa pärjääminen itsessään vaan harrastamisen positiiviset vaikutukset ylipäänsä. Nuorten on hyvä op-

pia erilaisista liikuntakulttuureista ja siitä, miten palveluja järjestetään Suomessa. Turvapaikanhakijoiden harrastusmahdollisuudet on otettu Helsingissä ylipäätään hyvin huomioon, sillä kaupunki tarjoaa turvapaikanhakijoille ilmaista liikuntaa. Lisäksi HDL on tehnyt yhteistyötä *09 Helsinki Human Rights* -säätion kanssa, joka on tarjonnut turvapaikanhakijoille uusia lajikokeiluja. Hankkeessa on kiinnitetty huomiota myös siihen, että turvapaikanhakijanuorille syntyy kohtaamisia kantaväestöön kuuluvien kanssa ja harrastamisen siivellä kohtaamisia syntyy luontevasti.

– Nuoret ovat liikunnan avulla osoittaneet jo aiemmin hankittuja taitojaan ja samalla kehittäneet esimerkiksi ryhmätyökykyjään. Nuorille on tärkeää saada ohjausta toiminnalleen, jotta he rohkaistuvat tuomaan taitojaan

esiin ja ottamaan pikku hiljaa aktiivisempaa roolia. Poikia on alkuun neuvottu ja kuljetettu liikuntapaikoille ja lopulta he ovat oppineet kulkemaan itsenäisesti. Yksin tulleilla nuorilla, joilla ei välttämättä ole perheitä ja jotka ovat pakomatallaan voineet kohdata ikäviä asioita, on toki erityistarpeita. Kun järjestimme poikien kanssa retken Repoveden kansallispuistoon, pohdimme esimerkiksi sitä, miltä luonnossa yöpyminen ja leiriolosuhteet nuorista tuntuisivat ja että herättäisivätkö retkiolosuhteet ikäviä muistoja kotimaasta tai pakomatkan ajalta. Retken toimintojen vapaaehtoisuus ja aikuisten tuki tekivät reissusta lopulta onnistuneen.

Turvapaikkapuhuttelujen alkaminen kesällä ja siitä seurannut epävarmuus omasta turvapaikasta ovat Lehdon mukaan vaikuttaneet nuor-

ten mielialaan suuresti. Tästä syystä ajattelun kääntäminen muihin asioihin, yhdessä tekemiseen ja onnistumisiin, on ensiarvoisen tärkeää. Huolimatta siitä, millaisia päätöksiä turvapaikoista lopulta tulee, on Lehto tyytyväinen siihen, että ryhmäkodin poikien kotoutumiselle on luotu pohja. Moni on oppinut suomea ja heillä on opiskelamiseen ja työhön liittyviä tulevaisuudensuunnitelmia. Karhusaaren ryhmäkodissa on huomattu, että nuorille pojille toiminnallinen harrastaminen on tärkeää, mutta jatkossa voisi miettiä myös tapoja, joilla saataisiin kohderyhmää osallistettua vielä tehokkaammin, esimerkiksi taiteen keinoin. Tulevaisuudessa jatkuvaa turvapaikanhakijoiden kotouttamistyötä varten HDL:n hankkeessa on saatu luotua hyvä pohja ja toimivia verkostoja. ■ /ST

Oulussa liikunnalla ehkäistään lapsiperheiden syrjäytymistä

Vuonna 2015 Oulussa käynnistyneellä LAPANEN-liikuntahankkeella halutaan lisätä lapsiperheiden hyvinvointia ja ehkäistä sosiaalista syrjäytymistä. Oulun kaupunki tarjoaa hankkeessa lapsiperheille suunniteltuja maksuttomia liikuntamuotoja. Toiminta on kohdennettu alle kouluikäisille lapsille ja heidän vanhemmilleen. Perheitä kannustetaan neuvoloissa ja perhepalveluissa mukaan liikkumaan.

Hankkeen projektipäällikkö, liikuntaneuvos **Tuija Pohjola** kertoo, että Oulussa LAPANEN-hankkeen tyyppiselle toiminnalle on ollut suuri tarve ja osallistujia oli helppo löytää. Hankkeen tarjoamiin liikuntamuotoihin sisältyy esimerkiksi uintiryhmiä ja perhejumpia. Tärkeänä toimintamuotona Pohjola mainitsee työttömille vanhemmille

tarkoitettuna kuntouttavan työtoiminnan. Etenkin työttömiä äitejä, joiden on joskus vaikea lähteä kotoa harrastuksiin, rohkaistaan liikkumaan ja panostamaan terveellisiin elämäntapoihin. Uutena toimintamallina syksyllä on alkamassa liikunta- ja ravintoneuvonta, jossa tavoitteena on kannustaa 5–6-vuotiaita lapsia ja heidän vanhempiaan ottamaan terveellisiä elämäntapoja osaksi arkeaan.

– Olemme onnistuneet hyvin tavoittamaan niitä osallistujia, jotka ovat kaikista eniten tuen tarpeessa ja joille harrastaminen ei ole itsestäänselvyys. Tähän on voitu vaikuttaa maksuttomuudella ja ajoittamalla liikuntaryhmiä keskelle arkipäivää. Toiminnallisuus, osallistaminen ja yhdessä tekeminen ovat avainasemassa: kun tehdään yhdessä, ihmiset kokevat olevansa tasavertaisia. Liikunta on myös

iloinen asia, jolla pystytään tukemaan ihmisiä ilman, että keskitytään vain ongelmiin, pitkään liikunnan parissa työskennellyt Pohjola pohtii.

Pohjola kertoo olleensa erittäin tyytyväinen hankkeen toimintaan tähän asti. LAPANEN-hanke jatkuu tämän vuoden loppuun ja ensi keväänä hankkeen liikuntaryhmiä on tarjolla kaupungin liikuntapalveluna. Pitkän tähtäimen tavoitteena on juurruttaa hankkeen toimintamalleja kaupungin pysyviksi palveluiksi. Pysyvyyttä tarvitaan, sillä hanke on osoittanut maksuttomien matalan kynnyksen liikuntamuotojen tarpeellisuuden. ■ /ST

Tietoa hankkeesta Oulun kaupungin sivuilla: <http://www.ouka.fi/oulu/liikunta-ja-ulkoilu/lapanen>

Terveyskasvatusta liikunnan rinnalla

Suomen NMKY käynnisti vuonna 2012 Ray:n rahoituksella Menestyksen avaimet -hankkeen, joka on kohdistettu 12–15-vuotiaille joukkueurheilua harrastaville nuorille. Viisi vuotta kestävässä hankkeessa tuetaan harrastusryhmissä toteutettavaa terveyden edistämistyötä. Urheilujoukkueiden kautta tavoitetaan suuri osa kohteena olevasta ikäluokasta, sillä huomattava osa suomalaisnuorista harrastaa ennen aikuisikänsä joukkueurheilua. Hanke on sovellettavissa myös muuhun harrastustoimintaan kuten musiikkiryhmiin. Hanketta on toteutettu hieman eri muodoissa Helsingissä, Tampereella, Lahdessa ja Oulussa.

Hankkeen projektinjohtaja **Pierre Jallow** pitää keskeisenä, että hankkeessa tavoitetaan nuoret siinä iässä, jossa joukkueurheilu yleisimmin lopetetaan. Urheilun lopettaminen on monesti käännekohta, jossa nuoren tulevaisuuden suunnitelmat saattavat olla epäselvät. Hankkeessa nuoria kannustetaan jatkamaan urheilua, mutta samalla mietitään vaihtoehtoisia suunnitelmia, jos urheileminen ei jatku tai siitä ei saa itselleen ammattia. Jallow'n mukaan

Projektinjohtaja Pierre Jallow'n mielestä on tärkeää haastaa urheilevat nuoret pohtimaan hyvinvointiaan.

joukkueet ovat olleet lähes poikkeuksetta innokkaita osallistumaan hankkeeseen, jonka sisällöt tukevat seurojen normaalia toimintaa.

– Yksi tärkeä peruste hankkeelle on, että urheiluseuroissa ei tutkimusten mukaan toteuteta terveyskasvatusta. Tämä johtuu osin siitä, että yleensä valmentajat ja muut urheiluseurojen työntekijät työskentelevät sivutoimisesti, eikä seuroissa ole mahdollisuutta tai resursseja toteuttaa terveyskasvatusta urheilun rinnalla. Nuorille urheilijoille ja urheiluseuroille tarkoitet-

tua yhteistä terveyden edistämisen mallia ei ole tähän mennessä ollut Suomessa. Perusteluna hankkeen tarpeellisuudelle on ollut myös lasten ylipaino ja medialaitteiden runsas käyttö.

Hankkeen alussa ja lopussa toteutetaan kysely nuorten elämäntavoista, mikä mahdollistaa vaikutusten arvioinnin. Tarkempi ohjelma ja sisältö räätälöidään aina tarpeiden mukaan. Tavoitteena on, että nuoret tekevät itse, kyseenalaistavat ja pohtivat valintojaan, mutta myös vanhemmat ja valmentajat otetaan mukaan työhön. Jallow painottaa, että koko nuoren ympärillä toimiva turvaverkko on hyvä haastaa mukaan, jotta terveyskasvatuksella todella on vaikutusta. Hankkeen työkalut halutaan ulottaa nuorten ja perheiden arkeen myös urheilun ulkopuolelle.

Hankkeen sisältönä ovat terveelliset elämäntavat, koulutus ja ajanhallinta, sosiaaliset taidot sekä henkinen hyvinvointi. Hankkeessa on mietitty, miten näitä eri osa-alueita voidaan edistää joukkueurheilun rinnalla. Esimerkiksi sosiaalisten taitojen yhteydessä nuorten kanssa käsitellään päihteiden käyttöä ja ryhmäpaineen vaikutusta

siihen. Näkökulmana on, että vaaroista saarnaaminen ei ole tehokasta, vaan nuoret pitää haastaa itse ajattelemaan, mitä seurauksia päihteiden käytöstä on. Joissakin ryhmissä puheeksi otetaan myös dopingin käyttö. Urheilevien nuorten henkisen hyvinvoinnin Jallow nostaa esiin osaluueena, jota ei huomioida tarpeeksi: moni lopettaa urheilun henkisten paineiden takia, vaikka ongelmiin voisi saada apua.

Menestyksen avaimet -hanke on loppusuoralla ja siitä on valmistumassa loppuraportti. Jallow'n mukaan ohjelman positiivinen vaikutus on ollut myös välittömästi näkyvissä osallistujissa. Vaikutuksia on kartoitettu seuraamalla osallistujien lisäksi vertailuryhmiä, jotka eivät ole olleet mukana ohjelmassa. Tarkoituksena on saada hankkeen toimintamalli osaksi urheiluseurojen normaalia toimintaa. Jallow painottaa, että hankkeessa ei ole kysymys vain urheilusta, vaan nuorten hyvinvoinnin kokonaisvaltaisesta lisäämisestä ja ongelmien ehkäisemisestä, ja urheilu on tarjonnut näiden tavoitteiden toteuttamiselle luontevan väylän. ■

<http://menestyksen-avaimet.fi/>

Urheilun kurinpidon ja rikosoikeuden välinen suhde

Urheilun oikeusturvalautakunta on vuonna 1991 tuolloisten urheilun keskusjärjestöjen perustama puolueeton ja riippumaton valituselin, jossa käsitellään urheiluelämän piirissä annetuista päätöksistä tai määrätyistä sanktioista tehtäviä valituksia. Lautakunnan perustamisen taustalla oli dopingin vastaisen Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksyminen. Tämän yleissopimuksen mukaan urheilijalla on oikeus valittaa häntä koskeneesta dopingasiassa annetusta päätöksestä. Samassa yhteydessä lautakunnalle annettiin tehtäväksi käsitellä muitakin urheiluelämän piirissä tehtyihin päätöksiin liittyviä valituksia. Valittajana lautakunnassa voivat olla yksittäinen urheilija, toimihenkilö, seura tai muu yhdistys, jota päätös koskee tai jonka etuun ratkaisu vaikuttaa.

Lautakunnassa tulee olla sääntöjen mukaan puheenjohtaja ja tarpeellinen määrä varapuheenjohtajia sekä vähintään 17 jäsentä. Lautakunnan toimikausi on neljä vuotta. Lautakunnassa on nykyisin puheenjohtaja ja kaksi varapuheenjohtajaa sekä 20 jäsentä. Jäsenmäärä on suhteellisen suuri, mutta yksittäiset valitusasiat ratkaistaan tyyppillisesti viiden jäsenen kokoonpanossa siten, että puheenjohtajana on lautakunnan puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja. Lautakunnan jäsenet ovat kaikki lakimiehiä ja toimivat päätyökseen muun muassa tuomareina, professoreina, syyttäjinä, ministeriön virkamiehinä, asianajajina tai muissa lakimiestehtävissä. Päätyöhön liittymättömällä aikaisemmalla kokemuksellaan jäsenet ovat tavanomaisesti hankkineet myös hyvän asiantuntemuksen urheilua koskevista oikeudellisista kysymyksistä. Lautakunnassa on myös kaksi lakimiessihteerä,

jotka huolehtivat asioiden valmistelusta.

Lautakunta ratkaisee vuosittain 25–40 valitusasiaa. Suurin osa valituksista koskee erilaisia kurinpitoasioita. Toinen suuri asiaryhmä on erilaiset päätöksen sääntöjen vastaisuutta koskevat valitukset. Lautakunnan ratkaisut julkaistaan lautakunnan internetsivuilla (www.oikeusturvalautakunta.fi), jossa on myös muuta hyödyllistä tietoa lautakunnan toiminnasta.

URHEILUN KURINPIDON TARKOITUS

Valtion ylläpitämän rikosoikeudellisen järjestelmän tarkoituksena on rangaistusuhkien avulla motivoida kansalaisia käyttäytymään toivotulla tavalla sekä välttämään haitallista ja moitittavaa käyttäytymistä. Rikosoikeudellisella järjestelmällä tavoitellaan ensinnäkin yleisestävyyttä ja rangaistuksen uhalla pyritään vaikuttamaan yksittäisen henkilön motivaatioon siten, että tämä jättäisi epätoivottavan käyttäytymisen tekemättä ja loukkaamatta suojattavaa oikeushyvää. Yksittäisellä rangaistuksella on myös erityisestävä vaikutus. Vain valtiolla on oikeus määrätä rikosoikeudellisista sanktioista ja niihin liittyvästä pakkovalan käyttämisestä.

Urheilun kurinpidolla tarkoitetaan puolestaan yksityisoikeudellista rankaisutoimintaa, jolla tavoitellaan yleis- ja erityisestävyyttä yksittäisen yhdistyksen tarkoituksen turvaamiseksi tai urheilulajin sisällä urheilulajia koskevan rehdin ja asianmukaisen urheilusuorituksen tai kilpailutoiminnan turvaamiseksi. Rikosoikeudelliset ja kurinpidolliset päämäärät ovat

siten samankaltaiset ja merkittävänä erona on mittakaava sekä sanktioiden laatu. Valtio tavoittelee rikosoikeudellisella järjestelmällä tiettyjä päämääriä yhteiskunnan tasolla. Urheilun kurinpito rajoittuu kyseisen lajin piirissä toimiviin tahoihin ja kurinpidolla tavoitellaan tiettyjä päämääriä urheilulajin sisällä.

URHEILUN KURINPIDON LÄHTÖKOHTIA

Urheilun kurinpidon oikeutus perustuu yhdistysoikeuteen. Yhdistysautonomiaan kuuluu oikeus määrätä kurinpidollisia seuraamuksia jäsenilleen. Yksittäisen lajiliiton kurinpitovalta yksittäisen urheilulajin piirissä kilpaileviin urheilijoihin perustuu sitouttamiseen eli urheilija tavanomaisesti kilpailulisenssin lunastamisella sitoutuu samalla noudattamaan lajin sääntöjä ja tunnustaa lajiliiton kurinpitovallan. Urheilun kurinpito edellyttää siten sitä, että urheilija liittymällä seuraan ja hankkimalla kilpailulisenssin sitoutuu kurinpidon pelisääntöihin.

Kurinpitovallan käyttäminen edellyttää sitä, että kurinpidosta on annettu lajin piirissä määräykset. Kurinpitomääräyksissä tulee olla määriteltynä ainakin rangaistavat teot eli ne rikkomukset, joista kurinpitoseuraamus voidaan määrätä. Lisäksi niissä tulee olla määriteltynä ne seuraamukset, joita kurinpidossa voidaan käyttää. Tältä osin urheiluoikeuden piirissä puhutaan vakiintuneesti kurinpidollisesta laillisuusperiaatteesta, joka on sisällöltään samankaltainen kuin rikosoikeudellinen laillisuusperiaate (ei rangaistusta ilman lakia).

Urheilun piirissä käytetään tavanomai- →

Urheilun kurinpito ja rikosoikeus voivat tulla sovellettavaksi samaan tapahtumaan; esimerkiksi tilanteessa, jossa pelaaja kohdistaa pahoinpitelynä arvioitavan teon toiseen pelaajaan.

→ sesti kolmenlaisia kurinpitoseuraamuksia: varoitus/huomautus, kilpailu- tai toimintakielto ja rahallinen kurinpitosisakko. Myös muunlaisia seuraamuksia voi olla käytössä ja kurinpitoseuraamukset ovat urheilun lajiin vapaasti valittavissa, kunhan ne eivät ole luonteeltaan kohtuuttomia, nöyryyttäviä eivätkä oikeusjärjestelmän perusteiden vastaisia.

URHEILUN KURINPIDOSSA ESIINTYVIÄ TILANTEITA

Urheilun piirissä rangaistavat teot riippuvat paljolti siitä, mistä urheilulajista on kysymys. Tavanomaisesti kysymys on sellaisista yhteiskunnan mittakaavassa vähäisistä rikkomuksista, jotka eivät voisi tulla käsiteltäviksi rikosoikeudellisessa järjestelmässä. Kysymys voi olla lajin mainetta vahingoittavasta toiminnasta, kuten päihytyneenä esiintymisestä kilpailumatalla tai vilpillisestä menettelystä kilpailusuorituksessa. Toisaalta kysymys voi olla myös teoista, jotka ovat samalla rikoslain vastaisia toimenpiteitä, kuten esimerkiksi pahoinpitelyn täyttävissä teoissa tai ottelumanipulaatio-tilanteissa kysymys voi olla samalla myös lahjomasta elinkeinotoiminnassa.

Yksilölajeissa tavanomaisesti käsiteltävät tapahtumat liittyvät kilpailusuorituksen ulkopuolisiin tapahtumiin, kuten esimerkiksi urheilijan käyttäytymiseen vapaa-ajalla tai kilpailumatalla. Joukkuelajeissa käsiteltävät tapahtumat liittyvät usein myös itse ottelutapahtumaan eli siihen, onko joukkueen pelaaja menetellyt vastustajajoukkueen pelaajaa vastaan sillä tavoin moitittavasti, että tapahtumasta tulee määrätä vielä erillinen kurinpitoseuraamus. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa jääkiekko-ottelussa pelaaja kohdistaa jääkiekon lajin sääntöjen vastaisen toimen vastustajajoukkueen pelaajaan. Tällainen tilanne voi tulla ottelun jälkeen arvioitavaksi kurinpitomenettelyssä ja pelaajalle määrätään pelikieltoa. Tällainen tilanne oli esimerkiksi Urheilun oikeusturvalautakunnan ratkaisussa (UOL 44/2015),

jossa liigapelaaja oli kohdistanut päähän kohdistuneen taklauksen (sääntöjen vastainen toimenpide) vastustajajoukkueen pelaajaan. Pelaajalle määrättiin ottelun jälkeen yhdeksän ottelun pelikielto. Tällaisissa tilanteissa liigapelaajalle koituu myös taloudellinen sanktio, koska työnantajana oleva joukkue on velvollinen vähentämään palkasta tietyn osuuden, joka määräytyy pelikiellon keston perusteella.

Urheilun kurinpito ja rikosoikeus voivat tulla sovellettavaksi samaan tapahtumaan; esimerkiksi tilanteessa, jossa pelaaja kohdistaa pahoinpitelynä arvioitavan teon toiseen pelaajaan. Tällainen tilanne voi tulla eteen kaikissa urheilulajeissa, mutta tyypillisesti joukkuelajeissa. Tietyt tilanteet voivat täyttää esimerkiksi pahoinpitelyn tunnusmerkistön ja tällöin teko voidaan arvioida myös rikosoikeusjärjestelmän piirissä. Pahoinpitelyn täyttävä teko voi olla myös urheilulajin sääntöjen vastainen toimenpide ja tulla arvioitavaksi kurinpitomenettelyssä. Siinä arvioitavana on fyysinen väkivalta, jollainen kielletään lajin säännöissä. Tästä voidaan määrätä kurinpidollinen seuraamus. Kilpailutilanteessa voi tapahtua myös toisen kilpailijan nimittelyä tai haukkumista ja tällainen voi tulla arvioitavaksi kurinpidon lisäksi myös kunnianloukkauksena. Määrätty kurinpitoseuraamus ei estä saman tapahtuman käsittelemistä pahoinpitelynä tuomioistuimessa eikä toisaalta rikosoikeusjärjestelmässä määrätty rangaistus estä tapahtuman käsittelemistä urheilun kurinpitomenettelyssä.

Seuraavassa on joitakin lautakunnassa esillä olleita kurinpitotilanteita, joihin ei sisälly rikosoikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna mielenkiintoisia näkökulmia:

- Ratkaisussa UOL 1/2015 oli kysymys klassisen voimanoston penkkipunnerrus-kilpailun punnituksesta ja siitä, että toimitsija tahallisesti merkinnyt kilpailijan painon väärin. Toimitsijalle oli määrätty 6 kuukauden toimintakielto. Lautakunta pyysytti voimanostoliiton kurinpitopäätöksen.
- Ratkaisussa UOL 8/2015 vastakkain pe-

laamaan määrättyille curlingjoukkueille oli määrätty 300 euron kurinpitosisakko, kun joukkueet eivät olleet pelanneet ottelua SM-sarjan otteluohjelman mukaisesti.

- Ratkaisussa UOL 14/2015 oli kysymys siitä, että tanssiliitto katsoi amatööritanssijan osallistuneen ammattilaiskilpailuun ja tästä oli annettu tanssijalle huomautus. Lautakunta kumosi kurinpitoseuraamuksena määrätyn huomautuksen menettelyvirheen vuoksi. Urheilijaa ei ollut asianmukaisesti kuultu kurinpitomenettelyn aikana.

- Ratkaisussa UOL 16/2015 oli kysymys jääkiekko-ottelusta ja siitä, että pelaaja oli sopimattomasti protestoinut erotuomarin ottelun aikana tekemää ratkaisua. Pelaajalle oli määrätty kolmen ottelun pelikielto.

- Ratkaisussa UOL 30/2015 oli kysymys kurinpitosisakon määräämisestä jalkapallon veikkausliigassa pelaavalle seuralle, kun sen järjestämässä ottelutapahtumassa oli poltettu katsomossa niin kutsuttuja soihtuja ja tämä oli jalkapalloliiton turvallisuusmääräysten vastaista toimintaa.

Kuten ratkaisuista voidaan havaita, jokaisessa urheilulajissa kilpailun tai ottelun suorittamista sääntöjen mukaisesti pyritään turvaamaan myös kurinpitosisaktoilla. Kurinpitoseuraamuksilla pyritään turvaamaan se, että urheilijat, toimitsijat ja kilpailunjärjestäjät toimivat kilpailutilanteissa ja siihen välittömästi liittyvissä tilanteissa sääntöjen mukaisesti. Selvä on, että tämänkaltaisia kurinpitoseuraamuksia tarvitaan, jotta kilpailu tapahtuisi rehdisti ja vahvistettujen sääntöjen mukaisesti. Tilanne on osin sama myös yhteiskunnassa lainsäädännön osalta eli säännöt menettävät merkittävästi tehoaan, jos niistä ei seuraa jotain sanktiota.

Seuraavassa on joitakin tapauksia, joissa kurinpidossa käsiteltäviä tapahtumia olisi mahdollista arvioida myös rikosoikeuden rangaistussääntöjen perusteella:

- Ratkaisussa UOL 12/2008 oli kysymys jalkapallosta ja siitä, että ottelun toisen joukkueen maalivahti oli pyrkinyt pela-

maan tiettyyn ennalta sovittuun lopputulokseen päätyen eli siten, että hänen edustamansa joukkue häviäisi tietyin lukemin vastustajajoukkueelle. Tällainen ottelun lopputuloksesta sopiminen on Palloliiton säännöissä kiellettyä. Maalivahdille määrättiin kurinpitomenettelyssä noin puolentoista vuoden kilpailukiello. Lisäksi tässä tapauksessa maalivahdin menettely oli saatettu tuomioistuimeen arvioitavaksi lahjuksen ottamisena elinkeinotoiminnassa, josta maalivahti myös tuomittiin rangaistukseen.

■ Ratkaisussa UOL 10/2014 C-poikien vesipallo-ottelussa toisen joukkueen pelaaja oli ottelun aikana lyönyt vastustajajoukkueen pelaajaa nyrkillä kasvoihin siten, että kasvoista oli vuotanut verta ja ylä- ja alahuuleen tulleet haavat oli jouduttu lääkärin toimenpitein ompelemaan. Pelaajalle oli määrätty kahden ottelun pelikielto.

■ Ratkaisussa UOL 44/2015 jääkiekon SM-liigan pelaajalle oli määrätty yhdeksän ottelun pelikielto ottelun aikana tapahtuneesta vastustajajoukkueen pelaajaan tämän päähän kohdistuneesta taklauksesta.

Jääkiekon sääntökirjan mukaan niskan tai pään alueelle kohdistuva taklaus on kielletty. Ottelutallenteen perusteella kysymyksessä oli ollut sääntökirjan vastainen päähän kohdistunut taklaus, joten kurinpitoseuraamuksen määräämisen edellytykset olivat olemassa.

Kontaktilajeissa voi syntyä tilanne, jossa pelaajan kontakti pelitilanteessa ylittää niin selvästi lajin sääntöjen mukaisen menettelyn, että tilannetta voidaan arvioida kurinpidon lisäksi esimerkiksi pahoinpitelynä. Esimerkiksi jääkiekossa sääntöjen mukaan pelattaessakin voi syntyä loukkaantumisia, joten rikosoikeudellinen arviointi edellyttää yleensä selvästi sääntöjen vastaista menettelyä tai pelitilanteen ulkopuolella tapahtuvaa väkivaltaa. Edellä selostetussa vesipalloa koskevassa tapauksessa tilanne on toinen, koska pelaajat ovat altaassa ilman suojarusteita eikä lajiin kuulu jääkiekon tapainen fyysinen kontakti. Naamaan nyrkillä kohdistuvaa lyöntiä on siten mahdollista arvioida myös pahoinpitelynä. Ottelun lopputuloksesta sopiminen tai ottelumanipulaatio on urheilun piirissä

erittäin moitittavaa ja sellainen rapauttaa kilpaurheilun perustan. Tällaisiin tilanteisiin suhtaudutaan urheilun kurinpidossa vakavasti ja kysymykseen voivat tulla myös rikosoikeuden rangaistussäännökset.

LOPUKSI

Urheilun kurinpidolla on monia yhtymäkohtia rikosoikeuteen. Molemmilla on samankaltaiset tavoitteet ja molemmissa noudatetaan laillisuusperiaatetta ja menettelyltä vaaditaan korkeaa oikeusturvatasoa. Joissakin tilanteissa sama menettely voi johtaa ensinnäkin urheilulajin sisäiseen kurinpitoon ja toisaalta rikosprosessiin. Järjestelmillä on eri tarkoitukset ja tavoitteet, joten kaksoisrangaistavuuden kielto ei näissä tilanteissa tule sovellettavaksi. Kohtuuttomuuksilta voidaan yleensä välttyä, kun toisessa menettelyssä otetaan asianmukaisesti huomioon se, minkälainen seuraamus henkilölle on jo aikaisemmin toisessa menettelyssä määrätty. ■

Kirjoittaja on OTL,VT ja urheilun oikeusturvalautakunnan varapuheenjohtaja.

Uusi neuvottelukunta edistää urheilun eettisyyttä

Suomi on ratifioinut useita urheilua koskevia valtiosopimuksia kuten UNESCO:n kansainvälisen dopingin vastaisen yleissopimuksen, Euroopan neuvoston katsomoväkivalta-yleissopimuksen ja Euroopan neuvoston urheilukilpailujen manipuloinnin vastaisen yleissopimuksen. Viimeksi mainittu sopimus edellyttää kansallisia toimia sopupelin (match fixingin) vastaisten toimien organisoimiseksi. Niitä varten teetettiin opetus- ja kulttuuriministeriössä selvityksiä, ja ministeri **Lauri Tarasti** laati selvityshenkilönä raportin urheilun eettisten kysymysten organisoimiseksi Suomessa.

Selvitystöiden pohjalta ministeriö asetti marraskussa 2015 urheilun eettisten asioiden neuvottelukunnan. Sen tehtävänä on olla eri hallinnonhaarojen ja urheilun toimijoiden välisenä koordinaatio- ja yhteistyöelimenä. Tavoitteena on edistää urheilun eettisyyttä ja siihen liittyvien kansainvälisten sopimusten toi-

meenpanoa. Neuvottelukunta seuraa kansainvälistä yhteistyötä, tekee ehdotuksia toimialallaan niille, joita asia kulloinkin koskee. Neuvottelukunta toimii kansallisen yhteistyön koordinaatioelimenä urheilujärjestöjen, julkisen vallan ja rahapelisektorin kesken sopupeliasioissa.

Neuvottelukunnan toimikausi on neljä vuotta. Neuvottelukuntaan kuuluu 17 henkilöä, jotka edustavat urheilujärjestöjä ja viranomaisia sekä liikunnan erityisryhmiä ja asiantuntijatahoja. Neuvottelukunnan puheenjohtajana toimii professori **Heikki Halila** ja sihteerinä kulttuuriasiainneuvos **Satu Heikkinen** opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

Neuvottelukunnalla on sen kokouksia valmisteleva työjaosto, joka valmistelee neuvottelukunnan kokouksia sekä toimii urheilukilpailujen manipuloinnin vastaisen sopimuksen mukaisena kansallisena toimintaryhmänä. Keväällä 2016 on

Suomen antidopingtoimikunnan (ADT) toimintaa on laajennettu: ADT:sta on tullut Suomen urheilun eettinen keskus (SUEK), jonka osana ADT aputoiminimen muodossa toimii. SUEK toimii pääosin samoilla kohdealueilla kuin neuvottelukunta ja tukee sen työtä.

Neuvottelukunta on pitänyt tähän mennessä viisi kokousta. Niissä on saatujen selvitysten pohjalta käsitelty urheiluedonlyönnin monitorointia ja sen kehittämistä, yhteistyön periaatteita katsomoturvallisuussopimuksen toimeenpanossa ja antidopingin ajankohtaisia kysymyksiä sekä keskustellut vedonlyöntipetoksen kriminalisoinnista omana rikostyyppinä. Neuvottelukunnan jäsenet ovat esittäneet useita asiakysymyksiä, joita tullaan käsittelemään jatkossa. Neuvottelukunta ei käsittele yksittäisiä urheilueettisiä kysymyksiä eikä siten toimi minkäänlaisena valituselimenä. ■

Heikki Halila

Doping rikosoikeudellisen sääntelyn näkökulmasta

Dopingista ja rikosoikeudesta kertova artikkeli olisi helppo aloittaa palauttamalla lukijan mieleen jokin median näyttävästi uutisoima huippu-urheilun dopingskandaali sitä seuranneine syytelyineen, puolustautumisineen ja tuomioineen. Urheiluun liitettävän korkean eetoksen näkökulmasta dopingaineita käyttänyt urheilija on tehnyt niin väärin kuin urheilija vain voi tehdä. Dopingaineisiin liittyvä huumausaineiden tapaan voimakas moraalisesti kielteinen suhtautuminen, jolloin niihin on ajatuksellisesti helppoa kohdistaa voimakkaita rikosoikeudellisia keinoja. On kuitenkin hyvä muistaa, että urheilun sisäisessä antidoping-säännöstössä määritelty dopingrikkomus ei välttämättä ole rikos rikosoikeudellisessa mielessä eikä urheilujärjestön määräämä sanktio ole rikosoikeudellinen rangaistus.

Syyskuussa 2002 voimaan tulleen rikoslain 44 luvun 6 §:n mukaan dopingrikoksesta rangaistaan sakolla tai enintään kahden vuoden mitaisella vankeudella sitä, joka laittomasti valmistaa tai yrittää valmistaa dopingainetta, tuo tai yrittää tuoda maahan dopingainetta tai myy, välittää,

toiselle luovuttaa tai muulla tavoin levittää tai yrittää levittää dopingainetta. Dopingrikoksesta tuomitaan myös se, joka pitää hallussaan dopingainetta todennäköisesti tarkoitukseensa levittää sitä laittomasti. Lisäksi rikoslaki sisältää dopingrikoksen törkeän (RL 44:7) ja lievän tekemuodon (RL 44:8). Huomattavaa on, ettei dopingaineiden käyttäminen ole rikoslain mukaan rangaistavaa.

Rikoslainsäätäjän katse dopingiasiassa onkin lähtökohteisesti kohdistunut kilpa- ja huippu-urheilun ulkopuolelle. Valtiovallan huolen kohteena on urheilun sisäisen dopingkontrollin ulottumattomissa toimivan, kuntosalij- ja voimailu-urheilua harjoittavan urheilija-kuntoilijan terveys. Dopingrikosten säätämistä koskevissa hallituksen esityksen (HE 17/2001 vp) perusteluissa mainitaankin dopingaineiden terveyshaitat sekä aineiden käytön levinneisyys kilpaurheilun ulkopuolelle seikkoina, joiden vuoksi kriminalisointin säätäminen nähtiin tarpeelliseksi. Dopingaineiden käytön koettiin laajentuneen kilpaurheilun piiristä koko urheilu- ja liikuntaharrastuksen läpäiseväksi kansanterveydelliseksi kysymykseksi.

DOPINGAINEEN MÄÄRITELMÄ ONGELMA

Näiden perustelujen kestävyden kannalta ongelmallista kuitenkin on se, että tieto kuntodopingin käytön laajuudesta ja laadusta oli lainsäädäntövaiheessa – ja on edelleenkin – suhteellisen vähäistä ja epävarmaa. Dopingaineiden terveysriskejä koskevien kriteerien täsmentäminen olisi kuitenkin periaatteellisesti tärkeää. Terveysdiskurssin liittäminen dopingiin luo ongelmasta vakavan kuvan, jota vahvistaa dopingaineiden vertautuminen huumausaineisiin.

Lisäksi dopingainemääritelmän laajentamiseen lienee olemassa paineita. Rikoslain 44 luvun 16 §:n määritelmäsäännöksen mukaan dopingaineena pidetään synteettisiä anabolisia steroideja ja testosteronia johdannaisineen sekä kasvuhormonia. Lainsäädäntövaiheessa pidettiin selvänä, että tätä määritelmää laajennetaan tarvittaessa koskemaan uusia aineita, jotka ovat terveysriskeiltään verrattavissa edellä mainittuihin aineisiin. Aineiden lisääminen dopingaineiden luetteloon on kuitenkin hankalaa, jos on epäselvää, millaisia riittävän vakavien terveyshaittojen on oltava.

Erityisen dopingainekate-

gorian muodostaminen rikoslakiin näyttäisi myös johtavan joissakin tilanteissa yllättäviin lopputuloksiin. Rikoslain määrittelemät dopingaineet ovat samalla myös lääketieteellisesti perusteltuihin hoitoihin tarvittavia lääkkeitä. Efedriini on monille tuttu astman hoitoon käytettävä lääkeaine ja se on myös kuntodouppaajien dopingtarkoituksessa käyttämä aine, jota liikkuu laittomilla lääkefarmakoilla. Mutta rikoslain määritelmäsäännöksen mukainen dopingaine se ei ole.

LAINKÄYTÖSSÄ TULKINTAONGELMIA

Lainsoveltajan näkökulmasta monen erilaisen ainekategorian (lääkkeet, huumeet, dopingaineet) muodostuminen lainsäädäntöön monimutkaisuutta lainsoveltamistilannetta. Kriminaalipoliittiselta kannalta voimme kysyä, löytyykö eri aineiden takaa niihin liittyviin terveysriskeihin kuuluvia olennaisia eroja, jotka perustelisivat niiden erilaisen lainsäädännöllisen kohtelun.

Lainsoveltajan työpöydälle dopingrikokset ovat tuoneet ratkaistavaksi joitakin lain-tulkintakysymyksiä. Onhan lainsoveltajan otettava kantaa muun muassa siihen, kuinka suuren määrän testosteronia

Mielenkiinto dopingin julkiseen, rikosoikeudelliseen sääntelyyn selittyä terveysuhkien ohella tarpeella turvata urheilun eettisyyttä ja urheilun yhteiskunnallisia funktioita.

tyypillinen kuntodouppaaja keskimääräisesti yhteen käyttökuuriinsa tarvitsee – tämä kannanotto nimittäin paaluttaa rangaistavan levittämisen ja rankaisemattoman oman käytön välisen rajan (KKO 2008:51). Tuomari joutuu myös harkitsemaan, paljonko on paljon hormonia – tämä puolestaan antaa suuntaviivat lievemmin rangaistavan perusmuotoisen dopingrikoksen ja ankarammin rangaistavan törkeän dopingrikoksen välillä (KKO 2009:67). Rikosoikeudellisen rangaistuksen ja urheilun kurinpitösanktion välinen suhde voi tuomioistuimessa muodostaa myös ne bis in idem eli ”ei kahdesti samassa asiassa” -kysymyksenasettelun. Kilpaurheilun parissa toimiva ja urheilun sisäisiin antidopingsääntöihin sitoutettu henkilö voi syyllistyä esimerkiksi testosteronin levittämiseen, mikä menettely on määritelty sekä dopingrikokukseksi urheilun antidopingsääntöissä että yhdeksi dopingrikoksen tekotavaksi. Estäisikö urheilun sisäisen kurinpitösanktion määrääminen asian käsittelyn yleisessä tuomioistuimessa? Asiasta ei ole toistaiseksi olemassa oikeuskäytäntöä. Ratkaisussa KKO 2012:46 katsottiin, ettei vankilassa määrätty kurinpitörangaistus estänyt dopingrikosta koskevan syytteen tutkimista yleisessä tuomioistuimessa.

KANSAINVÄLINEN SÄÄNTELY AKTIIVISTA

Vaikka lainsäätäjän motiivina dopingrikoksia säädettyä

oli suojata kilpaurheilun ulkopuolisen kuntoilijan terveystä, on dopingrikoksen lisääminen rikoslain kriminalisointeihin kytkettävissä myös urheilun oikeudellistumiseksi nimitettyyn kehityskulkuun. Urheilun oikeudellistumisella tarkoitetaan muutosta, jossa urheilu ymmärretään yhä enenevässä määrin oikeudellisen sääntelyn ja ratkaisutoiminnan kohteeksi sen sijasta, että sitä pidettäisiin oikeusjärjestyksen ulkopuolisena itsesääntelevänä elämänaalueena. Yleisellä tasolla urheilujärjestöjen suhtautuminen urheilun oikeudellistumiseen on usein ollut varsin kielteistä. Kriittisten näkemysten mukaan oikeudellistumisen myötä jotakin ainutlaatuaista ja urheilulle ominaista tuhoutuu ja korvautuu vieraalla aineksella.

Tilanne dopingaineita koskevan oikeudellisen sääntelyn suhteen näyttää kuitenkin olennaisesti toiselta. Kriittisen suhtautumisen sijasta esimerkiksi Kansainvälinen olympiakomitea ja Maailman antidopingtoimisto ovat aktiivisesti kutsuneet valtioita mukaan tukemaan urheilujärjestöjen antidopingtoimintaa. Myös Euroopan unioni on aktivoitunut dopingsääntelyn alalla. Urheilun valkoisessa kirjassa komissio suosittelee, että laittomilla dopingaineilla käytävään kauppaan suhtauduttaisiin kaikkialla unionissa samalla tavalla kuin laittomien huumausaineiden kauppaan.

Vuosikymmenten kuluessa doping onkin muotoutunut urheilun sisäisestä sääntö-

ongelmasta kansainvälisen valtiosuhteiden ja kansallisen lainsäätäjän huolenaiheeksi. YK:n kasvat-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescon piirissä vuonna 2005 solmittu urheilun dopinginvastainen yleissopimus sisältää siihen osallisille valtioille merkittävän viestin: valtiot sitoutuvat edistämään dopingin vastaista taistelua päämääränä dopingin poistaminen. Pohdittavaksi jää, voiko tämä tavoite olla myös dopingaineisiin kohdistuvan rationaalisen kriminaalipolitiikan päämäärä. Ylipäätään mielenkiinto dopingin julkiseen, rikosoikeudelliseen sääntelyyn selittyä terveysuhkien ohella tarpeella turvata urheilun eettisyyttä ja urheilun yhteiskunnallisia funktioita. Selkeimmin eri valtioissa säädettyjen dopingkriminalisointien taustalla vaikuttavat eettiset näkökohdat tulevat esille lausumissa, joissa dopingia koskevaa erityislainsäädäntöä perustellaan tarpeella viestittää dopingin moitittavuudesta.

KRIMINALISOINNIT HARKITTAVA TARKKAAN

Kotimaista dopingrikosta tarkasteltaessa on myös muistettava, ettei siinä ollut kysymys varsinaisesta uuskriminalisoinnista. Ennen RL 44:6:n säätämistä dopingaineita käsiteltiin rikosoikeudellisesti lääkkeinä. Esimerkiksi hormonien laittomaan maahantuontiin ja levittämiseen sovellettiin rikoslain salakuljetussääntöjä, laittomaan tuontitavaraan ryhtymistä kos-

kevia sääntöjä sekä lääkelain rangaistussääntöjä. Näistä olemassa olleista rangaistussääntöistä huolimatta dopingiin kohdistuvan rikollisuuden koettiin jäävän piiloon.

Kriminalisointiteoreettiselta kannalta tarkasteltuna ”piiloon jääminen” sisältää ajatuksen rikoslaista moraalisen viestin viejänä. Vaikka lähtökohtaisesti tunnustetaan, että rikoslainsäädännön kautta lainsäätäjä tosiasiallisesti aina viestii siitä, mitkä arvot yhteiskunnassa ovat tärkeitä ja minkälaiset toimintamallit ovat puolestaan hylättäviä, muistutetaan samaan hengenvetoon myös siitä, että rikoslaki on ”viestien viemiseen” usein liian järeä väline. Kriminalisoinnin tarpeellisuutta on pohdittava erityisen tarkkaan tilanteissa, joissa jo olemassa olevat rikoslain tunnusmerkitöt pääosin kattavat kriminalisoitavaksi ehdotettavan käyttäytymisen.

Juuri tämänkaltaisen tilanne oli käsillä kotimaisia dopingrikoksia säädettyä. Voikin siis kärjistetysti kysyä, olisiko dopingrikosten säätämisen osalta tärkeintä se, että rikoksentekijät saadaan tuomituksi oikeannimisestä rikoksesta. ■

Kirjoittaja on OTT, ma. oikeussihteeri Korkeimmasta oikeudesta. Artikkelin perustuu kirjoittajan vuonna 2012 julkaistun väitöskirjan *Dopingurheilun ja rikosoikeuden leikkauspisteessä*.

Kuntodoping on keho vihollinen

Dopingin käyttö huippu-urheilun ulkopuolella on verrattain tuore ja tuntematon ilmiö. Se nousee otsikoihin lähinnä uutisina käytön yleistymisestä tai mittavista takavarikoista. Kansalaisten mielikuvissa dopingin käyttäjät ovat kuntosaleilla rautaa nostelevia jättejä, jotka käyttäytyvät arvaamattomasti ja päihtyneenä joutuvat ”roinaraivoon”. Dopingin käytölle annettavat merkitykset nousevat vahvasti huippu-urheilun mielikuvastosta: likaista, epäreilua ja fuskaamista. Nämä mielikuvat liittyvät poikkeavuuteen, epäaitouteen ja tietoisten terveysriskien ottamiseen. Huippu-urheilun ulkopuolella tapahtuva dopingin käyttö onkin monin tavoin käyttökelpoinen vihollinen yhteiskunnan moraaliurakoitsijoille. Dopingin käytöstä julkisessa keskustelussa piirryvä kuva on kuin heijastuma **Nils Christien** ja **Kettil Bruunin** (1985) klassikkoteoksesta *Hyvä vihollinen: käyttö on vaarallista, ongelman määrittelijät ovat itse turvassa, vihollinen ei kuole koskaan, se on riittävän epämääräinen, sillä on symboliarvoa ja siihen liittyy jokin totuuden siemen.*

Suomalaiset kuntosalit dopingin arvioidaan saavuttaneen 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Ensimmäiset aiheita käsittelevät tutkimukset

ja tieteelliset tekstit ilmestyivät 1990-luvun alkupuolella. Lääketiede hallitsi dopingkeskustelua ja sitä kautta ilmiö määrittyi ensisijaisesti terveystieteeksi. Huoli ei liittynyt niinkään empiiriseen näyttöön dopingaineiden käytön lisääntymisestä vaan 1990-luvulla nopeasti kasvaneeseen kuntosaliharrastamiseen. Kansainvälisistä tutkimuksista tiedettiin, että useissa maissa kuntosaliharrastuksen myötä myös dopingaineiden käyttö levisi laajemmin. Tällaiseen olettamaan nojaten muutamat lääkärit äityi ennustamaan Suomeen doping-epidemiaa. Käyttö ei kuitenkaan saavuttanut suosiota ja pelätty epidemia jäi tulematta. Vuosituhannen taitteessa tehtyjen selvitysten perusteella enintään prosentti aikuisväestöstä oli joskus kokeillut jotakin dopingainetta. Käytön yleistymisen sijaan huolipuhe loi kuvan vihollisesta, joka vaanii kuntosaleilla ja on vakava uhka suomalaisten terveydelle. Osana prosessia käyttäjiin lyötiin poikkeavuuden leima. Doping-aineiden käytöstä huippu-urheilun ulkopuolella tulikin salattu, hävetty ja vaiettu ilmiö.

Vuonna 2002 voimaan tulleessa dopingia koskevassa lainsäädännössä käytön kriminalisointia ei pidetty tarpeellisena. Hallituksen esi-

tyksessä (HE/2001) huomioitiin mahdolliset terveyshaitat, mutta haluttiin välttää vuoden 1972 huumausainelain luoma tilanne, jossa käyttäjät siirtyivät toimimaan yhteiskunnan ulkopuolella, leimautuivat rikollisiksi ja jäivät pois terveydenhuollon piiristä. Lain valmistelussa huomioitiin myös se, että huippu-urheilussa on omat dopingsäännöksensä ja sanktionsa, jotka aiheuttavat kiinni jääville huomattavia seuraamuksia. Uuden lain katsottiin olevan riittävä signaali siitä, että dopingiin liittyvä toiminta on paheksuttavaa.

DOPING NOUSEE OTSIKOIHIN

Doping-aineiden käyttö huippu-urheilun ulkopuolella nousi näkyvästi otsikoihin vuonna 2007. Tuolloin kulttuuri- ja urheiluministerinä toiminut **Stefan Wallin** ilmaisi *Turun Sanomien* kolumnissaan huolensa käytön yleistymisestä ja mahdollisesta kansantaudista. Poliittinen huoli johti kahteen vastakkaiseen kehitykseen. Moraaliurakoijat tarttuivat Wallinin viestiin ja toivat vahvasti esiin näkemyksiä, jotka pönkittivät kansantautihypoteesia – doping vaanii kaikkialla ja käyttäjien määrä on räjähtänyt. Samanaikaisesti opetus- ja kulttuuriministeriössä kaivattiin tutkimustietoa todellisen tilanteen kartoitta-

miseksi. Ministeriön johdolla myös luotiin verkkopalvelu Dopinglinkki.fi, joka jakaa tietoa ja terveystietoa dopingista huippu-urheilun ulkopuolella.

Vuosia 2007–2011 voidaan kutsua doping-keskustelun hulluiksi vuosiksi. Dopingkysymyksen ympärillä puhisi ja puuskutti joukko kansalaisjärjestöjä ja yksittäisiä toimijoita, jotka pyrkivät hyötymään ministeri Wallinin poliittisesta avauksesta. Myös media intoutui. Yleisradion MOT teki jakson, jossa esiteltiin yksittäisen käyttäjän hurjia terveysongelmia ja kerrottiin Suomessa olevan jopa 20 000 anabolisten steroidien käyttäjää. Esitetyn käyttäjäarvion takana ei ollut mitään tutkittua todellisuuspohjaa vaan luvut ja muut esitetyt näkemykset nousivat yksinomaan dopingiin liittyvistä stereotyyppioista ja moraaliurakoitsijoiden arvailuista.

ARVAILUSTA TUTKITTUUN TIETOON

Vuosi 2011 oli dopingkysymyksessä käännekohta, kun dopingaineiden käytöstä huippu-urheilun ulkopuolella ilmestyi ensimmäinen kattava väestökysely (Hakkarainen ym. 2011). Vihiä ilmiön laajuudesta oli saatu jo vuoden 2009 Nuorisobarometrista, mutta viimeistään tutkimusartikkeli *Hamppuikäpolvi, sekäkäyt-*

tö ja doping – Vuoden 2010 huumeikyselyn tuloksia katkaisi siivet arvailulta. Tuloksista kävi ilmi, että noin prosentti aikuisväestöstä oli joskus kokeillut doping-aineita ja aktiivikäyttäjien määrä liikkui muutamassa tuhannessa. Vuotta myöhemmin julkaistiin tutkimus (Salasuo & Piispa 2012), jossa dopingaineiden käyttöä huippu-urheilun ulkopuolella tarkasteltiin useasta eri näkökulmasta laajoin aineistoin. Teoksessa dopingaineiden käyttö huippu-urheilun ulkopuolella nimettiin kuntodopingiksi:

Keskeisintä kuntodopingissa on se, että käyttö tapahtuu huippu-urheilun ulkopuolella. Erottelu tapahtuu määritteen ”kunto” avulla. Sana ”doping” säilyy mukana, sillä se on niin tiukasti kiinnittynyt tiettyjen aineiden käyttöön, ettei ole mielekästä luoda uusia sanoja korvaamaan sitä. Toinen tärkeä kuntodopingia määrittävä tekijä on käytön motiivi. Kuntodoping viittaa sellaiseen dopingaineiden käyttöön, jon-

ka ensisijaisena motiivina ei ole urheilumenestyksen saavuttaminen. Aineista saatava hyöty toki hankitaan pääosin kuntosaleilla ja sikäli kyse on urheilullisesta suorittamisesta, mutta doping on vain väline kehollisten ja voimaan liittyvien tavoitteiden saavuttamisessa. (Salasuo & Piispa 2012, 18–19.)

Julkinen keskustelu tyyntyi ja moraalirakoitsijat hiljensivät, kun kävi ilmi, ettei kuntodopingista ole hyväksi viholliseksi. Kyselytutkimus kuntodopingin yleisyydestä (Hakkarainen ym. 2015) uusittiin vuonna 2014, eikä jälkiä käytön kasvusta ollut edelleenkaan havaittavissa, päinvastoin. Kävi varsin ilmeiseksi, että kiiwaasti 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa rakenneltu hyvä vihollinen oli pelkkä olkinukke. Ajatus uudesta yhteiskunnallisesta terveysongelmasta oli innostanut muutaman asiantuntijan, median ja moraalirakoitsijat pauhaamaan julkisuudessa, leimaamaan käyttäjiä ja ra-

kentamaan huolta ilman tutkittua tietoa. Moraalipaniikki ei kuitenkaan ehtinyt saada liikaa tuulta purjeisiinsa, joten kuohut laskivat ja keskustelu on jatkunut pääosin tietoon, ei arvauksiin, pohjaten.

YHTEISKUNNAN ONNISTUNUT INTERVENTIO

Kuntodopingiin liittyneet toimet ovat malliesimerkki onnistuneesta yhteiskunnallisesta interventioista. Kun Stefan Wallin vuonna 2007 esitti huolensa ilmiöön liittyen, käynnisti opetus- ja kulttuuriministeriö joukon tutkimuksia ongelman tunnistamiseksi. Samalla dialogissa tutkijoiden kanssa ministeriössä hahmoteltiin mielekästä tapaa tiedon jakamiseen ja terveysneuvontaan. Tuloksena oli asiaan perehtyneitä selvityksiä ja tutkimuksia sekä Dopinglinkin perustaminen. Yhteiskunnallisesti lähestymistapaa voi pitää varsin perusteltuna ja ansiokkaana. Kuntodoping-ilmioistä syntyi varsin perusteellinen

käsitys ja haittoja vähentäviin toimiin ryhdyttiin tietoon perustuen, ei julkisen huutelun pohjalta. Tulevaisuutta ajatellen onkin toivottavaa, että asiassa jatkettaisiin tutkimustiedon ja viranomaisyhteistyön viitoittamalla tiellä. ■

Kirjoittaja on vastaava tutkija Nuorisotutkimusverkostossa.

Lähteet:

Christie, Nils & Kettil, Bruun (1986) Hyvä vihollinen: huumaus-ainepolitiikka Pohjolassa. Espoo: Weilin+Göös.

Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena & Salasuo, Mikko (2011) Hamppuikäpolvi, sekakäyttö ja doping. Vuoden 2010 huumeikyselyn tuloksia. Yhteiskuntapolitiikka 76:4, 397–412.

Hakkarainen, Pekka & Karjalainen, Karoliina & Ojärvi, Anni & Salasuo, Mikko (2015) Huumausaineiden ja kuntodopingin käyttö ja niitä koskevat mielipiteet Suomessa vuonna 2014. Yhteiskuntapolitiikka 80:4, 319–333

Kainulainen, Heini (2011): Rangaistuskäytäntö dopingrikoksissa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, tutkimustiedonantoja 110.

Salasuo, Mikko & Piispa, Mikko (2012) Kuntodoping. Näkökulmia dopingaineiden käyttöön huippu-urheilun ulkopuolella. Helsinki: Nuorisotutkimuseura/ Nuorisotutkimusverkosto, Tiede, julkaisuja 120.

Wallin, Stefan (2007) Dopingista kansantauti? Opetusministeriön tiedote 26.9.2007. http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2007/09/Wallin_doping.html?lang=fi. (Viitattu 13.9.2016.)

HARRI HEINONEN

Kuva Italian ja Suomen välisestä EM-karsintaottelusta Palermossa 2003.

■ HARRI HEINONEN

Hulluna urheilusta

Urheilun perusidea on yksinkertainen, nopein, vahvin tai eniten maaleja tehnyt voittaa. Seuraamisen keskeinen merkitys nousee itse kilpailun ja kamppailun tuoksinassa kohoavasta ei-ennustettavasta ja arvaamattomasta todellisesta draamasta, jota ei ole fiktion tapaan ennalta käsikirjoitettu. Urheilussa todelliset ihmiset kamppailevat voitosta, onnistuvat ja epäonnistuvat. Tässä piilee urheiluviihteen ainutlaatuisuus, saaden intensiivisimmän ilmaisunsa paikan päällä seuraamisessa.

Urheilussa taistelu voitosta on peliin kuuluvaa aggressiivista kamppailua, mutta väkivalta ei urheilussa ole itsetarkoitusta, se ei ole mielivaltaista vaan säännöillä rajoitettua. Se ei tähtää vastustajan vahingoittamiseen, vaan on keino päämäärän, voiton saavuttamiseksi. Tämä legitiimi väkivalta on kulttuurisesti hyväksyttyä niin kentällä kuin katsomossakin. Lajien välillä

on suuria eroja suhteessa tähän legitiimiin väkivaltaan (vertaa esim. ratsastus ja jääkiekko). Jääkiekon tai jalkapallon kaltainen fyysinen, kova peli edellyttää niin pelaajilta kuin katselijoiltakin tietyn asteista väkivallan hyväksyntää, joka poikkeaa jokapäiväisen elämän käyttäytymismalleista.

Urheilun seuraaminen on leimallisesti ollut varsin miehinen ilmiö. Urheilukentillä, erityisesti huippu-urheilussa miehet ovat kilpailleet ja kamppailleet, ja toiset miehet ovat seuranneet näitä näytöksiä tai ainakin ovat lukeneet lehdistä näiden kamppailujen tuloksia. Urheilu on ollut elämänalueena aggressiivisen kamppailun ja maskuliinisuuden kyllästävä, eräänlaisista miehistä saippuaopperaa.

YLIMÄÄRÄINEN KENTTÄPELAAJA

Penkkiurheilijat ymmärretään usein sohvaperunoiksi, jotka aktiivisen liikuntaharrastuksen sijaan katselevat ja elävät

elämäänsä muiden suoritusten kautta. Kentän laidalla fanit harvoin vain havainnoivat tapahtumia tai myötäelävät tunnekuohut hiljaa päänsä sisällä, pikemminkin päinvastoin. Urheilukilpailussa yleisö on hyvin elämyksellisesti läsnä itse tapahtumassa ja sen tunnelmassa, pyrkien osallistumaan ja jopa vaikuttamaan pelikentän tapahtumiin.

Pelikentällä käynnissä olevan kamppailun ohessa on kentän laidalla käynnissä myös toinen kamppailu, joukkueiden kannattajien kesken. Kannattajat kilpailevatkin toistensa kanssa usein näkyvyydessä, äänekkyudessa, nokkeluudessa ja kovuuksessa, eläen samalla tapahtumissa vimmaisesti mukana.

Peliin ei tulla vain katselemaan, vaan myös osallistumaan. Pelin seuraaminen kentän laidalla on sosiaalinen tapahtuma, väkijoukossa kannattajat ovat tuttavallisuuden ilmapiirissä kosketuksissa toisiinsa,

vieraisiin ihmisiin, kaikenikäisiin ja kaikkiin yhteiskuntaluokkiin kuuluviin ihmisiin. Samalla ihminen tuntee olevansa voimakkaan elämyksellisesti tietyn yhteisön jäsen. Urheilu tarjoaa yhteisölle erityisen mahdollisuuden kokoontua yhteen ja ajatella itseään.

Kannatusrituaalit ja manööverit nousevat usein itse peliin liittyvän jännityksen ja emotionaalisen latauksen kehikoista. Suunniteltuja katsomokoreografioita kutsutaan tifoiksi, joilla on oma estetiikkansa. Tifoissa fanit pystyvät esittäytymään omilla ehdoillaan ja itsetuotettuina. Tifoissa yleisö ottaa varsin konkreettisesti esiintyjän roolin.

ILOTTELUN JALOSTA TAIDOSTA HULIGANISMIIN

Katsomokäyttäytymiseen liittyvien rituaalien ja manööverien ensisijaisena tarkoituksena on oman joukkueen emotionaalinen kiihottaminen verrattomiin suorituksiin, mutta toisaalta osa manöövereistä perustuu vierasjoukkueen ja sen kannattajien suoranaiseen uhmaamiseen. Vaikka aggressiivisista eleistä tai verbaalisesta uhoamisesta on yleensä pitkä matka todelliseen fyysiseen väkivaltaan, niin joskus kannattamiseen liittyvä intohimo ja kovuus purkautuvat huliganismina. Huliganismi ei ole selkeä rikosoikeudellinen luokka. Julkisuudessa ja arkipuheessa huliganismin käsitettä käytetäänkin melko huolettomasti, sillä tarkoitetaan kaikenlaista epäjärjestystä ja vallattomuutta. Jalkapallossa huliganismi on yhdistelmä itsetarkoitukseksi muuttunutta aggressiivisuutta ja systemaattista väkivaltaa, jota harjoittavat tietyt ”faniryhmät” toisia vastaavia ryhmittymiä vastaan.

Toisaalta välitön spontaani itseilmaisuus ja tietty epäjärjestys ovatkin aina kuuluneet osaksi urheilukilpailujen tunnelmaa. Suuri osa häiriökäyttäytymiseksi mielletystä käyttäytymisestä onkin luonteeltaan yksinkertaisesti riemun ja juhlan ilmauksia, jotka nousevat peliin liittyvän jännityksen ja emotionaalisen latauksen kehikoista. Nykyajassa kollektiivisten tunteiden osoittamiselle on vain vähän tilaa. Urheilukentällä on hyväksyttyä päästellä höyryjä ulos, toisin sanoen purkaa arkielämän jännitteitä ja patoutumia, sillä niiden käsitteleminen muulla tavoin voisi olla monin verroin kohtalokkaampaa.

FANAATIKKOJA JA OMAN ELÄMÄNSÄ SANKAREITA

Suomen kielessä fanin käsite on varsin neutraali, sitä käytetään usein niin harrastajan kuin yleisönkin synonyyminä. Käsitteeseen liittyy kuitenkin tietty kaksijakoisuus ja ristiriitaisuus. Fanius voi olla toisaalta vain jostain populaarikulttuurin elementistä pitämistä. Toisaalta fanius tulkitaan usein poikkeavuudeksi, äärimmäisyydeksi ja arkisen kohtuullisuuden ylittäväksi intoutumiseksi. Faneja kuvataan usein joko vauhkoiksi yksilöiksi tai hysteeriseksi joukoksi (esim. jalkapallohuligaanit). Stereotyyppisesti fani on pakko-mielteinen henkilö, joka ei pysty pitämään kriittistä etäisyyttä toimiinsa, vaan toimii erilaisten tunneimpulssien pohjalta.

Termi ”fan” on lyhennys englannin kielen sanasta fanatic (fanaatikko), joka kirjaimellisesti tarkoittaa innokasta ihailijaa ja intoilijaa. Englannissa termiä käytettiin ensi kertaa jo 1800-luvun lopussa kuvaamaan urheilujoukkueen kannattamista. Fanin etymologisena kantasanana katsotaan yleisesti olevan latinan termi fanaticus, joka merkitsi palavasti haltioitunutta, eräänlaisen jumalallisen inspiraation vallassa olevaa henkilöä. Jo antiikissa termillä viitattiin ihmisiin, jotka olivat vimmaisen innostuneita dionyysisistä kulteista ja orgastisista riiteistä. Vähitellen fanaatikko-sana laajeni tarkoittamaan kaikkia jumalten palvonnan, uskonnon ja politiikan liiallisia muotoja sekä suoranaista sosiaalista poikkeavuutta ja psykologista tasapainottomuutta.

Fanin käsitteen voi myös palauttaa latinan parantavaa, pyhää ja suotuisaa paikkaa tarkoittavaan fanum-termiin. Kulttuuritutkimuksessa fanius nähdään usein vapauden, vaihtoehtoisuuden ja vastarinnan mahdollisuutena, eräänlaisena utopiisena tilana, vaikka se omalla tavallaan vain uusintaa jo olemassa olevia rakenteita ja hierarkioita. Faniuden voi tulkita tilaksi, jossa on yksilön kannalta jotain suotuisaa ja eheyttävää. Faniudessa intohimoinen sitoutuminen ja panostaminen mielihyvää tuottavaan toimintaan antaa kokemukselle väriä ja syvyyttä.

ME OLEMME JOUKKUE

Fanit eivät yleensä tee eroa joukkueen ja itsensä välille, vaan he puhuvat joukkueesta me-muodossa. Tämä kuvaa merkityksel-

lisellä tavalla heidän suhdettaan kulutuksen kohteeseen. He eivät ikään kuin suostu hyväksymään eroa yleisön ja esiintyjien välillä. Yksilöurheiluun ja erilaisiin tähtikultteihin kiinnittyvissä faniuksissa suhde faniuden kohteeseen on toisenlainen. Näissä fanisuhde ilmaisee enemmänkin fanien ideaalista mielikuvaa siitä, mitä ja millaisia he haluaisivat olla. Joukkueurheilun fanit taas kuvaavat itseään joukkueen kautta ilmaisten ennemminkin sitä keitä he itse ajattelevat olevansa, kuin keitä he haluaisivat olla päiväunelmissaan. Tästä samaistumisesta ja yhteensulautumisesta tulee ymmärretyksi se faniuteen liittyvä intensiivisyys.

Fani on ikään kuin fanittamansa kohteen sisällä ja samanaikaisesti ulkopuolella. Fanius on jäsenyyttä, joka samalla sisältää ulkopuolisuuden ja vastakkaisuuden. Fani on elimellinen osa sitä sosiaalista yksikköä, jota kutsutaan joukkueeksi, mutta samalla hän on sen 11 palloa potkivan miehen muodostaman yhteisön ulkopuolella katsojana ja kuluttajana.

Nykyajalle on ominaista erilaisten vapaa-ajan harrastusten korostuminen identiteetin rakennusmiljöönä. Jäsenyydet erilaisissa politiikan, kulttuurin ja vapaa-ajan organisaatioissa perustuvat pääasiassa yksilöiden omiin elämäntapavalintoihin. Inhimillisen kiihkeyden tunteet eivät enää liity aatteellisuuteen, politiikkaan, maailman muuttamiseen, vaan pikemminkin alueille, joissa tarjoillaan erilaisia faniuksia. Fanius keskittyy varsin vahvasti vain yhteisen kulutettavan objektin ympärille kiinnittyneisiin mielle yhtymiin.

Siinä on kyse äärimmäisen latautuneesta ja tunnepitoisesta suhteesta. Siitä on kehittynyt faneille yksilöllinen elämäntapaan liittyvä projekti, jonka kautta voi löytää uudenlaisia kiinnittymisen muotoja yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Fani-toimintojen intensiteetti voi vaihdella, mutta keskeistä niissä on se, että niiden harjoittaminen näyttäisi olevan välttämätöntä oman elämän tarkoituksena. ■

Kirjoittaja on väitellyt jalkapallofaniudesta, hän on myös julkaissut valokuvateoksen *Football Landscapes*. Tällä hetkellä hän työskentelee läänintaiteilijana Taiteen edistämiskeskuksessa (Taike).

Yleisöturvallisuustyötä kehitetty määrätietoisesti

Poliisi ja muut toimijat tekevät Suomessa tiivistä yhteistyötä jalkapallotapahtumiin liittyvän väkivallan ennaltaehkäisemiseksi. Esimerkiksi Palloliiton keinoja ilmiön torjumiseksi ovat yhteiset ohjeet ja määräykset, turvahenkilöstön koulutus ja ammattitaito, turvapalautejärjestelmä, korkean riskin otteluiden turvamonitorointi, kannattajayhdyshenkilötoiminta ja jokavuotisen jalkapallon turvallisuusseminaarin järjestäminen.

Helsingin poliisilaitos on katsomoväkivallan vastainen kansallinen tietopiste (National Football Information Point, NFIP). Tietopisteiden muodostamassa eurooppalaisessa verkostossa vaihdetaan aktiivisesti tietoa äärikannattajien liikkeistä ja verkostosta saatua tietoa välitetään tarvittaessa paikallispoliisille, komisario **Ismo Juvonen** Helsingin poliisilaitokselta kertoo. Äärikannattajien seuraaminen on kehittynyt paljon viime vuosina ja poliisin tarkkailija seuraa tarpeen mukaan kannattajia jopa ulkomaan pelimatkoille.

Katsomoväkivallan ehkäisyn parissa Helsingin poliisilaitoksella työskentelee muutama nimetty poliisimies osa-aikaisesti. Lisäksi suomalaista poliisipäällystää ympäri maata on vuosina 2009–2010 koulutettu kansainvälisen formaatin mukaan kansainvälisiin peleihin liittyvissä turvallisuusasioissa. Juvonen arvioi, että osaaminen katsomoturvallisuusasioissa onkin muotoutunut selvästi parempaan suuntaan eurooppalaisen tiedonvaihdon ja koulutuksen myötä.

– Suomessa katsomoväkivalta on eurooppalaisittain pienimuotoista. Eniten ongelmia on viime aikoina ollut jalkapallon Helsingin paikallisotteluissa HJK–

HIFK:n välillä. Sen sijaan jääkiekossa katsomoväkivaltaa on ollut vähän, vaikka jääkiekko on lajina suurempi. Ongelmat liittyvät vain muutama tai korkeintaan muutama kymmeneen kannattajaan, mutta aina on riskinä, että häiriökäyttäytyminen tarttuu suureen massaan.

Juvonen kiinnittää huomiota järjestäjän vastuun selkeyttämiseen ja työnjakoon. Ottelupaikkojen turvallisuus on järjestäjän vastuulla, niiden ulkopuolella turvallisuudesta huolehtii poliisi.

– Ennen poliisi auttoi myös sisätiloissa, mutta siihen poliisin resurssit eivät enää riitä. Muutoksen taustalla on myös se, että järjestäjien toivotaan aktiivisesti kehittävän omaa turvallisuustyötään ja ottavan siitä enemmän vastuuta.

Tapahtumaturvallisuuden parantamisessa on Juvosen mukaan tärkeää poliisin yhteistyö järjestäjien, joukkueiden edustajien ja kannattajaryhmien edustajien kanssa. Tärkeä yhteistyökumppani on Palloliitto, joka on yhtenäistänyt seurojen turvallisuusjärjestelyjä.

– Toisaalta keinoja pitäisi etsiä myös fanien paremmasta palvelemisesta, sillä yleisötilaisuuksiin pitäisi tulla viihtymään ja viihtyminen lisää turvallisuutta. Jalkapallo on Suomessa yhä marginaalilaji ja

myös yleisön palvelut ovat lapsen kengissä Keski-Eurooppaan verrattuna.

Sisäministeriön työryhmä arvioi loppuraportissaan vuonna 2014 porttikieltojärjestelmän käyttöönoton mahdollisuuksia Suomessa. Juvonen pitää tällaista järjestelmää sinänsä hyvänä, mutta poliisin kannalta nykyiset keinot riittävät. Kannattajien rähinöinti on tapahtunut lähinnä ottelupaikkojen ulkopuolella ja poliisin toimivalta riittää näiden tilanteiden hoitamiseen.

TURVAJÄRJESTELYT TÄRKEITÄ

Palloliiton turvallisuuspäällikkö **Juha Karjalainen** huomauttaa, että katsomoväkivalta terminä on harhaanjohtava, sillä sitä ei juuri esiinny stadioneiden sisällä tai niiden läheisyydessä suomalaisissa jalkapallotapahtumissa. Kannattajien ja eri kannattajaryhmien välisiä yhteenottoja ja jopa tappeluja on esiintynyt jo useiden vuosien ajan, mutta ne ovat tapahtuneet pääsääntöisesti ennalta sovitun ajan ja paikan mukaisesti kaukana ottelustadioneista ja valvovista viranomaisista tai turvaorganisaatioista.

Karjalainen kertoo, että väkivallan ehkäisyyn on monenlaisia keinoja. Yksi tärkeimmistä on jalkapallotapahtumien

järjestelyihin liittyvät ohjeet ja määräykset. Palloliiton turvallisuusmääräysten, Veikkausliigan sekä Ykkösen tapahtumamanuaalien sekä poliisin ohjeiden mukaisesti kannattajien turvajärjestelyihin on kiinnitettävä erityistä huomiota.

– Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että eri ryhmille on varattava oma turvallinen katsomonosa – mieluiten eri katsomosta, oma turvallinen pysäköintipaikka fanibussille oman sisääntuloportin läheisyydestä sekä omat palvelut. Näillä järjestelyillä korostetaan järjestäjän kaiken kattavaa vastuuta ottelutapahtuman järjestelystä, pyritään estämään ennakolta kaikenlaisia häiriöitä sekä varmistamaan että niin koti- kuin vieraskannattajatkin voivat kannustaa omaa joukkuetta häiriöttä ja turvallisesti, Karjalainen kertoo.

– Turvaorganisaatioiden koulutus ja erityisesti henkilöstön ammattitaito ovat myös tärkeässä roolissa. Jalkapallon kolmella ylimmällä sarjatasolla ei seurojen turvaorganisaatioissa työskentele enää juurikaan muita kuin koulutettuja ja järjestysenvälvojakortin omaavia henkilöitä.

Palloliitto on myös rakentanut turvalautejärjestelmän Veikkausliigan ja Ykkösen seurojen käyttöön, jonka kautta on jo viisi vuotta saatu tarkkaa ja reaaliaikaista tietoa jokaisen ottelun turvajärjestelystä ja mahdollisista häiriötilanteista. Kun kotijoukkueen turvallisuuspäällikkö täyttää turvalauseraportin omasta ottelustaan, se kilahtaa välittömästi kaikkien Veikkausliigan tai Ykkösen kollegoiden, Palloliiton turvallisuuspäällikön ja keskeisten poliisiviranomaisten sähköposteihin. Tällä tavoin kaikilla on välittömästi tieto esiintyneistä häiriötilanteista ja turvallisuuspäälliköt kykenevät valmistautumaan tuleviin ottelutapahtumiinsa oikeilla resursseilla ja suunnitelmilla, Karjalainen kertoo.

KORKEAN RISKIN OTTELUIHIN HUOMIOTA

Poliisiviranomaiset, Palloliitto sekä Veikkausliigan seurat aloittivat vuonna 2015 hankkeen korkean riskin otteluista. Aluksi kartoitettiin kauden aikana Veikkausliigassa pelattavat korkean riskin ottelut. Ennakkoon valittujen otteluiden turvajärjestelyt sekä stadionit käytiin tarkasti läpi ennen otteluita järjestetyissä monitorintokokouksissa, joihin osallistuivat

paikalliset poliisi- ja pelastusviranomaiset, Palloliiton, molempien seurojen, stadionin ja kaupungin edustajat. Prosessi dokumentoitiin kaikissa vaiheissa tarkasti. Jos monitorointi toi esiin ongelmia turvajärjestelyissä, ne kyettiin ratkaisemaan ennen ottelutapahtumaa, Karjalainen kertoo.

– Palaute niin viranomaistahoilta ja seuroilta oli erittäin positiivista. Projekti ehkäisi ennalta tehokkaasti mahdollisia häiriötilanteita sekä kehitti erityisesti vieraskannattajille suunniteltuja järjestelyitä. Lisäksi yhteistyö ja tiedonkulku keskeisten turvatahojen välillä parani, kun eri turvatoimijat tulivat toisilleen tutuiksi ja turhat raja-aidat viranomaisten ja seurojen väliltä katosivat. Hyvien kokemusten ansiosta korkean riskin otteluiden monitorointi on jatkunut monilla Veikkausliiga-paikkakunnilla myös tällä kaudella.

KANNATAJAYHDYSHENKILÖT MUKAAN TYÖHÖN

Palloliitto on jo useamman vuoden kannustanut Veikkausliigan ja Ykkösen seuroja nimeämään seuransa ns. kannattajien yhdyshenkilön (Supporter's Liason Officer eli SLO). Järjestelmä toimii jo kattavasti Keski-Euroopassa sekä muissa Pohjoismaissa ja on vakiintumassa ainakin Veikkausliigaseuroihin. Järjestelmä toimii Karjalaisen mukaan parhaimmillaan loistavana viestikanavana molempiin suuntiin ja kannustaa seuroja ottamaan fanit mukaan niihin pöytiin, joissa päätetään kannattajien asioista. Palloliitolla on myös oma nimetty SLO, joka pitää jatkuvasti yhteyttä maajoukkueen viralliseen kannatusjärjestöön ja seurojen SLO-henkilöihin sekä tukee ja kouluttaa heitä työssään ja pyrkii aktiivisesti parantamaan SLO:n asemaa seuroissa.

Palloliitto on järjestänyt jo vuodesta 2001 lähtien kaksipäiväisen jalkapallo-otteluiden turvaseminaarin. Jokaisessa seminaarissa on keskusteltu myös kannattajista, heidän tarpeistaan sekä lieveilmiöistä. Myös kannattajat ovat päässeet ääneen ja antamaan palautetta seuroille, viranomaisille sekä Palloliitolle. Lisäksi huippuseurojen SLO:t kokoontuvat keskenään muutaman kerran vuodessa ja pyrkivät vaikuttamaan positiivisen kannattajakulttuurin rakentamisessa.

– Turvaseminaarien myötä seurojen ja

paikallisten poliisi- ja pelastusviranomaisten yhteistyö on parantunut ja tiivistynyt vuosi vuodelta. Seurat tekevät myös erinomaista yhteistyötä aluehallinto- sekä elintarvikevalvontaviranomaisten kanssa, joille kuuluvat anniskeluun ja elintarvikkeiden myyntiin liittyvät luvat. Otteluissa tulee olla myös riittävät ensiapuvalmiudet, jossa luontevin yhteistyökumppani on paikallinen Punainen Risti. Myös ammattitaitoinen turvahenkilöstö palkataan usein miten lähiympäristössä toimivalta turvapalveluyritykseltä.

LAINSÄÄDÄNNÖN KEINOT

Juha Karjalainen oli mukana sisäministeriön työryhmässä, jonka tehtävänä oli selvittää ja arvioida, onko Suomessa tarvetta ja edellytyksiä yleisötilaisuuksia koskevalle porttikieltojärjestelmälle ja millaisia vaihtoehtoja sille tarvittaessa olisi.

– Poliisilaitoksille sekä jalkapalloseurojen edustajille tehtyjen kyselyiden perusteella suuri enemmistö näki porttikieltojärjestelmän tarpeellisena ja olen henkilökohtaisesti samaa mieltä. Suurin osa kannattajista käyttäytyy täysin mallikelpoisesti ja kannustaa omaa joukkuettaan patrioottisesti mutta yhteisesti sovitujen pelisääntöjen mukaisesti. Joukkoon mahtuu valitettavasti myös määrällisesti erittäin pieni vähemmistö, joka häiriökäytöksellään aiheuttaa toistuvasti vakavia ongelmia niin katsomoissa kuin niiden ulkopuolella. Nykyisen lainsäädännön mahdollistamat keinot eivät ole riittävän tehokkaita näiden häirikkökannattajien pysäyttämiseksi eikä niillä ole riittävä ennalta estävää vaikutusta. Tämän vuoksi toimiva porttikieltojärjestelmä asianmukaisine rekistereineen olisi tarpeellinen työkalu tapahtumajärjestäjien työpakissa ja järjestelmä mahdollisine sanktioineen toimisi varmasti myös erinomaisesti häiriökäytöstä ennalta estävästi, Karjalainen arvioi.

Poliisihallitus on yhdessä syyttäjälaitoksen kanssa löytänyt järjestyslaisista toimivat sanktiopykälät, joilla poliisi voi puuttua mm. kentälle ryntäämiseen tai esineiden heittelyyn katsomoista. Karjalaisen mukaan tekojen kriminalisointi on varmasti toiminut tässäkin tapauksessa ennalta estävänä toimenpiteenä ja vähentänyt häiriökäytöstä jalkapallotapahtumissa. ■

Turvallisuustyö on pitkälti ennaltaehkäisyä

Vuonna 2014 tullut liigapaikka on tuonut jääkiekkjoukkue Vaasan Sportin kotiareenalle paljon Mestistä enemmän yleisöä, mukaan lukien vierajoukkueen kannattajia, ja tarpeen kehittää otteluiden turvallisuutta. Vaasa Arenan yleisökapasiteetti on noin 4000 katsojaa.

– Kannattajien väliset potentiaaliset yhteenotot jäähallilla pyritään ehkäisemään ennalta mahdollisimman tehokkaasti. Tämä onnistuu käytännön järjestelyillä: kun vierajoukkueen fanikunta saapuu, heidän bussinsa pysäköi ennakkoon osoitetulle paikalle ja kannattajat siirtyvät heille varattuun katsomonosaan, joka on erillään kotijoukkueen kannattajista. Näin saadaan varmistettua se, ettei ottelun aikana halliympäristössä tapahdu kannattajien keskinäisiä kohtaamisia tai yhteenottoja, Vaasan Sportin turvallisuuspäällikkö **Sardar Pakjou** kertoo.

Ottelun aikana yhteenotot voidaan ehkäistä tehokkaasti, mutta kannattajat saattavat joskus ottaa yhteen pelin jälkeen. Tällaiset tilanteet ovat kuitenkin melko harvinaisia Vaasassa ja Liigassa ylipäänsä. Pakjoun mukaan fanit suunnittelevat tappeluita usein etukäteen ja yleensä myös seurojen vastuuhenkilöt ovat perillä fanien suunnitelmista, mikä auttaa estämään vakavat tilanteet. Viikonloppupeleissä, joissa on eniten vierajoukkueiden kannattajia ja joissa nautitaan usein alkoholia, riski tappeluiden syntymiseen on suurempi kuin arkisin. Havaitut häiriötilanteet ovat yleensä kannattajien keskinäisiä, mutta otteluisa pitää taata myös itse joukkueiden ja niiden taustatoimijoiden turvallisuus. Urheilijoihin tai joukkueisiin kohdistuvat uhat ovat liigapeleissä hyvin harvinaisia, mutta niihinkin varaudutaan valvomalla vaihtoaitioita ja pukuhuoneita tarkasti.

Jääkiekko-otteluiden turvallisuuden takaamiseksi on ennakoitava muitakin yllättäviä tilanteita. Missä tahansa yleisötilaisuudessa on vaarana, että joku yleisössä esimerkiksi saa sairaskohtauk-

sen, ja jääkiekkopelissä kiekko saattaa kimmota yleisöön ja aiheuttaa loukkaantumisen. Ensiapuvälineistön ja hallin henkilökunnan osaamisen on siis oltava kunnossa. Suurten turvallisuusuhkien, kuten tulipalojen, varalta on etukäteen tiedettävä, miten suuri yleisömassa evakoidaan.

Kokonaisuudessaan jääkiekko-otteluiden turvallisuus on hyvällä tasolla niin Vaasassa kuin muissakin liigajoukkueiden kotikaupungeissa, Pakjou arvioi. Turvallisen otteluympäristön luominen ja ylläpitäminen vaatii kuitenkin pitkäjänteistä suunnittelua ja kehittämistä. Viranomaisten kanssa työskennellään tiiviisti sekä kauden aikana että ennen kautta lupaprosessien muodossa. Vaasan Sport tekee tiivistä yhteistyötä poliisilaitoksen kanssa. Poliisissa on yhteyshenkilö, jonka kanssa seura kartoittaa turvallisuustilannetta jatkuvasti. Järjestelyn toimivuus on tosin paikkakunta- ja seurakohtaista.

Seurat edistävät turvallisuutta myös Liigan ja Jääkiekkoliiton kanssa. Pakjou kertoo, että Liigan turvallisuusasioista puhutaan seuran turvallisuuspäälliköiden ja Liigan edustajien säännöllisissä tapauksissa. Seurat ovat vastuussa kaikkien osallistujien turvallisuudesta järjestämissään otteluissa: seurat laativat turvallisuussuunnitelman aina kauden alkaessa ja lisäksi ne laativat jokaisesta ottelusta ja niissä mahdollisesti syntyneistä häiriötilanteista raportin. Pelien turvallisuutta siis valvotaan ja mahdollisiin puutteisiin reagoidaan. Yhtenäisemmät ja selkeämmät koko Liigan laajuiset turvallisuussäännöt olisivat toki tarpeen.

– Vaikka Suomessa yleisöturvallisuus on hyvällä mallilla, aina löytyy kohennettavaa ja työ vaatii jatkuvaa panostamista. Viime kaudella tutustuin Tukholmassa otteluturvallisuustyöhön ja huomasin, että siellä panostetaan turvallisuuteen paljon suuremmilla resursseilla ja organisoitummin kuin täällä. Vaikka Suomessa ei olisikaan tarvetta saman mittakaavan

SONJA TANTTARI

Kaikkien jäähallille saapuvien turvallisuuden takaaminen pelistä toiseen vaatii paikallisten toimijoiden aktiivisuutta ja yhteistyötä, kertoo Vaasan Sportin turvallisuuspäällikkö Sardar Pakjou.

varautumiseen kuin Ruotsissa, ei saisi ajatella, että eihän täällä koskaan tapahdu mitään. Tehokkaalla varautumisella voidaan varmistaa, ettei ikävyyksiä ole jatkossakaan.

Pakjou kertoo, että Sportin ensimmäisellä liigakaudella kiinnitettiin huomiota muun muassa siihen, että lapsiperheet tuntuivat olonsa peleissä turvalliseksi. Myös kameravalvontaa on saatu hallille lisää. Asiakkaiden turvallisuuteen kaudella 2016–2017 Vaasassa panostetaan uusilla ensiaputarvikkeilla ja parantamalla pelastuslaitoksen pääsyä hallille. Pakjou on tyytyväinen paikallisen yhteistyön kehittymiseen ja sujuvuuteen. Kohta on edessä Vaasa Arenan remontti, joka laajentaa hallin kapasiteettia ja parantaa turvallisuutta, kun hallin tiloista tulee selkeämmät. Sportin peleissä turvallisuudesta vastaavat Pakjoun lisäksi melko vakiintunut järjestyksenalvojaporukka, viranomaiset ja seuran muut työntekijät. Pakjou kehuu myös uskollista vaasalaista fanijoukkoa, joka luo jokaiseen peliin tunnelmaa ja tekee työstä mielekästä. ■

Sonja Tanttari

RODEOIMAGES MI

■ JOUKO IKONEN

Järjestäytynyt rikollisuus ottelumanipulaation takana

Nykymaailmassa ammattilaisurheilun kiinnostavuus ja sen piirissä liikkuvan rahan määrä on valtava. Järjestäytynyt rikollisuus on tullut mukaan kuvaan, ja urheilutapahtumiin liittyvä manipulointi eli tarkoituksellinen vaikuttaminen tapahtumien kulkuun tai lopputulokseen on jo maailmanlaajuinen ilmiö. Vilpillisen toiminnan taustalla on usein laiton vedonlyönti.

Jalkapallo-otteluiden manipulointi (engl. match-fixing) on nopeasti levinnyt ongelma, jota esiintyy myös Suomessa. Yksittäisen ottelun manipu-

lointiin osallistuu yleensä eri rooleissa useita henkilöitä, jotka tekevät sopimuksia muun muassa siitä häviääkö joukkue, paljonko ottelussa tehdään maaleja tai syyllistyykö pelaaja kentältä poiston arvoiseen sääntörikkomukseen.

Manipulointitapauksia on ilmennyt ja supupelejä on pelattu Suomessa jo ainakin 1960-luvulta lähtien, mutta toimintaa voi luonnehtia harastelijoiden puuhasteluksi, koska arviot maksetuista rahasummista ovat pienet eikä järjestäytyneen rikollisuuden osallisuudesta ole havaintoja. Viimeisen kymmenen vuoden

aikana on ilmassa ollut varoitusmerkkejä järjestäytyneen rikollisuuden mahdollisuudesta, mutta niitä ei ole kyetty tunnistamaan eikä niihin ole osattu reagoida riittävässä laajuudessa. Suomi ei ole kuitenkaan millään tavalla erityinen kohdemaata tässä suhteessa, vaan yksi otollinen maa muiden joukossa. Rikollisryhmät ovat käyttäneet hyväkseen otollisia pelaajia sekä riittävän valvonnan puuttumista. Raha tekee ihmisen usein houkutuksille alttiiksi ja suomalaisessa jalkapallossa liikkuvan rahan määrä sekä toimijoiden palkkataso ovat kiistatta matalia.

RAJAT VAIKEUTTAVAT TUTKINTAA

Nykyisessä internetmaailmassa tieto kulkee maapallon puolelta toiselle salamannopeasti. Rikolliset yhteenliittymät, rikollisjärjestöt ja järjestäytynyt rikollisuus eivät ole sidoksissa aikaan ja paikkaan. Valtioiden väliset rajat sen sijaan asettavat edelleen suuria rajoituksia lainvalvonta- ja oikeusviranomaisille. Jalkapallo-otteluiden manipulointiin liittyvät rikolliset toimijat käyttävät sujuvasti hyväkseen näitä viranomaisten raja-aitoja ja eri valtioiden erilaista lainsäädäntöä. Tutkiva viranomai- →

nen kohtaa suuria haasteita, jos toiminnan rahoittaja on Aasiassa, laitton vedonlyönti toteutetaan internetissä, järjestelijät operoivat puhelimen tai internetin välityksellä ja pelaajat toteuttavat suunnitelmat käytännön otteluissa. Kaikki toimijat voivat olla eri maissa. Ei ole lainkaan selvää, missä maassa tai mikä rikos ylipääntään on tapahtunut ja minkä maan viranomaiset ovat vastuussa tutkinnasta. Tällaisessa tilanteessa viranomaisen into tutkia asiaa voi laimentua hyvinkin nopeasti. Toiminnan sovittaminen kansallisen lainsäädännön määritelmiin järjestäytyneestä rikollisuudesta on hyvin haasteellista.

RIKOLLISTEN KEINOT PELIN PEUKALOINTIIN

Jalkapallo-ottelun kulkuun tai lopputulokseen vaikuttamiseen on kolme pääasiallista syytä:

- mahdollisimman hyvä sijoitus sarjassa/kilpailullinen menestys/tittelin voittaminen, nouseminen ylempään sarjaan tai alempaan sarjaan putoamisen välttäminen

- laitton vedonlyönti

- rahanpesu, rikollisen rahan alkuperän häivyttäminen.

Otteluiden manipulointiin osallistuvat rikolliset muodostavat usein kansainvälisen ryhmän, jonka jokaisella jäsenellä on yhteinen päämäärä. Varsinaisesta järjestäytyneestä rikollisryhmästä, jolla on selkeä hierarkia, johto- ja valtasuhteet sekä säännöt, ei kuitenkaan voitane puhua. Toiminta ja päämäärä itsessään ohjailevat tekijöitä, rahoittajia, järjestelijöitä, rahakuriireja, joukkueissa toimineita luottohenkilöitä sekä pelaajia. Kysymys on kansainvälisestä järjestäytyneestä rikollisuudesta, mutta ei varsinaisesta syndikaattirikollisuudesta. Toimijoi-

den suurimpana motivaationa on sekä rahallisen hyödyn saaminen että uhkapeli itsessään.

Rikollisryhmää voidaan kuvata kaaviokuvalla, jossa ylimpänä on toiminnan rahoittaja, niin sanottu ”big money man”. Seuraavalla tasolla olevat henkilöt ovat varsinaisia otteluiden järjestelijöitä (fixers tai runners). He edustavat eri kansallisuuksia ja toimivat eri puolilla maapalloa. Jokainen heistä pyrkii luomaan suhteet eri joukkueisiin ja pelaajiin. Rahoittajan ja järjestelijän välisestä rahaliikenteestä huolehtivat rahankuljettajat, jotka toimittavat käteisen rahan kulloisenkin tilanteen mukaisesti minne päin maailmaa tahansa. Alimpana on joukkueen pelaajien keskuudessa oleva luottohenkilö, jonka kanssa järjestelijä sopii otteluiden tapahtumista tai lopputuloksesta. Luottohenkilö jalkauttaa toiminnan kentälle sopivien pelaajien kautta.

Toinen tapa saada joukkue toimimaan halutulla tavalla – ja joka vaikuttaa olevan vallitseva Suomessa tällä hetkellä – on niin sanottujen omien pelaajien eli jo aiemmin manipulointiyhteistyötä rikollisten kanssa tehneiden pelaajien soluttaminen joukkueeseen. Soluttaminen voi tapahtua esimerkiksi peittämällä tai häivyttämällä pelaajien palkkojen alkuperäinen, rikoksella saatu raha erilaisilla pelaajien sponsorointi- tai markkinasopimuksilla. Rahavaikeuksissa olevat seurat sokeutuvat, kun heille tarjotaan hyviä pelaajia ilmaiseksi.

TIETOISUUTTA ILMIÖSTÄ SEURATASOLLE

Jalkapallo-otteluita ei manipuloida hetken mielenosoitusta, vaan toiminta on suunnitelmallista ja pitkäjänteistä. Luottamuksen rakentaminen

eri toimijoiden välillä kestää usein pitkään ja suunnitelmat tulevista otteluista ja niihin liittyvistä järjestelyistä voivat kestää yli puolen vuoden päähän tai jopa pidempään. Manipulointiin erikoistuneet rikolliset ja rikollisryhmät pyrkivät usein lähestymään sellaisia seuroja, joilla on taloudellisia vaikeuksia, tai henkilöitä, jotka ovat muuten haavoittuvassa asemassa esimerkiksi iän tai alhaisen palkkatason vuoksi. Raha ja oman hyödyn tavoittelu toimivat manipulointiin osallistuvien merkittävänä motiivina silloin, kun toiminnan taustalla on vedonlyönti tai muu uhkapelaaminen. Väkivallalla uhkaaminen kuuluu myös kuvioon, mutta ei määrävänä tekijänä.

Mikäli manipulointia ei havaita ajoissa eikä siihen päästä puuttumaan riittävän määrätietoisesti, on vaarana, että seuroihin tai pelattaviin sarjoihin syntyy niin sanottu manipuloinnin kulttuuri. Epärehellistä toimintaa ei enää havaita normaaleilla menetelmillä. Joukkueen tai joukkueiden sisällä on vahvoja persoonia, jotka opettavat uudet tulokkaat ”talon tavoille”. Muiden manipuloinnissa mukana olevien pelaajien aiheuttama ryhmäpaine voi olla niin vahva, että yksittäinen uusi pelaaja ei nouse vastustamaan menettelytapoja, vaikka varmasti sisimmässään tietää, että ne eivät ole oikeita.

LAINSÄÄDÄNTÖ HAASTEENA

Suomessa esitutkinnassa sekä tuomioistuinkäsittelyissä manipulointitapauksia on käsitelty lahjusrikoksina. Tosiasiallisesti lahjusrikoksia koskevaa lainsäädäntöä ei ole laadittu tämän kaltaisia tapauksia varten. Yksityisen sektorin lahjusrikostapauksia on ol-

lut 2000-luvulla hyvin vähän, joista on tuomittu lyhyitä ehdollisia vankeusrangaistuksia. Näin ollen yksityisen sektorin lahjusrikosta koskevaa rangaistuskäytäntöä ei ole ehtinyt vielä kovin paljon muodostua, minkä vuoksi tuomioistumisissa on verrattu lahjusrikoksia eräisiin muihin talousrikoksiin, joilla on sama rangaistusasteikko kuin lahjusrikoksilla, kuten veropetokseen, kirjanpitorikokseen, tuottamukselliseen kirjanpitorikokseen, velallisen epärehellisyysyteen ja velallisen petokseen. Manipulointitapauksia olisi perusteltua tarkastella petosrikoksina ja ohjata lainsäädäntöä siihen suuntaan.

TORJUNTAKEINOT

Kansainvälinen järjestäytyneen rikollisuuden ottelumanipulaatiosta saama rikosshyöty on huomattavan suuri. Onnistuneen manipuloinnin keskeiset elementit ovat raha, pelaajien keskuuteen muodostunut manipuloinnin kulttuuri sekä otteluihin liittyvistä oikeista asioista sopiminen. Tietoisuuden lisääminen ilmiöstä, pelaajien palkkatason nostaminen, lainsäädännön tarkistaminen, manipulointimahdollisuuksien vähentäminen sekä valvontatoimien tehostaminen ovat keinoja, joilla manipulointia voidaan torjua. ■

Kirjoittaja on rikoskomisario Keskusrikoliisissa.

Voiko enää mihinkään luottaa?

Jalkapallo ja järjestäytyneen rikollisuuden synkkä varjo

Declan Hillin teos ”Maksetut maalit. Jalkapallo ja järjestäytyneet rikollisuus” (Suomentanut Arto Kontinen. Into Kustannus 2014) maalaa synkän kuvan jalkapalloon porautuneen järjestäytyneen rikollisuuden toiminnasta ja siihen liittyvästä vedonlyöntitoiminnasta. Teos ilmestyi alun perin 2008, mutta suomenkielisessä esipuheessa lukija kuljetetaan yllättäen Rovaniemelle, jonne kansainvälisen rikollisuuden lonkerot ulottuivat **Wilson Raj Perumalin** hahmossa. Perumal oli Rovaniemen Palloseuraan kytkeytyvän sopupeliskandaaliin keskeinen tekijä. Kyseisen tapahtumainkulun yksityiskohtiin on mahdollista tutustua perusteellisemmin lukemalla **Hanna Nikkasan** artikkelin ”Kaukovetoja” (2013), joka on ilmestynyt tutkivaan journalismiin erikoistuvassa *LongPlay*-lehdessä (numero 1).

Hillin teos on monisäikeinen kertomus jalkapallosta, järjestäytyneestä rikollisuudesta, rahasta, pelaajista, liigoista, toimitsijoista, vallankäyttäjistä sekä voittajista ja häviäjistä. Teosta voi toisinaan sanoen lukea monella tavalla. Se on ensinnäkin värikäs matkakuvaus kirjoittajan työurasta, jossa yhdistyvät akateemiset pyrrinnöt ja tutkiva journalismi. Hill kuvaa kirjassa sitä, miten hänen jatko-opintonsa maineikkaassa Oxfordin yliopistossa

häiritsivät toisinaan toimittajan työtä. Samalla hän kuitenkin kiittelee vuolaasti työnohjaajaansa ja inspiroivaa tutkimusyhteisöä. Kirjoittajan suhde tieteelliseen tutkimukseen vaikuttaa olevan ambivalentti. Hän on yhtäältä itse tehnyt tutkimustyötä, jolloin hän arvostaa tieteellistä tutkimusta. Toisaalta Hill tuntuu ajattelevan, että merkittävä osa yhteiskuntatieteellisestä tutkimuksesta on todellisuudesta irrallaan olevaa puuhastelua. Hänen on helppo kuvitella toteavan ”kyllä maailmaan puhetta mahtuu”.

Toisena lukutapana on teoksen tarkastelu tutkivan journalistin raporttina, joka on vaatinut kirjoittajalta lukemattomia yhteydenottoja niin ammattivedonlyöjiin, jalkapallotoimitsijoihin kuin ammattijalkapalloilijoihin. Hill on matkustanut ympäri maailmaa, esittänyt hankalia kysymyksiä ja saanut yllättäviä vastauksia. Aihepiiri on tulenarka, ja työhön on liittynyt riskejä – jopa vaaratilanteita. Tutkivan journalismin tapaan Hill jättää lukijan omalle tulkinnalle tilaa. Hän kuvaa tarkasti käymiensä keskustelujen sisältöjä, kytkee ottelut ja muut tapahtumat osaksi laajempaa kontekstia ja pohtii mahdollisia tulkintavaihtoehtoja. Esitystavalle on tunnusomaista erilaisilla todennäköisyyksillä operoiminen: Hill ei väitä varmuutta huokuvalla otteella, että tietyt jalkapallo-ottelut olisi järjestettyjä, vaan hän esittää sopupelin yhtenä mahdollisuutena, jota tukevat tietyt

tosiseikat. Kun näitä tosiseikkoja alkaa kertyä yhteen ottelutapahtumaan useampia, lukija alkaa väistämättä miettiä, voiko kyse olla enää sattumanvaraisuudesta vai onko takana suunnitelmallisuutta.

Kolmanneksi kirjaa voi lähestyä rikollisuutta koskevan tutkimustradition näkökulmasta. Teos valaisee kiinnostavalla tavalla näkymän sopupeli- ja vedonlyöntirikollisuuden syihin, ilmenemismuotoihin ja mekanismeihin. Tätä voitaisiin kutsua kriminologiseksi näkökulmaksi. Sen lisäksi teoksessa sivutaan oikeudenkäyntejä, joissa erilaisia pelinjärjestelyihin ja vedonlyönteihin liittyviä tapahtumainkuluja on arvioitu rikosoikeudellisesti. Kyse on tällöin normatiivisesta eli rikoslainopillisesta näkökulmasta. Lisäksi kirjan loppupuolella on mielenkiintoinen jakso kontrollijärjestelmästä eli niistä toimenpiteistä, joilla jalkapallossa – ja myös muissa lajeissa – voitaisiin torjua korruptiivista ja rikollista toimintaa. Tällöin voidaan puhua kriminaalipoliittisesta tai kriminaalipoliittikkaan yhdistyvästä kriminologisesta näkökulmasta.

Edellä luonnehtimani kolme lukutapaa ilmentää oivallisesti sitä, että teoksesta voi löytää erilaisia tarinankerronnan tasoja. Tekstin sujuvuutta vaikeuttaa kuitenkin jossain määrin se, että kirja

koostuu lukuisista jaksoista, joilla on toisinaan hyvin löyhä liityntä toisiinsa. Lisäksi Hill on rakentunut kirjaan sisäisiä viittauksia, jotka eivät välttämättä paranna luettavuutta. Kirjan suomentajalla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa näihin rakenteellisiin ratkaisuihin, ja hän on tehnyt arvioni mukaan ammattitaitoista työtä tekstin sujuvuuden eteen. Nämä kriittiset huomiot eivät koske varsinaisesti teoksen periaatteellisesti selkeää rakennetta eli jakoa kolmeen pääluokkaan (Aasia, Eurooppa ja MM-kisat).

Mikä tekee kirjasta lukemisen arvoisen? Ensinnäkin teoksen on kirjoittanut tutkiva journalisti, joka pelaa harrastusmielessä jalkapalloa ja suhtautuu lajiin intohimoisesti. Kirjoittaja penkoo jalkapallon – ja muutamissa kohdissa myös muiden lajien – pimeitä puolia yrittäen hahmottaa, onko jalkapallon ydin vielä turvattavissa ja usko lajin tulevaisuuteen säilytettävissä. Teos päättyy toivoa sisältävään ennusteeseen siitä, että lajilla on vielä valoisa tulevaisuus. Toiseksi kirjoittaja kuvaa oivaltavasti ja analyttisesti sitä, mikä on jalkapalloa ja muita samankaltaisia lajeja korruptoiva elementti. Vastaus löytyy rahasta. Olipa kyse sopupelin järjestämisen yksilöllisistä tai rakenteellisista syistä, selitys näyttäisi palautuvan rahaan ja sen erilaisia yksilöllisiin ja yhteisöllisiin ulottuuksiin. Sama havainto liittyy vedonlyöntiteollisuuteen ja sen merkitykseen jalkapallon korruptoivien elementtien vahvistamisessa. ■

Kirjoittaja on rikosoikeuden professori Turun yliopistossa.

Poliisin tietoon tu

Urheilukin kuvassa mukana

Varojen väärinkäyttö on yleisin korruption laji Suomessa, mutta tiedon väärinkäyttöön liittyvät tapaukset ovat kasvussa. Korruptio on entistä yleisempää yritystoiminnassa ja epäillyt ovat useammin ylempiä toimihenkilöitä. Poliisin tietoon tulleista korruptiotapauksista vain muutama liittyy urheiluun.

Poliisiammattikorkeakoulun toteuttamassa tutkimuksessa tarkasteltiin korruptiorikollisuuden piirteitä vuosina 2011–2014 ja muutoksia ajanjaksosta 2007–2010. Korruptiolla tarkoitetaan vastuullisen aseman väärinkäyttöä yksityiseksi eduksi.

KORRUPTIO YHÄ USEAMMIN TIETOJEN VÄÄRINKÄYTTÖÄ

Tutkituista 516 tapauksesta vain 35 sisältää jonkin lahjusrikosepäilyn ja valtaosa on muuta korruption viittaavaa rikollisuutta. Sekä lahjusrikollisuus että muu korruptiorikollisuus ovat hieman lisääntyneet edelliseen seurantajaksoon verrattuna.

Korruptiorikosepäilyt jaettiin 11 luokkaan, jotka kuvaavat lahjusrikosten lisäksi varojen, tiedon ja toimivallan väärinkäyttöön liittyviä asi-

oita. Varojen väärinkäyttö on yleisin yksittäinen korruptiorikostyyppi. Muita keskeisiä korruptiotyyppejä ovat tiedon väärinkäyttö taloudellisiin motiivein ja salassa pidettävän virkatiedon paljastaminen.

Yleisimpiä korruption viittaavia rikosnimikkeitä ovat virkavelvollisuuden rikkominen, yrityssalaisuuden rikkominen ja luottamusaseman väärinkäyttö. Yleisin lahjusrikosnimike on lahjuksen antaminen.

Lahjusrikosepäilyt ovat hyvin erilaisia ja varsin pieni-muotoisia. Aiheina nousevat esiin muun muassa kilpailutukset, yritystilaukset, raketaminen, ottelumanipulaatiot ja äänestäjiin vaikuttaminen kunnallisvaaleissa.

Valtaosassa tapauksista rikoksesta ilmoittaa poliisille joko suoraan osallisena ollut henkilö tai välillisesti asiaan liittyvä henkilö (esim. työnantajan edustaja tai esimies). Loput tapaukset tulevat ilmi muun rikoksen tutkinnassa tai ulkopuolisen ilmoittamana.

Lähes puolet korruption viittaavista rikosilmoituksista on yritysten välisiä tai yritysten sisäisiä. Niissä on usein kyse varojen kavaltamisesta tai tiedon väärinkäytöstä. Seuraavaksi yleisimpiä ovat valtion ja

Uudet korruptio muuttaa muotoaan

yksityishenkilön sekä kunnan ja yksityishenkilön väliset tapaukset.

Tyypillinen korruptiosta epäilty henkilö on suomalainen, keski-ikäinen, mies ja ylempi toimihenkilö. Erityisesti ylempien toimihenkilöiden osuus on kasvussa.

Tiedon väärinkäytöstä taloudellisin motiivein epäillä useinkin juuri ylempiä toimihenkilöitä. Näissä tapauksissa yrityksessä korkeassa asemassa oleva henkilö pyrkii käyttämään luottamuksellista tietoa omaksi hyödyksi. Tämä voi tapahtua esimerkiksi viemällä asiakastietoa uuteen työpaikkaan tai käyttämällä yrityksen erityisalan tuotannollista tietoa hyödyksi uudessa yrityksessä.

URHEILU NIUKASTI ESILLÄ KORRUPTIOTAPAUKSISSA

Urheiluun liittyvä korruptio on kansainvälisesti yhä näkyvämmän esillä. Suomessakin se on toki tunnistettu mutta ei kuulu keskeisimpiin korruption riskialueisiin. Poliisin tietoon vuosina 2011–2014 tulleissa tapauksissa oli mukana vain kolme rikosepäilyä, joissa urheilu oli esillä. Lisäksi oli yksi tapaus, jossa ei nähty olevan syytä epäillä rikosta.

Kaikissa neljässä tapauksessa oli osallisena ainakin yksi ulkomaan kansalainen, mutta vain yksi henkilö oli kirjattu rikoksesta epäilyksi poliisiin tietojärjestelmään. Kolmessa

muussa ilmoituksessa ei ollut virallisesti nimetty yhtään epäiltyä. Ilmoittajana oli kahdessa tapauksessa Suomen Palloliitto ry ja yhdessä suomalainen jalkapalloseura. Yksi tapaus tuli ilmi muun rikoksen tutkinnassa.

Suomen Palloliiton ilmoittamista tapauksista toisessa joukkuejohtaja epäili joukkueensa ulkomaalaisen maali-vahdin olevan lahjonnan kohteena. Veikkausliiga oli noihin aikoihin päättymässä, jolloin jotkut merkityksettömät pelit lisäsivät houkutusta pelimaniipulointiin. Epäilykset olivat heränneet ennen peliä, joten maali-vahdia ei päästetty kyseeseen peliin. Näyttö ei muutenkaan riittänyt osoittamaan rikoksen tapahtuneen.

Toisessa Suomen Palloliiton ilmoittamassa tapauksessa rikosilmoitus kirjattiin epäilyttävien maalien ja muutenkin pelillisesti epäilyttävän käyttäytymisen vuoksi. Lisäksi oli käynyt ilmi, että väärillä henkilöpapereilla ja matkustusasiakirjoilla matkustanut ulkomaalainen henkilö oli ollut yhteydessä useisiin suomalaisen jalkapalloseuran jäseniin.

Suomalaisen jalkapalloseuran ilmoittamassa tapauksessa epäiltiin kahta ulkomaalaista erotuomaria kymmenien tuhansien dollareiden lahjusten ottamisesta. Toinen erotuomari oli määrännyt kummallekin joukkueelle perusteettomat

rangaistuspotkut, jotta mahdollisuudet maalintekoon kasvoivat. Ulkomaisella veikkaussivustolla oli veikkattu ”molemmat joukkueet tekevät maalin” -kohdetta sadoilla tuhansilla euroilla.

Muun rikoksen tutkinnan yhteydessä ilmenneessä tapauksessa ulkomaalaisen pelaajan epäiltiin ottaneen vastaan lahjuksia kansainvälisiltä jalkapallo-otteluiden pelitulosten ja pelitapahtumien järjestelijöiltä yhdessä muutamien muun suomalaisen jalkapalloseuran pelaajan kanssa. Manipuloitujen pelitulosten avulla nostettiin suuria voittoja kansainvälisiltä vedonlyöntimarkkinoilta.

KORRUPTION TORJUNTA YRITYSTOIMINTAAN JA TIETOVERKKOIHIN

Rikosten paljastamista ja torjuntaa ajatellen yritystoiminta on entistä tärkeämpi kohdealue julkisen sektorin organisaatioiden rinnalla. On tärkeää huomata, että lahjontaa ja muuta korruptiota esiintyy myös esimerkiksi yhdistyksissä, säätiöissä, urheiluseuroissa ja asuntoyhtiöissä. Jalkapalloon liittyvä korruptio eri muodoissaan on yksi esimerkki korruption ulottumisesta uusille kohdealoille.

Yritykset ja julkisen sektorin organisaatiot ovat siirtäneet 2000-luvulla toimintonsa kiihtyvällä tahdilla tietoverkkoihin ja -rekistereihin.

Samalla on syntynyt uusia rikoksentekomahdollisuuksia. Tämä voimistuva kehityssuunta rikollisuuden siirtymisestä tietoverkkoihin on tarpeellista ottaa huomioon myös korruption torjunnassa yhteiskunnan kaikilla sektoreilla.

Noin 60 prosenttia sekä lahjusrikosepäilyistä että muista korruptiorikosepäilyistä päättyy syyteharkintaan. Varojen väärinkäyttöön liittyvät ilmoitukset päättyvät useammin syyteharkintaan kuin muut tapaukset. Poliisiin voisi olla perusteltua arvioida lähemmin syyteharkintaan lähettämisen kynnystä sekä päätösten perusteluja, kirjaamista ja yhdenmukaisuutta oman toimintansa näkökulmasta.

Poliisin tietoon tullut korruptiorikollisuus Suomessa -tutkimus toteutettiin nyt toisen kerran. Seuraava seuranta-jakso kattaa rikosilmoitukset vuosilta 2015–2018. Näin voidaan entisestään tarkentaa kuvaa poliisin tietoon tulleen lahjonnan ja muun korruptiorikollisuuden piirteistä sekä pidemmän aikavälin muutoksista Suomessa. ■

Mansikkamäki, S.-T. & Muttilainen, V. Poliisin tietoon tullut korruptiorikollisuus Suomessa 2011–2014. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 121. Tampere 2016.

Päihdehoito koevapauden aikana tukee vangin kuntoutumista

Valvottu koevapaus ja siihen yhdistetty päihdehoito tukevat monin tavoin rikoksenteekijöiden kuntoutumista. Nämä myönteiset vaikutukset tulivat selkeästi näkyviin Rikosseuraamusalan tutkimus- ja kehittämismäärärahoista rahoitetussa ja Laurea-ammattikorkeakoulun koordinoimassa tutkimuksessa. Toisaalta muun muassa yhteistyössä ja käytänteiden yhtenäistämässä on vielä kehitettävää.

Valvottu koevapaus on ehdottoman vankeusrangaistuksen loppuvaiheeseen sijoittuva rangaistusmuoto, jossa vanki on vankilan ulkopuolella teknisen ja muun valvonnan alaisena. Valvotun koevapauden avulla pyritään tukemaan vangin siirtymää vankeudesta vapauteen. Suuri osa rikosseuraamusasiakkaista on terveystutkimuksen mukaan päihdeongelmaisia, ja siten myös valvotun koevapauden aikaista päihdekuntoutusta voidaan pitää merkittävänä kehittämiskohteena.

Laurea-ammattikorkeakoulun ja A-klinikkasäätiön toteuttamassa Valvottu koevapaus päihdehoidossa -hankkeessa tutkittiin, miten valvottu koevapaus ja siihen liittyvä päihdekuntoutus tukevat vapautuvan vangin kuntoutumista. Lisäksi tarkasteltiin toimijoiden välistä

yhteistyötä päihdekuntoutuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä valvonnan merkitystä vangin kuntoutumisen näkökulmasta. Tutkimusaineisto koostui asiakashaastatteluista (N=12), päihdetyöntekijähaastatteluista (N=12), kyselystä kuntien päihdepalveluihin (N=74) sekä vuosien 2011–2014 vankitietojärjestelmäaineistosta (N=2088). Haastattelu- ja kyselyaineistot kerättiin vuoden 2015 aikana. Tutkimusaineistot antoivat keskenään varsin yhtenäisen kuvan valvotun koevapauden aikaisen päihdekuntoutuksen vahvuuksista ja kehittämishaasteista.

MYÖNTEISET VAIKUTUKSET OVAT MONINAISIA

Saatujen tutkimustulosten mukaan valvottu koevapaus ja siihen liittyvä päihdekuntoutus tukevat monin tavoin vankien kuntoutumista. Kyse

ei ole pelkästään uusintarikollisuuden ehkäisystä ja raitistumisen tukemisesta vaan myös tuesta arjen uudelleen rakentamisessa. Valvottu koevapaus ja siihen liittyvä päihdekuntoutus antavat erinomaisen pohjan kokonaisvaltaiselle kuntoutumiselle. Useat haastatellut vangit korostivat koevapauden hyödyllisyyttä vertaamalla sitä tilanteeseen, jossa vanki vapautuu ”muovikassit kainalossa siitä suoraan paikkakunnan viinakauppaan”.

Valvotun koevapauden kautta päihdepalveluiden piiriin saadaan myös sellaisia asiakkaita, joita ei muuten tavoitettaisi. Tutkimus teki näkyväksi esimerkkejä siitä, että asiakas raitistui valvotun koevapauden ja siihen liittyvän päihdehoidon aikana vuosia tai jopa vuosikymmeniä kestäneen päihdeiden käytön jälkeen. Tällaisten asiakkai-

den muutosmotivaatio tyyppillisesti syntyi vasta kuntoutusprosessin kuluessa, kun asioiden pohdinta päihdetöntä mahdollistui. Vaikka aluksi vangin tavoitteena olisi ollut vain halu suorittaa vankeustuomio loppuun siviilissä, valvotun koevapauden ja päihdekuntoutuksen edessä myös raittiuden hyvät puolet tulivat yhä vahvemmin esiin. Tutkimuksen tulosten mukaan muutos näyttäyty prosessina, joka joillakin asiakkailla alkaa jo vankila-aikaisena päihdeettömyytenä ja jatkuu siitä katkeamattomana valvotussa koevapaudessa.

Eriyisesti tutkimuksen aineistossa on nähtävissä hyviä esimerkkejä intensiivisen ja ryhmämuotoisen päihdekuntoutuksen hyödyllisyydestä niin avo- kuin laituskuntoutuksessa. Monille vangeille myös vertaistuki on päihdekuntoutusta selkeästi tuke-

Valvotun koevapauden kautta päihdepalveluiden piiriin saadaan myös sellaisia asiakkaita, joita ei muuten tavoitettaisi.

va elementti. Edelleen koevapauteen liittyvä valvonta näyttyy aineistossa kuntoutusta tukevana. Viikkoaikataulu ja valvonta varmistavat asiakkaiden päihdeettömyyden sekä sen, että päihdehoidossa voidaan keskittyä kuntouttavaan toimintaan. Viikko-ohjelma tuo arkeen sellaista säännönmukaisuutta ja rytmiä, joka monille mahdollistaa myös tavallisen arjen, ihmissuhteiden ja perheelämän uudelleen rakentamisen sekä mahdollisesti myös työelämään palaamisen.

KEHITETTÄVÄÄKIN VIELÄ LÖYTYY

Toisaalta tutkimuksessa tuli esiin myös joitakin valvottuun koevapauteen ja sen valmisteluun liittyviä kehittämiskohteita. Erityisesti kehitettävää on vankiloiden, kuntien ja päihdekuntoutusyksiköiden välisessä yhteistyössä. Yhteistyön haasteet koskevat valvotun koevapauden valmistelua ja päihdehoidon suunnittelua, mutta myös valvotun koevapauden aikaista toimintaa ja sen päättämistä. Varsinkin avokuntoutuksen valmisteluvaiheen yhteistyö oli usein vähäistä tai jopa olematonta. Yhteistyötä vaikeuttavat myös työntekijöiden tiedon puutteet sekä toimintakulttuurien erot. Vankilatyöntekijöiden ja tukipartioiden työ määrittynyt rikosseuraamusalan lähtökohdista ja toimintalogiikasta käsin, jolloin keskiössä on rangaistuksen lainmukainen suorittaminen, sen valvonta sekä

uusintarikollisuuden ehkäisy. Päihdehoidon kannalta kyse on kuitenkin asiakkaan tarpeista. Yhteisen ymmärryksen rakentuminen ja vangin/asiakkaan kokonaistilanteen kannalta tarkoituksenmukaisen koevapaussuunnitelman laatiminen edellyttävät säännöllistä vuoropuhelua, jossa kaikkien osapuolien näkökulmat tulevat samantavaisesti huomioitua. Yhdistävänä tekijänä yhteistyössä on vangin/asiakkaan kokonaistilanne, johon eri osapuolet pyrkivät löytämään ratkaisuja. Yhteistyöhön on tärkeää ottaa mukaan myös vangin/asiakkaan läheiset.

Tutkimus osoittaa myös sen, että valvotun koevapauden näkökulmasta vangit eivät ole kaikilta osin tasa-arvoisessa asemassa keskenään. Tutkimusaineistojen mukaan vankiloiden väliset erot ovat huomattavia. Epäyhtenäisyyttä oli nähtävissä sekä valvotun koevapauden valmisteluprosessissa, valvotun koevapauden rangaistusajan suunnitelmassa että erilaisissa lupamenettelyissä. Joissakin tapauksissa vankilat tukivat voimakkaasti valvottuun koevapauteen pyrkivää vankia, mutta joidenkin vankien oli erittäin vaikea saada minkäänlaista tietoa tai tukea valvotun koevapauden valmisteluun. Myös päihdepalvelujen saatavuudessa on selkeitä alueellisia eroja: esimerkiksi pääkaupunkiseudulla hoitomahdollisuuksien kirjo on huomattavasti monipuolisempaa kuin monilla

muilla alueilla. Myös kuntien maksusitoumuskäytänteet vaikuttavat päihdepalvelujen saatavuuteen.

Uusintarikollisuuden ehkäisyn kannalta olisi tärkeää, että valvotun koevapauden kuntoutuksellisia elementtejä edelleen vahvistettaisiin. Kehitettävää on paitsi toimijoiden yhteistyössä niin myös tukipartiotoiminnassa. Parhaimmillaan tukipartiot toimivat hyvänä tukena asiakkaan päihdeettömyydelle, mutta esimerkiksi viikko-ohjelman mukaisten kuntouttavien ryhmien aikaan ajoittuvat ja näkyvästi toteutetut valvontakäynnit voivat toimia myös vankia leimaavina ja päihdekuntoutumista haittaavina. Tukipartiotoiminta oli jäänyt myös osalle päihdetyöntekijöistä etäiseksi sekä irralliseksi osaksi kokonaisuutta ja työntekijät toivoivatkin enemmän yhteistyötä tukipartioiden kanssa.

Tutkimuksessa tuli esiin työntekijän persoonallisen otteen ja tuen merkitys. Asiakkaan kuntoutumisprosessin näkökulmasta näyttäisi olevan tärkeää, että vangilla olisi vankilassa tukenaan valvotun koevapauden valmisteluun paneutuva ja vankia tukeva vankilan työntekijä, jolla on vastuu myös verkostoyhteistyön koordinoinnista. Tutkimuksen kuluessa useat entiset vangit kertoivat sellaisista työntekijä-vankisuhteista, joissa työntekijä omalla sitoutuneella toiminnallaan olennaisesti edesauttoi vangin kuntoutuspolun ra-

kentamisessa ja vahvisti myös vangin muutosmotivaatiota. Vankiloiden palveluohjausta edelleen kehittämällä olisi mahdollista päästä siihen, että valvottu koevapaus ja siihen liittyvä päihdekuntoutus tukisi entistä paremmin vangin kokonaisvaltaista kuntoutumista ja siviiliin paluuta.

KOKONAISUUDESSAAN KÄYTÄNTÖ ON HYVÄ

Joistakin kehittämiskohteista huolimatta valvottua koevapautta ja siihen yhdistettyä päihdehoitoa voidaan pitää vankien kuntoutumisen näkökulmasta erittäin hyvänä käytäntönä. Se tarjoaa lähtökohdan sille prosessille, jossa vapautuva vanki rakentaa uudenlaista, päihdeettömää ja rikoksetonta arkea vankeustuomion jälkeen. Myös säännöllisen viikko-ohjelman ja valvonnan kuntouttava merkitys on tässä huomattava. Valvotussa koevapaudessa tuen ja kontrollin elementit täydentävät tarkoituksenmukaisella tavalla toisiaan ja rakentavat yhdessä toimivan kokonaisuuden.■

Teemu Rantanen on valtiotieteiden tohtori ja toimii yliopettajana Laurea-ammattikorkeakoulussa. Minna Lindqvist on sosiaalityöntekijä ja toimii palveluesimiehenä A-klinikkasäätiöllä.

Kulttuurierot luovat tarvetta uusille päihdehoidon muodoille

Päihdeongelmia on suomalaisilla niin van- kilassa kuin muurien ulkopuolella ja niitä on myös Suomeen saapuneilla maa- hanmuuttajilla ja turvapai- kanhakijoilla. Pitkään työelä- män ulkopuolelle jääville tai paperittomana piileskeleville huumeiden välittäminen voi muodostua tavaksi hankkia leipää. Käyttö synnyttää riip- puvuutta. Jossain vaiheessa jotkut yrittävät hakeutua hoi- toon. Kun suomalainen yhteiskunta monimuotoistuu, tarvitaan uudenlaisia kuntou- tusmalleja ja lähestymistapoja. Kollektiivisessa kulttuurissa kasvaneiden on vaikea taipua suomalaisiin hoitomalleihin ja ohjelmiin.

Tukikohta ry:n Senega- lissa toteuttamassa kehitys- yhteistyöhankkeessa syntyi huume kuntoutusmalli, joka yhdistää erilaisia päihdekun- toutuksen menetelmiä ja työ- tapoja. Hankkeessa julkaistiin käsikirja huume kuntoutujien kanssa työskenteleville päih- deohjaajille ja sosiaalityöntekijöille. Käsikirja tarjoaa hyviä elementtejä myös Suomessa maahanmuuttajataustaisten kanssa tehtävään päihdetyöhön ja yhdyskuntaseuraamus- työhön.

KOLLEKTIIVISESSA KULTTUURISSA RYHMÄN JÄSENYYS ON TÄRKEÄ

Hankkeen käynnistyttyä Senega- lissa huomattiin pian, että kulttuurilla on suuri merki- tys päihdetyön kehittämisessä ja asiakkaiden kohtaamisessa. Monet Pohjoismaissa yleiset lähestymistavat olivat vieraita tai epäsoveliaita työskentelyyn Senegalissa. Tämän suomalaiset oppivat paikallisilta ohjaa- jilta, jotka työskentelivät päih- teidenkäyttäjien kanssa.

Senegalilaisen ja monen muun afrikkalaisen maan kult- tuuri on luonteeltaan kollektiivinen ja perustuu suurper- heen ideaan, jossa moniavioi- suus on hallitseva piirre. Muita suomalaisesta yhteiskunnasta poikkeavia piirteitä ovat kan- san syvä uskonnollisuus (suu- filainen perinne), taikausko ja uskonnollisten johtajien naut- tima rikkomaton arvovalta.

Individualismi-kollektiivismi -ulottuvuus erottaa länsimaalaiset afrikkalaisessa ja aasialaisessa kulttuurissa kasvaneista. Kollektiivisessa kulttuurissa ryhmän jäsenyys on tärkeää ja ryhmän nor- mit määräävät ajatustapaa ja käyttäytymistä. Ihmiset ovat syntymästään lähtien integ- roituneet kiinteästi yhteen

kuuluviin lähiryhmiin. Ryhmä suojelee ihmistä koko elin- iän mutta vaatii vastineeksi ehdottoman uskollisuuden. Vierailuilla ja pitkällä tervehtimisrituaaleilla vahvistetaan yhteenkuuluvuuden tunnetta ja verkostoa, joka estää moni- en kaatumisen, sortumisen ja jopa tuhoutumisen. Monikaan ei selviäisi ilman suojaverkkoa maassa, jossa ei ole yhteiskun- nan tarjoamia palveluita ja tu- kea kuten Suomessa. Toisaalta suojaverkko on niin tiheään kudottu, että siitä voi olla jopa mahdotonta irrottautua. Tiheä suojaverkko varmistaa sen, että länteen päässeet perheenjäse- net pitävät pienenkin palk- kansa turvin huolta lähtömaa- han jääneistä sukulaisistaan. Äärimmillään se voi joillekin luoda painetta myös laittomi- en keinojen käyttöön riittävän tuen varmistamiseksi.

HAASTEET KÄÄNNETÄÄN VOITOKSI

Yksilöllisissä kulttuureissa, kuten Suomessa, asioiden suora puheeksi ottaminen on hyve. Päihdehoidossakin kuntoutumisen lähtökohtana on ongelman tunnustaminen ja rehellisyys. Kollektiivisissa kulttuureissa puolestaan lapset oppivat jo varhain mukautu-

maan muiden mielipiteisiin ja yhteisöä vaalitaan ristiriidoilta. Koska ihmiset ovat toisistaan vahvasti riippuvaisia, yhteisön sisäiset erimielisyydet ja risti- riidat – kuten päihneidenkäyt- töä seuraava ”huono käytös” – ovat suuri uhka koko yhtei- sölle ja sitä kautta yksilöiden hyvinvoinnille.

Kehitysyhteistyöhankkeen aikana haasteet piti oppia kääntämään voitoiksi. Kuntoutujaryhmän yksittäisiltä jäseniltä oli toisinaan hyvin vaikea saada rehellisiä vastauksia. Ratkaisu löytyi lopulta siitä, että iso ryhmä jaettiin kahden–kolmen hengen ryhmiin, ja jokaista pienryhmää kehoitettiin keskustelemaan keskenään ja löytämään näke- mys asiaan. Kuntoutujat tun- sivat olonsa turvallisemmaksi voidessaan puhua ryhmänsä nimissä.

Toinen konkreettinen päih- detyön haaste syntyi erilaisesta maailmankäsityksestä. Länsi- maissa elämä ymmärretään usein lineaarisena, eteenpäin johtavana janana, jonka alku- päässä on syntymä ja lopussa kuolema. Puhumme kuntou- tumisprosessista, työ-, strate- gia-, kasvu- tai ryhmäproses- seista ja tiedämme, että pros- sessit jakautuvat eri vaiheisiin

– ja myös loppuvat aikanaan. Prosessinomainen ajattelu ei kuitenkaan ole yhtä itsestään selvää ihmisille, joita ympäröi syklinen maailmankäsitys.

Hankkeen edetessä suomalaiset alkoivat ihmetellä, kun kuntoutusjaksot venyivät ja kuntoutuneet nuoret jäivät ”roikkumaan” keskuksen ohjaajien kanssa paljastivat, että sen paremmin kuntoutujilla kuin ohjaajillakaan ei yksinkertaisesti ollut keinoja eroprosessin ja itsenäistymisen käsittelyyn. Ryhmästä oli muodostunut ”perhe”, eikä perhe voi kollektiivisessa kulttuurissa hylätä ”lastaan”. Ohjaajia piti kouluttaa kantamaan epämiellyttäväksi koettua vastuuta nuoren irti päästämistä ja opettamaan nuoria tulemaan toimeen omillaan.

Kuntoutuskeskuksen sosiaalityöntekijän vastuulla oli lukuisten ennakkoluulojen ja taikauskoon perustuvien uskomusten sekä perheen häpeätunteen laannuttaminen. Jos joku perheenjäsen on rikkonut yhteisön kirjoittamattomia sääntöjä, esimerkiksi käyttäytymällä sopimattomalla tavalla päihtyneenä, häpeää tuntee niin perhe kuin yhteisöä vastaan rikkonut jäsen. Häpeä liit-

tyy oleellisesti kollektiiviseen perhekulttuuriin ja – erotuksena syyllisyydentunteesta – on luonteeltaan yhteisöllistä. Asian tuleminen julki on suurempi häpeä kuin itse rikkomus. Syyllisyydentunnetta sitä vastoin tunnetaan, olipa rikkomus muiden tiedossa tai ei.

VALTAETÄISYYS VOI VAIKUTTAA KYKYYN HAKEA APUA

Kulttuuritutkija **Geert Hofsteden** (2010) kehittämällä ns. valtaetäisyysasteikolla arvioidaan sitä, miten suuria eroja ihmisten asemassa eri kulttuureissa hyväksytään. Valtaetäisyysasteikon ääripäät kuvaavat mm. sitä, kuinka rohkeasti alaiset uskaltavat ilmaista mielipiteitään, hyväksytäänkö yhteiskuntaluokkien välinen tai etninen eriarvoisuus, odotetaanko lapsilta kuuliaisuutta vanhempia kohtaan vai rohkaistaanko lapsia omaehtoisiin kokeiluihin ja riippumattomuuteen.

Valtaetäisyyden juuret ovat perheessä. Suuren valtaetäisyyden maissa lapsia ei kannusteta itsenäisyyteen ja heidän odotetaan olevan kuuliaisina vanhemmilleen. Senegalissa vanhempien arvovalta pohjaa paitsi valtaetäisyyteen myös

Kollektiivisessa kulttuurissa kasvaneiden on vaikea taipua suomalaisiin hoitomalleihin.

kulttuurin kollektiiviseen luonteeseen. Nämä kaksi kulttuurista ulottuvuutta käyvät yleensä käsi kädessä ja ilmenivät yleensä yhdessä. Samoin on laita individualistisen kulttuurin ja pienen valtaetäisyyden kanssa. Maissa, joissa valtaetäisyys on pieni (mm. Pohjoismaat), esimerkiksi alaisten riippuvuus esimiehestä on vähäinen eikä viranomaisia ja poliitikkoja pelätä.

Tästä syystä ei pidä hämmästellä sitä, jos muista kulttuureista Suomeen tulleet ihmiset eivät luota viranomaisiin eivätkä suostu ottamaan apua vastaan. Heillä on omat, syvälle iskostuneet epäilyksensä mitä tahansa yhteiskuntajärjestelmää kohtaan, minkä vuoksi heitä voi olla hyvin vaikeata sitouttaa käymään viranomaisvastaanotoilla tai osallistumaan nuoriso- tai sosiaalityöntekijän vetämään ryhmätoimintaan. Sen sijaan kansalaisjärjestöt edustavat heille usein jo ennestään tuttuja ja luotettavia toimijoita, joten on eduksi, jos järjestöissä toimivat ihmiset kohtaavat maahanmuuttajat ensin ja tarvittaessa ohjaavat heidät viranomaispalvelujen piiriin.

Hankkeessa tuotettiin kulttuurista huume kuntoutusmallia avaava kirja ja teos, jossa valokuvien ja pienten tarinoiden avulla esitellään kollektiivisen, suuren valtaetäisyyden ja taikauskosenkin kulttuurin ilmenemistapoja. Mallin ajatuksia voidaan soveltaa sosiaali- ja terveysalalla niin maahanmuuttajalasten,

–nuorten kuin -aikuistenkin kohtaamiseen. Eri kulttuureista tulleiden tapojen huomioiminen päihdetyössä voi lisätä asiakkaiden määrää ja sitouttaa heitä paremmin. Tällaista olemassa olevaa materiaalia kannattaa hyödyntää myös erilaisissa rikollisuudenehkäisyhankkeissa. ■

Jaana Novitskij työskentelee Jouko Lehtolan Säätiössä. Hän toimi Sopi Jikko -kehitysyhteistyöhankkeen koordinaattorina Senegalissa 7 vuotta. Saija Sambou työskentelee oikeusministeriössä ja on asunut Gambiassa ja Senegalissa ja koordinoit siellä toista kehitysyhteistyöhanketta.

Sopi Jikko (”muuta käyttäytymistäsi”) -hanke sai ulkoministeriön kansalaisjärjestöille suunnattua rahoitusta 2009–2015. Hankkeesta ja Senegalin kulttuurista kerrotaan seuraavissa julkaisuissa: Jaana Novitskij & Lamine Toure (2015) Sopi Jikko -työmalli; Huume kuntoutusta Senegalissa. Huumetyön käsikirjoja 1/2016, Tukikohta ry.; Jaana Novitskij & Lamine Toure (2015): Sopi Jikko – Manuel pour la réhabilitation et la réinsertion sociale des toxicodépendants au Sénégal.

Hofstede, Geert; Hofstede, Gert Jan; Minkov, Michael (2010) Cultures and Organizations: Software of the Mind. McGraw-Hill USA.

Naapuruussovittelu ja asukastyö

Restoratiivisen oikeuden menetelmät naapurisovun edistäjinä

Sovittelua hyödynnetään Suomessa jo rikos- ja riita-asioissa, työyhteisöissä ja kouluissa. Yksi yhä ajankohtaisempi sovittelun ja restoratiivisen oikeusajattelun aluevaltaus on naapurisuhteisiin liittyvien konfliktien sovittelu. Naapurien välisiä konflikteja ennaltaehkäisemällä ja sovittamalla voidaan parantaa asukkaiden välisiä suhteita ja turvallisuudentunnetta. Naapuruussovittelu ja asukastyö ovat keskustelumenetelmiä, jotka perustuvat restoratiivisiin periaatteisiin.

Naapuruussovittelun avulla pyritään yhdessä ratkaisemaan asumiseen ja naapurisuhteisiin liittyviä ongelmia. Sovittelua voi pyytää konfliktin osapuoli, muu asukas, kiinteistöyhtiön edustaja tai esimerkiksi poliisi tai sosiaalitoimisto. Käsiteltäväksi voidaan ottaa esimerkiksi häiriökäyttäytyminen, sääntörikkomukset tai vahingonteot. Tietämättömyys säännöistä ja kommunikaation puute voivat johtaa väärinkäsityksiin ja konflikteihin. Pieniltä tuntuvat asiat voivat kasvaa laajoiksi riidoiksi ja vaarantaa koko naapuruston ilmapiirin ja turvallisuudentunteen, ellei niitä käsitellä ajoissa.

Jo 2000-luvun alussa Kansainvälisen siirtolaisuusjärjes-

tön (IOM) Let's Talk -hankkeessa koulutettiin maahanmuuttajataustaisia henkilöitä sovittelijoiksi. Vuonna 2006 Suomen Pakolaisapu ry ryhtyi kehittämään välineitä asiakkaidensa asumiseen liittyviin ongelmiin. Vuosina 2006–2014 Kotilo-projektissa tuotettiin monikielistä asumiseen liittyvää materiaalia, kehitettiin naapuruussovittelua ja pyrittiin ehkäisemään ristiriitoja.

Vuoden 2015 alussa Pakolaisapu perusti Naapuruussovittelun keskuksen, joka järjestää maksutonta naapuruussovittelua ja antaa neuvontaa. Naapuruussovittelu on joko kahdenvälistä tai laajempaa yhteisösovittelua. Restoratiivisten periaatteiden mukaisesti keskuksen toiminnassa olennaista on parantaa naapurien kommunikointia ja rohkaista heitä vuorovaikutukseen.

NAAPURUUSOVITTELUN KULKU

Kotilo-projektissa järjestetty naapuruussovittelu mukaili pitkälti rikos- ja riita-asoiden sovittelua: Ensin työntekijä selvitti tapauksen osapuolten kiinnostuksen osallistua sovitteeluun. Sovittelijoiksi valittiin kaksi koulutettua vapaaehtoista, joista toisella oli tarvittaessa maahanmuuttajatausta. Ennen

yhdistämisestä sovittelijat olivat tarpeen mukaan erikseen yhteydessä osapuoliin ja kuuntelivat näiden näkemykset. Sovittelussa käytiin ensin läpi sovittelun periaatteet, merkitys ja pelisäännöt. Tarinavaiheessa osapuolet kertoivat oman käsityksensä ja saivat tilaisuuden puhua ristiriidan aiheuttamista tunteista. Sovittelijat ohjasivat keskustelua esimerkiksi kysymysten avulla, mutta eivät tarjonneet valmiita ratkaisua. Sovittelun jälkeen Kotilon työntekijä seurasi sopimusten toteutumista.

Naapuruussovittelun keskuksen sovittelu pohjautuu samoihin periaatteisiin kuin Kotilo-projektissa. Sovittelijoina toimivat kuitenkin vapaaehtoisten sijaan keskuksen työntekijät, koska kentällä on koettu tarvetta ammatilliselle sovitte-lutyölle. Lisäksi painopistettä on siirretty enemmän itse prosessiin pelkän sopimuksen aikaansaamisen sijaan.

NAAPURUUSOVITTELUN ERITYISPIIRTEITÄ

Naapuruussovittelua koskevat yleiset sovittelun periaatteet, kuten vapaaehtoisuus, luottamuksellisuus ja puolueettomuus. Koska naapurisuhteet ovat pitkäaikaisia ja melko läheisiä, käyttäytymisen muu-

toksen ja suhteiden paranemisen pysyvyys on naapuruussovittelussa erityisen tärkeää. Naapurikonfliktien erityispiirre on myös se, ettei osapuoli välttämättä tiedä aiheuttavansa haittaa naapurilleen, jos tämä ei ole ole siitä kertonut.

Vaikka naapuruussovittelun kehittäminen lähti liikkeelle Pakolaisavun asiakkaiden toiveista, suuressa osassa tapauksista ei ole kyse eri kulttuurien välisestä konfliktista. Naapuruussovittelun keskuksen johtaja Miriam Attias on korostanut, ettei osapuolten etninen tausta ole konfliktin syntymissä tai sen selvittämisessä välttämättä erityisen merkittävä tekijä, vaan kaikki konfliktit ja osapuolet ovat omanlaisiaan. Kulttuurierojen korostaminen voikin johtaa stereotyyppien vahvistumiseen, ja niille saatetaan konfliktissa antaa enemmän merkitystä kuin niillä todellisuudessa on. Tausta ja elinympäristö vaikuttavat kuitenkin tapaan, jolla ristiriitoihin suhtaudutaan ja siihen, miten tunteita ilmaistaan. Konfliktit johtuvat usein väärinkäsityksistä, joiden taustalla on puutteellista tai epäselvää kommunikointia. Erilainen etninen tausta, puutteellinen kielitaito tai erilaiset kommunikaatiotavat saattavat

lisätä väärinymmärrysten riskiä. Erilaisten ajatusmallien ja konfliktien ratkaisutyylien tiedostaminen voi auttaa ymmärtämään toista osapuolta.

Attias on lisäksi huomannut, että konfliktin osapuoli asettuu usein puolustustilaan, mikä kapeuttaa ajattelua ja tulkintoja. Monikulttuurisissa ristiriitatilanteissa naapurin saatetaan johonkin ryhmään kuulumisen vuoksi tulkita olevan tietynlainen. Sujuva vuorovaikutus naapurien kesken voi ehkäistä stereotyyppisten käsitysten syntyistä. Jos asioista keskustellaan ja naapureihin tutustutaan, voidaan myös oletukset ja tulkinnat helpommin korjata.

ASUKASTYÖ VASTAANOTTOKESKUS- TEN NAAPURUSTOISSA

Vuonna 2015 Suomeen saapui noin 32 500 turvapaikanhakijaa, mikä oli suuri lisäys edellisiin vuosiin verrattuna. Uusia vastaanottokeskuksia ja hätämajoitusyksiköitä perustettiin vauhdilla. Naapurussovittelun keskus reagoi tilanteeseen ja ehdotti naapurustotyötä uusien yksiköiden naapurustoille. Tarkoituksena oli keskusteluyhteyden avulla parantaa monikulttuuristen asuinalueiden naapurusten välisiä suhteita, turvallisuudentunnetta ja viihtyisyyttä.

Asukas- tai naapurustotyö eroaa sovittelusta niin, että pyrkimyksenä on ensisijaisesti ennaltaehkäistä konflikteja. Molemmissa kuitenkin tähdätään keskusteluun, ja asukastaapaamisissa on myös sovittelu jo syntyneitä konflikteja. Asukastyö toteutetaan asukkaiden tarpeiden mukaan ja tapauskohtaisesti; asukkaiden huolia kuunnellaan ja ratkaisuja pyritään löytämään yhdessä. Sovittelun tavoin naapurustotyössäkin korostuvat restoratiiviset

periaatteet, kuten tarvelähtöisyys, ihmisten osallistuminen omien ongelmien ratkaisuun, kokemus kuulluksi tulemisesta, toisen näkökulman oppiminen ja yhteisöllisyys.

Syksyllä 2015 Naapurussovittelun keskus teki asukastyötä 11 naapurustossa. Joissakin naapurustoissa järjestettiin vain yksi tilaisuus, joissakin useampia. Osa tilaisuuksista pidettiin naapuruston asukkaille jo ennen vastaanottokeskusten avaamista, osa taas keskuksen avaamisen jälkeen turvapaikanhakijoiden ja asukkaiden kesken.

KYSELY VASTAANOTTO- KESKUKSILLE

Huhti–toukokuussa 2016 toinen artikkelin kirjoittajista (Samela) lähetti osana Turun yliopiston sovittelukurssia sähköpostikyselyn yhdeksään vastaanottokeskukseen, jossa asukastyötä järjestettiin. Kyselyyn vastaanottokeskusten ja niiden naapureiden välisten ristiriitojen ehkäisyn ja sovittelun käytännöistä vastasi vain kaksi keskusta, joten tulokset ovat alustavia. Toisessa keskuksessa oli pidetty kolme tilaisuutta, joista yksi ennen toiminnan aloittamista, ja toisessa yksi Naapurussovittelun keskuksen tilaisuus ennen vastaanottokeskuksen avaamista ja toinen omatoimisesti, kun yksikköä laajennettiin. Enimmillään keskustelutilaisuuksissa oli ollut mukana 20 naapuruston edustajaa.

Tilaisuuksien tarkoituksena oli ollut toiminnan esittelemine naapurustolle ja mahdollisuus keskusteluun. Vastauksissa tuli esiin pyrkimys ennaltaehkäistä ongelmia toiminnan avoimuuden ja yhteistyön avulla ja asukastoiminta nähtiin tervetulleena apuna uusien keskusten perustamisvaiheessa.

Tilaisuuksissa oli tullut

esiin naapureiden huolenaiheita, joihin oli löydetty ratkaisuja osallistujien kesken. Esimerkiksi eräässä tilaisuudessa nuoret naiset kertoivat pelostaan kulkea yksin ulkona, jolloin naapurit tarjoutuivat ulkoiluseuraksi. Vastauksissa arveltiin, että tilaisuudet olivat onnistuneet rauhoittamaan naapuruston asukkaita, kun nämä saivat esittää kysymyksiä ja purkaa huoliaan. Naapurustoista oli tullut myös yhteistyötarjouksia, ja eräässä keskuksessa suunniteltiin naapureiden ja keskuksen asukkaiden yhteistä hyötypuutarhaprojektia sadonkorjuujuhlineen.

TARVE YHTENÄISILLE KÄYTÄNNÖILLE

Kehitystä vaativaksi seikaksi vastauksissa nousi sovittelijoiden taidot ohjata tilaisuuksia. Naapurussovittelun keskuksen järjestämiin tilaisuuksiin oltiin tyytyväisiä, mutta jossain muualla järjestetyissä vastaavalaissa tilaisuuksissa tunnelma oli ollut ikävä: kaikki eivät olleet uskaltaneet puhua, koollekutsuja ei ollut antanut tarpeeksi tietoa toimijoiden rooleista eikä rajannut keskustelua asioihin, joihin voidaan vaikuttaa. Varsinkin tilaisuuksissa, joihin osallistuu paljon ihmisiä, korostuu keskustelun ohjaajan kyky huomioida kaikki osapuolet. Naapurussovittelussa käsiteltävät asiat koskettavat usein runsaslukuista joukkoa, kuten kokonaista kerrostaloa.

Sovittelijoiden taitojen lisäksi vastauksissa kaivattiin valtakunnallista toimintamallia vastaanottokeskuksiin liittyvälle sovittelulle. Keskuksia on perustettu nopeasti, ja myös ristiriitatilanteet voivat vaatia nopeaa reagointia. Vastaajien mielestä kaikilla vastaanottokeskuksilla pitäisikin olla valmiina tarpeeksi tietoa ja toimintamalleja sovittelua varten.

NAAPURUSSOVITTELUN JA NAAPURUSTOTYÖN TULEVAISUUS

Naapurisopua edistävät restoratiiviset menetelmät ovat esimerkki siitä, kuinka laajalla rintamalla sovittelun osat alueet ovat Suomessa viime vuosina edistyneet. Naapurussovittelun vaihtoehtona on yleensä se, ettei ristiriitaa käsitellä lainkaan. Naapurikonfliktit voivat myös laajentua vuosia kestäväksi piinaksi ja johtaa jopa rikollisiin tekoihin. Naapurussovittelu ja naapurikiistojen ennaltaehkäisy säästävät paitsi inhimillistä kärsimystä myös kiinteistö- ja huoltoyhtiöiden ja oikeuslaitoksen resursseja.

Kuten aikaisemmissa sovittelukäytäntöjä koskevissa tutkimuksissa on tullut ilmi, ylevät restoratiiviset periaatteet eivät aina täysmittaisesti toteudu ruohonjuuritasolla. Sovittelun sujuvuus ja mahdollisuudet riippuvat aina osapuolista, sovittelijoista ja toiminnan resursoinnista. Sovittelu on vaativaa, ja erityisen paljon vaatii sovittelijalta tai asukastyön ohjaajalta huolehtia, ettei tilaisuuksista kehkeydy kenellekään epämielisiä tai painostavia. Naapurussovittelusta saadut tulokset ovat kuitenkin innostavia. Vaikka tässä kirjoituksessa mainittu kysely oli suppea, vastauksista jäi positiivinen kuva asukastyöstä.

Naapurussovittelun keskus järjestää sovitteluja pääkaupunkiseudulla, Turun seudulla ja Pirkanmaalla. Kuten vastauksissakin toivottiin, yhtenäiset valmiudet restoratiiviseen naapurussovitteluun ja asukastyöhön pitäisi turvata koko Suomessa. ■

Tuuli Samela on ON, VTK. OTT
Henrik Elonheimo on restoratiivisen oikeuden dosentti Turun yliopistossa.

Yleisteoria, evolutiivinen mieshormoniteoria ja väkivalta

Tässä lehdessä on aiemmin (Haaste 3/2013) tuotu esiin, että kaikissa kriminologian teorioissa saattaa olla osa totuudesta, jotakin oikeaan osuvaa. Tämä ei tietenkään tarkoita, että ne olisivat kaikki samanarvoisia ja ettei niiden välinen kriittinen tarkastelu olisi tarpeen. Uusin tutkimus haastaa monia perinteisiä oletuksia itsekontrollin ja rikollisuuden suhteesta ja väkivaltaisen käyttäytymisen alkamisajankohdasta.

Viimeisen neljännesvuosisadan aikana kriminologian siteeratuin teoria lienee **Gottfredsonin ja Hirschin** (1990) yleisteoria eli itsekontrolliteoria. Tiivistetysti se lähtee ajatuksesta, jonka mukaan vanhempien huonot kasvatuskäytännöt erityisesti ikävuo-sien 6–8 tienoilla eivät synnytä lapsessa riittävää itsekontrollia. Sen kehittyminen myöhemmin on mahdotonta tai hyvin vaikeaa. Alhainen itsekontrolli on keskeinen ja ainoa yksilötasolla rikollisuutta selittävä tekijä. Alhainen itsekontrolli johtaa suurempaan riskinottamiseen ja sitä kautta rikollisuuteen (ja muihin pahisiin: tupakointiin, alkoholinkäyttöön ja uhkapeliin). Teoria hylkää kaiken biologiaan liittyvän pohdinnan: ”geneettisen vaikutuksen voimakkuus itsekontrolliin on käytännössä nolla”.

Teorian yksi suuri ongelma liittyy itsekontrollin operationalisoimiseen ja

mittaamiseen. Usein saatetaan ajatella, että rikollinen ja muu ongelmakäyttäytyminen ovat jo sinänsä hyviä mittareita osoittamaan heikkoa itsekontrollia. Tällöin tehdään klassinen kehäpäätelmä: alhainen itsekontrolli todistetaan rikoksilla, jotka sitten selitetään alhaisella itsekontrollilla. Lukuisia kertoja on myös tuotu esiin, miten pienehköt aivotoiminnan poikkeavuudet (ADHD, ODD) tuottavat usein käyttäytymistä, joka voi näyttää alhaiselta itsekontrollilta. Kuitenkin näiden poikkeavuuksien biologis-geneettinen tausta on kiistaton. Ehkä tärkein pohdittava kysymys teoriassa on sen väite, että itsekontrolli ja riskinotto korreloivat negatiivisesti: mitä korkeampi itsekontrolli, sen vähemmän riskinottoa ja rikollisuutta. Rikoksente-kijöiden kanssa asiakastyötä tehneiden keskuudessa saattaa herätä epäily tämän paikkansapitävyydestä.

Evolutiivinen mieshormoniteoria (ENA) esiteltiin vajaat 15 vuotta sitten ja se pyrkii yhdistämään evoluutioteorian elementtejä ja neurohormonaalisia tekijöitä. Ihmislajin kehityksessä naaraat ovat pyrkineet suosimaan uroksia, jotka ovat luotettavia resurssien hankkijoita ja pystyvät puolustamaan perhettä ja sukua. Luonnonvalinta ja sen sisällä seksuaalivalinta johtaa siten suosimaan henkilöitä, jotka osoittavat voimakasta kilpailullisuutta ja statuspyrkimystä. Aivoja muokkaavat androgeenit, mieshormonit edistävät tällaista käyttäytymistä, joka karkeimmissa muodoissaan näkyy toisten uhriuttamisena ja rikoksina. Tämä selittää suurelta osin universaalit erot miesten ja naisten rikollisuudessa. ENA-teoria korostaa myös, että oleellista on pitkän aikavälin ja erityisesti ennen syntymää ja heti sen jälkeen tapahtuva testosteroniantistus.¹

Aikuisena tapahtuva mittaus ei välttämättä todista mitään. Tämä testosteroniantistus näkyy sitten pojilla (ja jossain määrin myös tytöillä) noin 12 ikävuoden jälkeen monenlaisena "sekoiluna" (hengenvaaralliset toimet, aseet, räjähteet, päihteet, tappelut jne.).

ENA-teoria pyrkii selittämään myös sen, miksi on olemassa pääsääntöisesti kahdenlaisia rikoksentehtäjiä: nuoruusiikään rajoittuvia ja elämänkulussa pysyviä. Mitä suurempi on henkilön oppimiskyky ja mitä paremmat oppimismahdollisuudet hänellä on, sitä nopeammin hän pystyy siirtymään pois pelkästään näistä karkeista kilpailun ja uhriksi saattamisen käyttäytymismuodoista "sivistyneempiin" muotoihin (ammatti, yritystoiminta, urheilu, taide yms.). Mieshormonit lisäävät voiman ja itsekontrollin tunnetta, joidenkin kohdalla lähelle voittamattomuuden tunnetta. Henkilöt, joiden aivot ovat kokeneet voimakkaan mieshormoniantistuksen, ovat taipuvaisempia nuorisoriikollisuuteen ja samalla heillä on yleensä hankaluuksia vanhempiensa kanssa. Kun naisille, joilla on vakavaa mieshormonivajasta, on annettu useiden viikkojen ajan testosteronilääkitystä, heidän itsekontrollinsa on kohentunut merkittävästi verrattuna plaseboryhmään. Sikiön testosteroniantistus heikentää aivojen toiminnanohjausta, mikä osaltaan lisää rikollisuusriskiä. Tutkimuksissa on myös havaittu, että henkilöt, joilla on ollut korkea mieshormoniantistus, reagoivat usein voimalla sellaisiin tilanteisiin, joissa he kokevat uhkaa tilanteen hallinnan menettämisestä.

Kaiken kaikkiaan ENA-teoria esittää asian päinvastoin kuin itsekontrolliteoria: itsekontrolli ja riskinotto ovat positiivisessa korrelaatiossa. Samalla teoria olettaa, että kivunsieto, lihaksikkuus ja fyysinen voima korreloivat myös näiden kanssa. Mutta varsinaisesti itsekontrollin ja rikollisuuden suhde on ENA-teorian mukaan monitulkintainen tai avoin. Tämä perustuu tietoon, että korkea mieshormoniantistus heikentää alttiutta sosiaalisille vaikutuksille, esimerkiksi vertaisryhmän paineelle. Tällöin itsekontrollin ja rikollisuuden suhde voi olla kulttuurispesifi ja riippuvainen rikoslajeista sekä lainsäädännöstä.

Lee Ellis ym. (2015) pyrkivät testaamaan em. teorioita empiirisesti malesialaisessa ja yhdysvaltalaisessa opiskelijapopulaatiossa, jossa on sekä miehiä että naisia. Tutkimusasetelmaan liittyy monia rajoituksia, joista tekijät ovat olleet hyvin tietoisia. Keskeisin liittyy itsekontrollin mittaamiseen, joka lomakekyselyissä on monin tavoin ongelmallista. Kahden teorian pohjalta tehdyistä hypoteeseista osa vahvistuu, osa ei. Tärkein tulos näyttäisi selkeästi tukevan ENA-teoriaa. Itsekontrolli on positiivisessa yhteydessä riskinottoon, eikä päinvastoin niin kuin yleisteoria väittää. Sama koskee kivunsietoa ja lihaksikkoutta, joista yleisteoria ei sanokaan mitään. Itsekontrollin ja rikollisuuden suhde jää hämäräksi, mikä sekin tukee ENA-teorian oletusta asian tilannesidonnaisuudesta. Kivunsieto korreloi positiivisesti rikollisuuden kanssa, mutta ei kaikissa rikoslajeissa ja maakohtaisia eroja ilmenee.²

Itsekontrolliteorian perusolettamukset ovat siten vakavan kritiikin kohteena. Sen antibiologinen asenne ja kaiken vastuun siirtäminen vanhemmille tuottaa loppujen lopuksi hyvin kapean näkökulman. Väite, että vahva itsekontrolli ehkäisee riskinottoa ja siten rikollisuutta, ei kestäne empiiristä tarkastelua. Asia voi olla juuri päinvastoin. Tämä ei tarkoita, että ENA-teoria olisi täydellinen ja kaikenkattava. Mutta se ei väitäkään olevansa "yleisteoria kaikesta rikollisuudesta".

Myös väkivallan ja aggression tutkimuksessa "puhdas" ympäristömalli on dominoinut. **Rousseau** sanoin: "Kaikki on hyvää kun se lähtee asioiden Luojan käsistä: kaikki pilaantuu ihmisen käsissä". Pitkään on uskottu, että lapset tulevat aggressiiviksi vasta kouluiässä ja nuoruudessa sosiaalisen oppimisen kautta. Tutkimus näyttäisi kääntävän tämänkin nurin: väkivalta vähenee siirryttäessä päiväkodista kouluun ja nuoruusiikään. Aggressiivinen käyttäytyminen alkaa ilmetä joillakin voimakkaasti jo alle vuoden ikäisenä ja näkyy myös aikuisena. Kyseessä näyttäisi olevan geenien ja ympäristön yhteisvaikutus, jossa tärkeimpänä ympäristönä on hedelmöityksen ja syntymän välinen jakso, siis kohtu (vrt. testosteroniantistus). Mukana on mm. vanha tut-

tavamme monoamiinioksidaasiA-geeni (MAOA, ks. Haaste 1/2013). Äidin tupakointi, päihteiden käyttö ja hänen kohtaan väkivalta ja muut stressitekijät luovat merkittävää riskiä. **Richard Tremblay** (2015) viittaakin johtopäätökseen, jonka sveitsiläinen lastenpsykiatri **Lucien Bovet** teki jo 65 sitten: antisosiaalisen ja väkivaltaisen käyttäytymisen ehkäisy tulisi aloittaa erityisesti tukemalla tyttöjä, joilla on käyttäytymisongelmia ja joista voi tulla seuraavan sukupolven nuorisoriikollisten äitejä. Miesten väkivallan ehkäisyssä kohteena tulisi olla myös naiset. Tämä voi tuntua epäloogiselta, mutta ei ole sitä.

Edelleenkin törmää näkemyksiin, joiden mukaan geenien ja hormonaalisten tekijöiden mukaanotto kriminologiseen tarkasteluun johtaa biologiseen determinismiin. Yhä laajemmin on tuotu esiin, että asia on tässäkin päinvastoin. Suomen vanhaa ulkopoliittista doktriinia mukaillen voidaan sanoa: tosiasioiden tunnustaminen on kaiken viisauden ja järkevän politiikan alku. Geenit toimivat aina vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa ja tähän ympäristöön voimme vaikuttaa monin tavoin. Evoluutioon liittyvä näkökulma ei sulje millään tavalla pois rikosentorjunnan tai rikollisten kuntouttamisen mahdollisuuksia (ks. esim. Ward & Durrant 2011). ■

LÄHTEITÄ:

Ellis, Lee ym.: *General Theory versus ENA Theory: Comparing Their Predictive Accuracy and Scope*. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 59 (2015):13, 1429–1458.

Tremblay, Richard: *Developmental origins of chronic physical aggression: An international perspective on using singletons, twins and epigenetics*. *European Journal of Criminology* 12 (2015):5, 551–561.

Ward, Tony & Durrant, Russil: *Evolutionary behavioural science and crime: Aetiological and intervention implications*. *Legal and Criminological Psychology* 16 (2011):2, 193–210.

¹ Tätä voidaan arvioida vertaamalla etusormen ja nimettömän pituuksia. Tällä palstalla palattaneen asiaan.

² On huomattava, että esimerkiksi huumausaineisiin suhtautumisessa ja lainsäädännössä USA ja Malesia eroavat merkittävästi.

Tällä palstalla käsitellään rikosentorjunnan ajankohtaisia ja ikuisia kysymyksiä, mielellään yhteydessä toisiinsa. Kirjoittaja on rikosentorjuntaneuvos.

Ehkäiseekö urheilu rikoksia?

Usein ajatellaan, että urheiluharrastukset tukevat lasten ja nuorten kasvamista kansalaisina ja näin ne ovat omiaan myös ehkäisemään nuorten rikollisuutta. Näyttö asiasta on kuitenkin katkelmallista ja osin ristiriitaista. Tuoreessa katsauksessa yksi tekijä, joka näytti liittyvän urheilua harrastavien nuorten alempaan rikollisuuteen, oli hyvän valmentajan tai urheiluharrastuksen ohjaajan rooli. Hänellä voi tietyissä tilanteissa olla vastaavaa roolia kuin syrjäytymisriskissä olevan nuoren mentorilla, joka ohjaa ja tukee nuoren kehitystä.

Sydneyn olympiavuonna valmistuneessa optimistisessä katsauksessaan Australian kriminologinen instituutti listasi mahdollisia mekanismeja, joiden kautta urheilu voisi ehkäistä rikoksia. Sen mukaan urheilu ja liikunta voivat vähentää rikollisuutta esimerkiksi tarjoamalla mielekkäitä toimintoja positiivisessa sosiaalisessa kontekstissa. Rikollisuuden tilanneteoria voi ehdottaa, että urheilu strukturoi nuoren ajankäyttöä ja saattaa näin vähentää tilaisuuksia pahantekoon. Suuri osa ajasta kun kuluu tavalla tai toisella valvotuissa ympäristöissä. Ajatteluun, joka korostaa sosiaalisen kiinnostumisen rikoksia ehkäisevää vaikutusta, sopii oletus, että urheiluun sitoutuminen voisi heikentää rikosenteon motivaatiota. Rikoksenteen liittynyt riski oman maineen huonontumisesta harrastajatovereiden silmissä saattaa kasvaa urheiluun osallistumisen myötä. On myös ajateltu, että urheilun säännöt ja reilun kilpailun ja rehdin toveruuden normit opettaisivat

nuoria käyttäytymään kunnolla myös urheilun ulkopuolella. Itsekontrolliteoreetikko voi toivoa, että urheilu kehittää nuoren kykyä suunnitella omaa toimintaansa ja kontrolloida impulssejaan ja johtaa tätä kautta rikollisuuden vähenemiseen. Joukkuelajien voi ajatella tarjoavan suoraa harjoitusta sosiaalisiin taitoihin ja sitä kautta tukevan positiivisia kehityskulkuja.

Toisaalta on myös oletuksia, joiden mukaan urheilu saattaa tiettyjen mekanismien kautta lisätä rikosalttiutta. Esimerkiksi jos urheiluharrastus vähentää joitakin rikostilaisuuksia, se saattaa synnyttää enemmän uusia. Nähdään tapauksia, joissa urheilijoiden epäviralliset normit ovat saattaneet yllyttää rikolliseen käyttäytymiseen – ja ympäristön normit vielä suojelleet heitä. Amerikkalaisen jalkapallon pelaajia käsittelevän kirjan mukaan ”urheilijan ei tarvitse juuri huolestua vaikka tulisi pidätetyksi epäiltynä seksuaalirikoksesta” (Benedict & Yaeger 1998 Schwarzin 2001 mukaan).

On arveltu myös, että urheilun kilpailuelementti ruokkisi valmiuksia ja motivaatioita rikollisiin tekoihin.

Näyttö liikunnan positiivisesta vaikutuksesta terveyteen on vahva. Sen sijaan urheilun tai liikunnan vaikutuksista rikosentekoahtiuteen ei ole olemassa vastaavaa näyttöä. Urheilun yhteys lainnoudattamiseen ei ole ainakaan automaattinen tai suoraviivainen. Luultavasti urheiluun sisältyy monensuuntaisia mahdollisuuksia, paineita, houkutusja ja sosiaalistumispolkuja. Toiset niistä ehkä lisäävät rikosalttiutta, toiset vähentävät ja kolmannet eivät vaikuta suuntaan tai toiseen.

HOLLANTILAINEN SYSTEMAATTINEN KATSAUS

Vasta äsken ilmestyi ilmeisesti ensimmäinen systemaattinen katsaus nuorten urheiluharrastuksen ja nuorten rikollisuuden väliseen yhteyteen (Spruit ym 2016). Tutkijaryhmä löysi 51 käyttökelpoista tutkimusta, joiden tutkimuskohteina oli

sekä urheilua harrastavia että sitä harrastamattomia nuoria ja joissa oli tietoja myös heidän osallisuudestaan rikosten tekemiseen. Mukaan kelpuutetuissa tutkimuksista oli pystyttävä laskemaan rikollisten tekojen ja urheiluharrastuksen yhteyden efektikoko. Aineistossa oli tietoja yhteensä noin 130 000 nuoresta; ikähaarukka oli 12–18 vuotta. Rikostiedot tulivat yleensä vastaajien omista ilmoituksista, mutta neljä tutkimusta käytti rekisteritietoja.

Katsauksessa selvitettiin, tekevätkö urheilijat enemmän, vähemmän vai yhtä paljon rikoksia kuin ei-urheilijat, ja mitkä muut tekijät mahdollisesti vaikuttavat urheiluharrastuksen ja rikostenteon yhteyden suuntaan ja voimakkuuteen.

EI YLEISTÄ YHTEYTTÄ

Tutkijoiden päätulos oli, että urheiluharrastus ei yleensä vaikuta rikollisuuteen, ei suuntaan eikä toiseen. Jonkin verran yhteyksiä näytti olevan, kun otettiin huomioon muita tekijöitä, mutta melko heikkoja nämäkin yhteydet olivat.

Tulos tuntuu hieman yllättävältä, mutta ei välttämättä ole lopullinen sana. Aineisto ei mahdollista voimakkaita väitteitä urheiluharrastuksen (tai sen puutteen) kausaalista vaikutuksesta nuorten rikostenteon yleisyyteen. Urheilijoiden ja ei-urheilijoiden ryhmien muodostamisesta ei katsauksessa annettu tietoa, mutta selvää on, että ne eivät välttämättä ole kovin vertailukelpoisia vaikuttavuuden mittaamisen kannalta. Huolestuttava oire on, että mitä laadukkaampi tutkimus, sitä todennäköisemmin tulos oli, että urheilijat tekivät rikoksia useammin kuin ei-urheilijat. Näin oli laita, jos tutkimus oli julkaistu huippulehdessä tai jos se perustui pitkittäisasetelmaan. Poikkileikkaustutkimuksissa ja vaatimattomammilla foorumeilla julkaisuissa tutkimuksissa urheilun vaikutus näytti myönteisemmältä. Tämä nostaa sen todennäköisyyttä, että urheilulla tosiasiaa voi olla kielteisiä rikollisuusvaikutuksia.

JOUKKUELAJIT JA KOULU-URHEILU PÄRJÄSIVÄT VÄHÄN PAREMMIN

Yksinään urheilu ei näytä suojelevan rikollisuudelta. Se ei sellaisenaan poista rikostenteon motivaatiota, houkutusia tai tilaisuuksia eikä synnytä valvontaa,

joka vähentäisi luotettavasti rikoksenteoko. Mutta se ei myöskään vääjäämättä lisää rikoksenteoko.

Rikoslajin huomioon ottaminen ei muuttanut kuvaa. Sen sijaan muutama muu oheismuuttuja näytti synnyttävän pieniä eroja.

Sukupuoli vaikutti yhteyteen. Mitä suurempi oli tyttöjen osuus tutkimuksen kohdehenkilöistä, sitä voimakkaammin urheilu ennusti rikostentekoa. Pelkätään tyttöjä käsittävissä otoksissa urheilun vaikutus oli selvästi negatiivisempi kuin pelkissä poikaotoksissa.

Joukkueurheilu näytti tuottavan suotuisampia tuloksia nuorisorikollisuuden suhteen kuin yksilölajit. Samoin kouluurheilun osallistuminen oli rikosten ehkäisyyn kannalta tehokkaampaa kuin osallistuminen koulumiljöön ulkopuoliseen urheiluun.

Näiden tekijöiden vaikutus oli tilastollisesti merkitsevä, mutta silti niin pieni, että sillä ei tekijöiden mielestä ole juurikaan käytännön merkitystä. Mutta nuo marginaalisesti vaikuttaneet tekijät kannattaa kuitenkin ottaa huomioon hankkeiden kehittämisessä ja tulevaisuuden arviointitutkimuksissa. Ne saattavat olla tärkeitä.

Katsauksen tekijät ehdottavat, että koulu-urheilun suotuisa vaikutus voisi liittyä mm. liikunnanopettajien ja valmentajien ammattitaitoon ja luotettavuuteen. Sitä tutkimuksessa ei sanota, mutta on mahdollista, että jotkut näistä liikunnanohjaajista ja valmentajista toimivat käytännössä jossain määrin myös valmennettaviensa mentoreina.

RISKIVYÖHYKKEEN NUORTEN MENTOROINTI

Mentorointi on yleistyvä menetelmä, jossa yksi kokeneempi henkilö tukee toisen kehitystä keskusteluin, neuvoin ja ehkä konkreettisesti auttaen. Sitä käytetään myös keinona puuttua riskivyöhykkeellä olevien nuorten tilanteeseen – silloin kun nuorilla uskotaan olevan suuri riski toimia tavalla, joka on johtaa vakavaan syrjäytymiseen, rikolliseen tai muuten aggressiiviseen tai epäsosiaaliseen käyttäytymiseen tai koulun epäonnistumiseen.

Mentoroinnin vaikutuksista pahan-teen ja rikollisuuden ehkäisyssä on jo

jonkin verran hyvää näyttöä. Campbell-yhteistyöverkosto on julkaissut siitä systemaattisen katsauksen, jonka tuorein versio (2013) perustuu 46 tutkimukseen. Tutkimuksista 27 oli satunnaistettuja – mentorointiohjelmaan osallistuvat ja sen ulkopuolelle jääneet valittiin arvalla. Loput 19 tutkimusta perustui koe- ja verrokkiryhmien kaltaistamiseen.

Mentoroinnin vaikutukset olivat positiivisia. Mentorointi vähensi rikollisuutta, päihteiden käyttöä ja aggressiivisuutta sekä paransi opinnoissa pärjäämistä. Rikollisuuden kohdalta tulokset olivat keskimäärin suurimmat, mutta muidenkin vastemuuttujien kohdalla merkitseviä.

Vaikutus oli yleensä parempi, kun mentorin motivaatio mentorina toimimiseen liittyi hänen omiin ammatillisen kehityksen suunnitelmiinsa ja haluihinsa. Tulokset parantuivat myös, kun mentorointiin kuului emotionaalisen tuen antaminen sekä asioiden käytännöllisen hoidon auttaminen. Tutkijat kuitenkin kiinnittävät huomiota siihen, että päätelmien varmuutta ja käytettävyyttä vähentää se, että mentorointiohjelmien konkreettisesta sisällöstä puuttuu paljon tietoa, ja ne vaihtelevat keskenään huomattavasti. Siksi on vaikea sanoa, mitkä asiat mentoroinnissa vaikuttavat toivottavalla tavalla.

Suomalainen jo moninkertaisesti kansainvälisestikin palkittu Icehearts-ohjelma sisältää kiinnostavasti sekä urheilua että mentorointia. Tähänastiset tiedot sen vaikutuksesta osallistujien elämään ovat hyvin lupaavia. ■

LÄHTEET:

Benedict, J & Yaeger, D. (1998). *Pros and cons: The criminals who play the NFL*. Warner Books.

Cameron, M & MacDougal, C (2000). *Crime prevention through sport and physical activity. Trends & Issues in Crime and Criminal Justice 165*. Australian Institute of Criminology.

Spruit, A & ak, (2016). *Sports participation and juvenile delinquency: A meta-analytic review. Journal of Youth and Adolescence. vol . 45:655*.

Schwartz, MD., et al. (2001), *Male peer support and a feminist routine activities theory: Understanding sexual assault on the college campus. Justice Quarterly 18.3*.

Tolan, P. & al. *Mentoring interventions to affect juvenile delinquency and associated problems: A systematic review. Campbell Systematic Reviews 2013:10*.

Uusi rikosentorjuntaohjelma: Turvallisuus kuuluu kaikille

Rikosentorjuntaneuvoston valmistelemalla Turvallisesti yhdessä -ohjelman tarkoituksena on edistää paikallista yhteistyötä rikosten, rikoksista aiheutuvien haittojen ja rikoksen uhriksi joutumisen riskin vähentämiseksi ja ehkäisemiseksi. Ohjelma sisältää myös paljon ehdotuksia, joiden tarkoituksena on vähentää rikoksen pelkoa ja lisätä turvallisuutta ja turvallisuudentunnetta. Rikosten ehkäisyyn ja turvallisuuden lisäämiseen voivat osallistua kaikki.

Ohjelmassa linjataan toimenpiteitä, joiden avulla selkeytetään rikosten ehkäisyn kytkeytyminen kunnan muihin suunnitelmiin ja parannetaan rikosten ehkäisyyn liittyvää yhteistyötä viranomaisten, elinkeinoelämän, järjestöjen ja asukkaiden kesken ja lisätään rikosentorjuntatyön osaamista paikallisella ja kansallisella tasolla. Ohjelmassa on yhteensä 29 toimenpidettä.

– Rikosentorjunta on pitkäjänteistä ja monialaista toimintaa, joka kattaa laajasti erilaiset asukkaiden, yhteisöjen, yritysten, kansalaisjärjestöjen ja viranomaisten toimet, jotka vähentävät rikosten, häiriökäyttäytymisen ja uhriksi joutumisen riskiä. Viranomaiset tietävät roolinsa rikosten ehkäisemisessä, mutta moni järjestö tekee ohjelmassa mainittuihin tavoitteisiin sisältyvää työtä ihan tietämättään, toteaa rikosentorjuntaneuvoston puheenjohtaja, kihlakunnan-syyttäjä **Eija Velitski**.

PAIKALLISTA OSALLISUUTTA EDISTETÄÄN

Ohjelman toimenpiteillä edistetään asukkaiden ja kansalaisjärjestöjen kuulemista rikosten ehkäisyn suunnittelussa ja kehitetään kansalaisten osallistumista ja vaikuttamiskeinoja rikosten ehkäisyssä ja koetun turvallisuuden edistämisessä. Asukasryhdykset ja -forumit, nuorisoi-

Rikosentorjuntaohjelmaa valmisteltiin keväällä eri puolilla Suomea pidetyissä työpajoissa.

valtuustot, vammais- ja vanhusneuvostot ovat voimavara, jota kautta asukkaat voivat tuoda esiin asuinympäristönsä turvallisuuteen ja rikollisuuteen liittyviä huolia, ja siten vaikuttaa oman alueensa asioihin. Järjestöt tekevät merkittävää työtä rikosten uhrien auttamisessa ja syrjäytymisvaarassa olevien tukemisessa, millä voidaan ehkäistä uusien rikosten aiheutumista ja lieventää rikoksista aiheutuvia haittoja. Myös asukkaat ovat tärkeä voimavara omilla asuinalueillaan, sillä yhdessä tekeminen lisää turvallisuudentunnetta.

– Tästä syystä tarvitaan myös koulutusta erilaisista rikosten ehkäisyn keinoista ja kokemusten jakamista hyvistä käytännöistä. Koordinoinnilla yhteistyö tehostuu ja vältetään päällekkäistä työtä, painottaa rikosentorjuntaneuvoston pääsihteeri **Minna Piispa**.

LAUSUNTOPALAUDE MYÖNTEISTÄ

Rikosentorjuntaohjelma oli kesän aikana kommentoitavana Lausuntopalvelu.fi:ssä. Lausuntoja tuli kunnista, Kuntaliitolta, ministeriöistä, ministeriöiden alaisesta hallinnosta, aluehallintovirastoista, järjestöistä, tutkimuksen piiristä ja yksittäisiltä kansalaisilta (yht. 38). Lausujat olivat tyytyväisiä siihen, että ennaltaehkäisy, yhdessä tekeminen ja kansa-

laisyhteiskunnan rooli oli selkeästi esillä ohjelmassa, myös valmisteluvaiheessa. Yhteistoiminnan lisäämistä, tietoon pohjautuvaa rikosentorjuntaa, rikoksen ehkäisyä koskevaa viestintää ja laaja-alaista erilaisten keinojen käyttöä pidettiin tärkeinä. Rikosentorjuntaohjelman suhde sisäisen turvallisuuden strategiaan ja poliisin ennalta estävän toiminnan strategiaan tulivat lausunnoissa esiin ja niissä toivottiin saumatonta yhteistyötä eri ohjelmien välillä.

Uusi kansallinen rikosentorjuntaohjelma olisi voimassa 2016–2020. Rikosentorjuntaneuvosto käsittelee palautteen syyskuun lopun kokouksessaan, jonka jälkeen ohjelma on tarkoitus saattaa valtioneuvoston käsittelyyn.

Ohjelma on saatavilla mm. www.rikosentorjuntaneuvosto.fi.

SISÄISEN TURVALLISUUDEN STRATEGIAN VALMISTELU ALKAA

Sisäministeriö on käynnistänyt sisäisen turvallisuuden strategian ja toimenpideohjelman valmistelun. Työ on jatkoa toukokuussa valmistuneelle sisäisen turvallisuuden selonteolle. Konkreettisia toimenpiteitä sisältävä strategia on tiekartta, jonka avulla pyritään siihen, että Suomesta tulee hallitusohjelman mukaisesti maailman turvallisimaa. Strategiset linjaukset toimenpiteineen valmistuvat huhtikuun 2017 loppuun mennessä.

Yhdessä tekeminen on sisäisen turvallisuuden strategian ja toimenpideohjelman valmistelun ja toteuttamisen ydin. Sen vuoksi valmistelussa on mukana asiantuntijoita kunnista, maakunnista, järjestöistä, elinkeinoelämästä ja hallinnon eri aloilta. Strategia toimenpiteineen korvaa sisäasiainhallinnon konsernistrategian ja aiemman sisäisen turvallisuuden poikkihallinnollisen ohjelman.

Luonnos korruption vastaisesta strategiasta valmistunut

Korruption vastainen yhteistyöverkosto on laatinut luonnoksen korruption vastaiseksi strategiaksi. Strategia valmistellaan nyt ensimmäistä kertaa. Luonnoksesta pyydetään lausuntoja laajasti eri tahoilta ja kansalaisilta lausuntopalvelu.fi:ssä. Lausuntoja voi antaa 14. lokakuuta saakka.

Kansainväliset selvitykset osoittavat, että Suomessa on korruptiota vain vähän. Tutkimusten mukaan Suomessa esiintyy kuitenkin rakenteellista korruptiota, jota on vaikea havaita. Riskialueita ovat rakennusala, julkiset hankinnat, yhdyskuntasuunnittelu, poliittinen päätöksenteko ja poliittinen rahoitus.

Korruption vastainen yhteistyöverkosto pitää tärkeänä tehostaa korruption vastaista työtä, kuten myös useat kansainväliset järjestöt ovat kehottaneet Suomea tekemään. Korruption vastaisen strategian laatimisella varmistetaan toiminnan johdonmukaisuutta. Strategialuonnoksessa pitkän aikavälin tavoitteena on yhteiskunta, jossa korruptiolla ei ole menestymisen mahdollisuuksia eikä piilossa pysymisen edellytyksiä.

Korruption ennaltaehkäisyssä erityisesti tietyt osa-alueet vaativat kehittämistä. Näitä ovat strategialuonnoksen mukaan mm. korruption torjunnan viranomaisrakenteiden kehittäminen, yleisen

korruptiotietoisuuden lisääminen ja läpinäkyvyyden parantaminen. Korruptiota pausten paljastumista tulee helpottaa. On myös tarpeen kehittää lahjusrikoksiin liittyvää lainsäädäntöä ja edistää korruptiotutkimusta.

Strategialuonnos sisältää suunnitelman käytännön toimista näiden tavoitteiden saavuttamiseksi sekä vastuuta hoista. Korruption torjunta edellyttää viranomaisten, yritysten ja järjestöjen yhteistyötä.

POHJOISMAINEN SEMINAARI SÄHKÖISESTÄ VALVONNASTA MARRASKUUSSA

Oikeusministeriö järjestää Helsingissä 15.–16.11.2016 yhteispohjoismaisen seminaarin, jonka teemana on sähköinen valvonta. Pohjoismaille yhteistä on, että sähköistä valvontaa käytetään yhtenä valvonnan keinona, ei itse rangaistuksena niin kuin osassa Euroopan maita. Pohjoismaisessa seminaarissa vaihdetaan kokemuksia sähköisen valvonnan järjestämisestä, kartoitetaan hyviä käytäntöjä ja pohditaan tulevaisuuden haasteita. Seminaarin järjestäminen on osa Suomen Pohjoismaiden ministerineuvoston puheenjohtajuutta vuonna 2016.

Seminaariin on kutsuttu Pohjoismaiden oikeusministeriöiden ja rikosseuraamusviranomaisten edustajia. Seminaarin ohjelmaan kuuluu jokaisen Pohjoismaan puheenvuoro, jossa esitellään maan sähköisen valvonnan lainsäädäntöä ja käytäntöjä, sekä sähköistä valvontaa tutkineen professori **Mike Nellisin** luento. Seminaarista kootaan raportti, jonka tarkoituksena on välittää tietoa sähköisestä valvonnasta Pohjoismaihin ja kansainvälisesti. /ST

Lisätietoja: hallitusneuvos Ulla Mohell (etunimi.sukunimi@om.fi)

Icehearts-toimintaa jo 20 vuotta

Icehearts ry. tekee pitkäjänteistä työtä syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten kanssa. Jo 20-vuotista taivalta juhliittiin seminaarin merkeissä elokuussa toiminnan syntysijoilla Vantaalla. Nykyään joukkueita on 10 paikkakunnalla ja lajeina jääkiekon lisäksi jalkapallo ja salibandy. Tyttötoiminta käynnistyi 2013. Icehearts-taipaleen on eri ikäisinä aloittanut noin 650 lasta, joista runsas 100 on tähän mennessä ehtinyt myös päättää sen.

Iceheartsin toiminnanjohtaja ja toimintamallin kehittäjä **Ville Turkka** kertoo, että toimintamalli muodostaa linkin perheen, koulun ja kunnan sosiaali- ja sivistystoimen välille. Se perustuu kunkin lapsen tarpeisiin, päivittäisiin kohtaamiin sekä arvomaailmaan, joka antaa jokaiselle mahdollisuuden.

– Icehearts on paljon enemmän kuin urheilujoukkue. Urheilu on meillä väline kasvatustyön tekemiseen. Kysy lapselta, haluaako hän kuulua urheilujoukkueeseen vai olla lastensuojelun asiakas. Lapsen kannalta tärkeintä on kasvatta-

jan sitoutuminen. Icehearts-kasvattaja on lapselle aikuinen, joka ei lähde.

Icehearts-toiminnan hyödyt yhteiskunnalle kertyvät hyvinvoinnin lisääntymisestä, ongelmien vähenemisestä ja taloudellisista säästöistä. Sidosryhmät ovat löytäneet seuraavia hyötyjä: huostaanottojen, päihteiden käytön ja rikollisuuden vähentyminen, nopea puuttuminen ja vähäinen byrokratia, toimiva työväline kotouttamiseen ja lastensuojelulle, ehkäisee lintsaamista ja koulun keskeyttämistä, rauhoittaa kohdekoulua ja tukee koulun työyhteisöä sekä vähentää eriarvoisuutta ja yksinäisyyttä.

Järjestö sai kesällä työstään myös merkittävän eurooppalaisen palkinnon (European Prize for Social Integration through Sport). Palkinnon myönsi Euroopan kaupunkiturvallisuuden foorumi (Efus) ja se jaettiin heinäkuussa Ranskassa. Palkinto jaettiin viidessä kategoriasa, joista jokaiseen osallistui paljon hankkeita ympäri Eurooppaa. Iceheartsin tunnustus tuli riskiryhmien osallistamisesta.

Ihmisoikeudet ja restoratiiviset arvot käsi kädessä

Euroopan restoratiivisen oikeuden foorumi (EFRJ) järjesti kesäkuussa Leidenissä Hollannissa seminaarin restoratiivisen oikeuden soveltamis mahdollisuuksista. Esitykset käsittelivät mm. haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien voimaannuttamista, restoratiivisten menetelmien käyttöä vankiloissa ja maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden kanssa toimimista sekä radikaalisoitumisen ehkäisytyössä.

Esityksissä ihmisoikeuksien ja restoratiivisten arvojen nähtiin usein liittyvän monin tavoin toisiinsa. Esimerkkejä yhtäläisistä arvoista ovat mm. oikeus arvostukseen, kunnioitukseen sekä suojaan; oikeus tunnustamiseen, inklusioon sekä osallisuuteen; oikeus puhumiseen, turvallisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen sekä oikeus sisäiseen kasvuun ja voimaantumiseen. Restoratiivisen oikeuden menetelmillä nähtiin olevan proaktiivinen rooli ja annettavaa ihmisoikeuksiin liittyvien haasteiden esiintuomisessa. Menetelmät toimivat myös radikalisoitumista ja äärimmäistä väkivaltaa vastaan tuomalla vaihtoehtoisia käsittelytapoja.

RESTORATIIVINEN MUISTI TRAUMOJEN KORJAAJANA

Tutkija **Gema Varona** Baskimaan yliopistosta kertoi restoratiivisesta muistista ja sen merkityksestä yhteisön trauman korjaajana. Baskimaan itsenäisyyttä ajava ETA teki vuoteen 2010 asti aseellisia iskuja, joissa vuosien mittaan kuoli satoja ihmisiä, joten yhteisön kokema trauma on voimakas ja vielä hyvin tuore. Ihmisillä on oikeus muistoihin, mutta voidaanko niiden merkitystä tämän päivän elämässä muuttaa, ja sitä kautta rakentaa jotain hyvää, Varona pohti. Restoratiiviseen muistiin hän liitti huomioon ottamista, yhteisön jäseneksi ottamista, moraalista sitoutumista, osallisuutta, kohtaamista

sekä korjaamista. Rikoksenteikijöille se tarkoittaa mahdollisuutta muutokseen, vastuunottoon sekä oman tarinan kertomiseen siten, että tapahtumien faktoista voidaan tuottaa kompromissi. Osapuolten kohtaamisten lisäksi työssä on hyödynnetty myös taiteen ja musiikin keinoja. Jatkoasteena Varona näki restoratiivisten menetelmien ja demokratian käytön hyvänä mahdollisuutena tilanteen parantamiseen. Edelleen hän haluaisi sekä rikoksenteikijöiden, uhrien että sivullisten käyvän keskustelua siitä, milloin väkivalta on oikeutettua.

Suomessa tällaista radikaalia terrorismia ei ole ilmennyt, mutta yhteisöllisessä muistissamme elää sotia ja muita konflikteja tai niiden uhkaa. Vakavat rikokset järjestyvät aina osapuolten sekä heidän perheidensä lisäksi laajempaa yhteisöä ja sen turvallisuudentunnetta. Erilaiset stigmat voivat kulkea sukupolvelta toiselle sekä uhrien että tekijöiden perheissä. Esitykset saivat pohtimaan esimerkiksi sitä, millainen yhteisöllinen muisti syntyy niiden vähemmistöjen aikuisille ja lapsille, jotka jatkuvasti saavat osakseen esimerkiksi uskontoon tai ihonväriin liittyvää syrjintää ja vihapuhetta. Restoratiivisten menetelmien avulla näitä muistoja ja traumoja on mahdollista käsitellä ja tuottaa uutta, yhteistä ja rakentavampaa todellisuutta.

MENETELMIÄ KULTTUURIEN VÄLISEEN DIALOGIIN LÖYTYY

Seminaarin useissa työryhmissä esiteltiin myös foorumin äskettäin päättynyttä Alternative-hanketta, jossa kerättiin kokemuksia restoratiivisten menetelmien käytöstä eri etnisten ryhmien välillä sekä maahanmuuttajien ja vanhojen asukkaiden kohtaamiseen liittyvien konfliktien ratkaisuna. Osassa työryhmistä käytettiin osallistavia menetelmiä ja dialogia,

ja seminaarin osallistujille eli käytännön työtä tekeviä soveltajille, tutkijoille ja virkamiehille spontaanit ryhmäharjoitukset olivat kiinnostava kokemus – joskin osallistumisen kynnys vaikutti joskus korkealta.

Seminaarin anti liittyy suoraan myös Suomen tilanteeseen ja turvapaikanhakijoiden saapumisen syksyllä 2015 herättämään huoleen ja pelkoihin. Restoratiivisten ja dialogia edistävien menetelmien käytön hyödyllisyys on nyt tunnustettu myös Suomessa. Vastaanottokeskusten liepeillä on järjestetty dialogia edistäviä tapahtumia ja rikossentorjuntaneuvoston valmistelemassa kansallisessa rikossentorjuntaohjelmassa ”Turvallisesti yhdessä” ne nähdään hyväksi keinoksi tarjota konkreettisia keinoja ongelmien ratkaisemiseksi, turvallisuuden tunteen lisäämiseksi asuinalueilla ja muiden ihmisten välisen konfliktien omaehtoisen ratkaisun etsimiseen vapaaehtoisten soveltajien avulla. Ohjelman toimeenpanon myötä käynnistyy mm. sovitteilytyötä ja menetelmiä käyttävien järjestöjen ja viranomaisten yhteistyö, joka varmistaa sovitteilyä ja muiden restoratiivisten menetelmien levittämistä.

Lisätietoa seminaarin esityksistä ja Alternative-hankkeesta: www.euforumrj.org/uncategorized/efrj-conference-2016-presentations/ ja www.alternativeproject.eu/.

Huijauksia nettikirpputoreilla voi estää monin konstein

Internet ja sosiaalinen media ovat olennainen osa ihmisten arkipäivää ja myös yhä useammin rikosten tekopaikka. Vuonna 2014 poliisi kirjasi 15 780 internetiin liittyvää rikosilmoitusta, vuonna 2015 määrä oli noussut 22 581:een ja tämän vuoden elokuuhun mennessä niitä oli kirjattu jo 13 389. Internetissä tapahtuu vainoamista, laittomia uhkauksia, kunnianloukkauksia, viharikoksia, lasten seksuaalista hyväksikäyttöä, identiteettivarkauksia ja petoksia. Myös kuluttajien välisessä kaupassa internetin kauppapaikoilla tapahtuu huijauksia.

RAHA VAIHTAA OMISTAJAA, TAVARA EI

Usein tuleva huijauksen uhri löytää haluamansa tuotteen joltain internetin lukuksilta kirpputoreilta, suorittaa maksun myyjän tilille ja tämän jälkeen jää nuolemaan näppejään. Toisinaan näihin petoksiin liittyy myös identiteettirikos, kun myyjä esiintyy jonain toisena. Henkilötiedot saa helposti varastetun lompakon sisällöstä tai jopa roskiksia penkomalla. Siksi paperit on tärkeä hävittää huolellisesti niin, ettei niihin jää näkyviin arkaluontoista ja henkilökohtaista tietoa.

Vilpillisesti toimivat myyjät vaikuttavat usein hyvin luotettavilta profiililtaan ja kaupankäynnissä vaihdettujen viestien perusteella. Jotta voi varmistua, että tuote on myyjän hallussa, kannattaa siitä pyytää tuoreita valokuvia eri kulmista. Myyjän profiili kannattaa aina tarkistaa, nimi googlettaa ja myyntikuvat tarkistaa vielä kuvahauulla. Jos kyseessä on kallis tuote, kannattaa paketti pyytää postinäkällä ja avaamisoikeudella. Selkeintä on suorittaa kaupat kasvokkain tai mahdollisuuksien mukaan pyytää seudulla asuvaa tuttavaa noutamaan tuote myyjältä ja postittamaan se edelleen. Toisaalta on hyvä muistaa, että on myös epärehellisiä ostajia. Esimerkiksi Face-

bookissa toimivista ryhmistä *Huijarit pois* ja *Fb-kirppistelijöiden palautepankki* saa tietoa ja käytännön vinkkejä turvalliseen kaupantekoon.

ILMOITUKSIA TARKASTETAAN

Suurimpia yksityishenkilöiden kauppapaikkoja ovat tällä hetkellä muun muassa *Tori.fi* sekä *Huuto.net*.

Sami Törmä Torin ylläpidosta kertoo, että heille tulee kuukausittain noin 500 yhteydenottoa tai epäilyä mahdollisesta huijauksesta. Käyttäjiltä tulee jonkin verran yhteydenottoja, mutta valtaosin tapaukset perustuvat Torin omiin huomioihin ja epäilyttävät ilmoitukset pysähtyvät filttareihin jo ennen julkaisua.

– Määrät ovat maltillisia, koska Toriin tulee keskimäärin 26 000 uutta yksityismyyjän ilmoitusta joka päivä eli kuukausittain lähes 800 000. Jokainen huijaus on tietysti liikaa yksittäiselle käyttäjälle, joten meillä on tiimi, jonka tehtävänä on kehittää menetelmiä ja tehdä valistustyötä huijausten välttämiseksi, Törmä avaa.

Torin emoyhtiö Schibsted Media Group pyörittää vastaavia markkinapaikkoja 31 maassa. Menetelmät ilmoitusten tarkastamiseen kehittyvät jatkuvasti. Torin moderointitiimi tarkastaa ilmoitukset sekä tietoteknisin menetelmin että silmämääräisesti monesta eri näkökulmasta. Tarkastuksia tehdään niin ennen julkaisua kuin ilmoitusten julkaisun jälkeenkin. Tori kerää jatkuvasti tietopankkia sekä rikostavoista että mahdollisista tekijöistä. Näin petoksia ja tällaisten käyttäjien toimintaa Torissa kyetään estämään jo etukäteen.

Torin turvallisuustiimin rutiineihin kuuluu tarkastaa ilmoituksia myös varastetun tavaran löytämiseksi, ja he tekevät säännöllisesti yhteistyötä mm. Keskusrikospoliisin, Tullin, Tekijänoikeuden tie-

dotus- ja valvontakeskuksen, Suomen Eläinsuojeluyhdistysten liiton ja esimerkiksi merkittäviä brändinhaltijoita edustavien lakiasiantuntijoiden kanssa.

– Täysin tiivis Torin filteri ei tietenkään ole. Rikoksen tapahduttua pyrimme tukemaan uhriksi joutunutta käyttäjää mm. auttamalla poliisia asian selvittämisessä ja petoksen tekijän toimien jäljittämiseksi. Lisäksi käyttäjäyhteisömme raportoi aktiivisesti ”Ilmianna ilmoitus” -napin kautta epäilyttävistä ilmoituksista, jotka ilmiannon jälkeen tutkimme ja tarvittaessa ryhdymme toimenpiteisiin.

Tyypillisin rikos Torissa on petos, jossa ostaja on maksanut myyjän tilille rahaa tapaamatta myyjää tai näkemättä ostettavaa tuotetta etukäteen, eikä myyjä lupauksesta huolimatta toimita tuotetta maksun jälkeen.

HUIJARITON KAUPPAPAIKKA?

Internetkirpputori *Vähän käytetty* perustettiin 2014. Ylläpitäjä **Ossi Salo** kertoo, että kirpputoria lähdeittiin kehittämään juuri siihen suuntaan, että löydettäisiin yksityishenkilöiden kauppapaikka, jossa huijaaminen olisi mahdotonta.

– Toistaiseksi se on toiminut. Meillä ei ole ollut ainoatakaan huijaustapausta, enkä näe miten se olisi edes mahdollista.

Palvelussa vain myyjä rekisteröityy. Hän lähettää tuotteensa kirpputorin keskusvarastolle, jossa henkilökunta tarkastaa ja valokuvaa tuotteen, ja vasta tämän jälkeen tuote siirtyy myyntiin internetiin. Näin ollen myyntiin on turha lähettää virallisia tai rikkinäisiä tuotteita, ja tuotteen kunnosta tai olemassaolosta ei pysty esittämään valheellista tietoa. Ostaja pystyy samalla postimaksulla ostamaan tuotteita useilta myyjiltä, ja tuotteet lähtevät keskusvarastolta välittömästi maksun jälkeen, postivakuutettuna lähetysenä.

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus- alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuositilaus maksaa 25 euroa + alv. 10 %. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, nettilomakkeella (www.haaste.om.fi) tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa + alv. 10% /4 numeroa/12 kk

- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
 määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki